Michael Ignatieff

EVEREST

Işığa sarılmak

ROMAN

Türkçesi: Emrah Çakmak

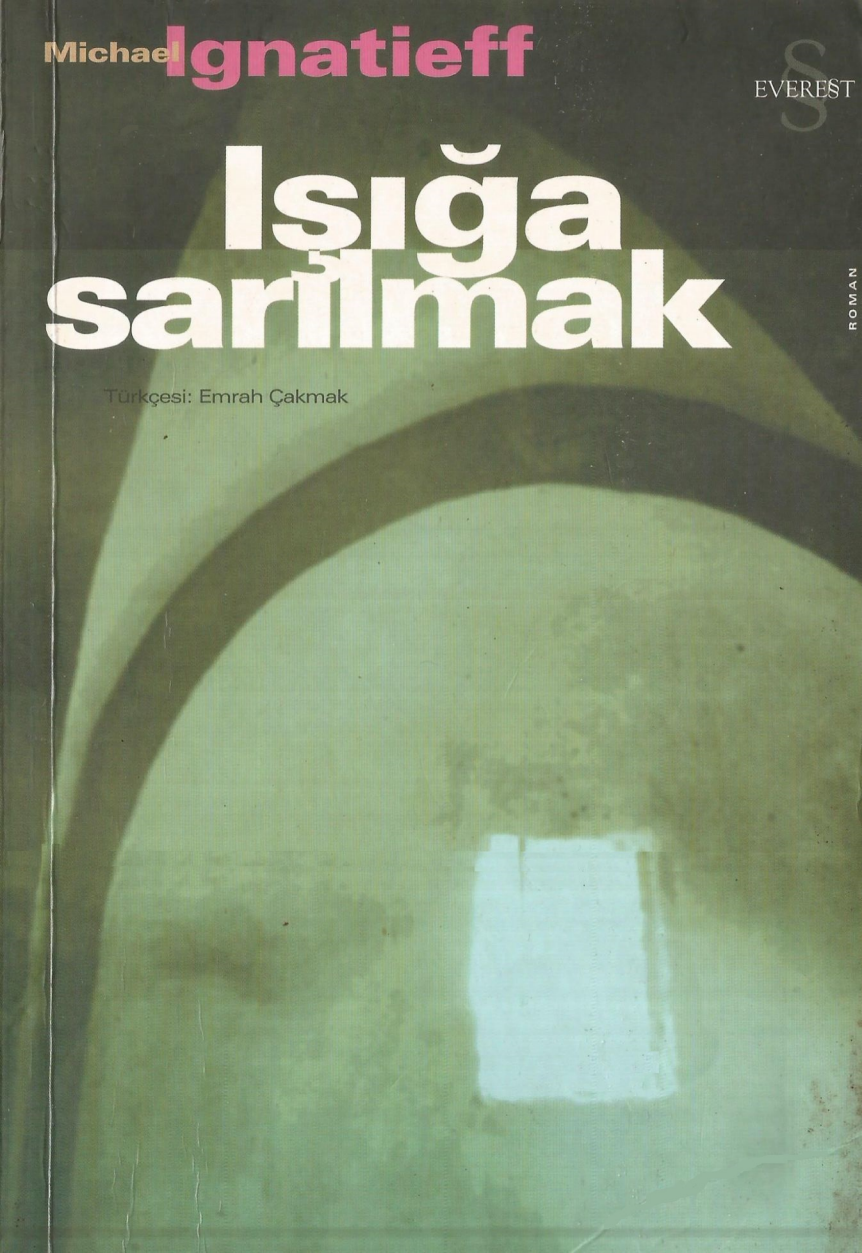

MICHAEL IGNATIEFF

1947 Kanada doğumlu olup Toronto ve Harvard'da öğrenim gören, Cambridge'de öğretim üyeliği yapan ve şu anda Londra'da yaşayan Michael Ignatieff, çarpıcı yazıları ve eserleriyle dikkat çeken bir edebi ve kültürel yorumcudur. Ayrıca ödül kazanan çeşitli televizyon dizileri de kaleme almıştır. Ignatieff'in Kosova'yla ilgili incelemesi *Sanal Savaş* (2000) Everest Yayınları tarafından yayınlanmıştır ve 1993 yılında Booker ödülünün finalistleri arasında yer alan *Işığa Sarılmak*'ın (1993) dışındaki diğer romanı *Asya* (1991) da yayınevimizin yayın programındadır.

Ignatieff'in diğer bazı yapıtları şunlardır:
The Needs of Strangers (1984)
The Russian Album (1987)
Blood and Belonging (1993)
The Warrior's Honor (1998)
Isaiah Berlin (1998)

EMRAH ÇAKMAK

1979, İzmir doğumlu. Ortaöğrenimini İzmir'de tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde son sınıf öğrencisi. Emrah Çakmak'ın Everest Yayınları'ndan çıkan *Shakespeare'in Kadını*'nın (Michael Baldwin) dışındaki çevirileri şunlardır: *İlk İlke* (John Duns Scotus), *Felsefe ve Çocuk* (Gareth Matthews), *Baltasar ve Blimunda, İncil'deki İkinci İsa* ve *Bilinmeyen Adanın Öyküsü* (José Saramago), *Çatal Dil* (William Golding).

MICHAEL IGNATIEFF

Işığa Sarılmak

§

Çağdaş Dünya Edebiyatı **15**

Işığa Sarılmak
Michael Ignatieff

Kitabın özgün adı
Scar Tissue
Vintage, 1993

Kapak tasarım: Mithat Çınar
İngilizce'den çeviren: Emrah Çakmak
Son Okuma: Kemal Taşkın

© 1999, Michael Ignatieff
© 2001; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Kesim Ajans Aracılığıyla Everest Yayınları'na aittir.

Birinci Basım: Ocak 2001
ISBN: 975 - 316 - 733 - 4

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

EVEREST YAYINLARI
Çatalçeşme Sokak No: 52/2 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0 212 513 34 20-21 Fax: 0 212 512 33 76
e-posta: everest@alfakitap.com
Genel Dağıtım: Alfa, Tel: 0 212 511 53 03 Fax: 0 212 519 33 00
Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Öyleyse bu özrüm, mükemmele ulaştırsın, tamamlasın beni,
Öyleyse bu karanlıkta, ışığa sarılayım.

(John Milton)

IŞIĞA SARILMAK

Onun son saatini hatırlamak istemiyorum. Annemi sonsuza dek, hayatının son anlarındaki haliyle düşünmeye mahkûm olmak istemiyorum; bir elinden ben, bir elinden ağabeyim, ellerinden tutmuştuk. Hayatı için mücadele ediyordu ve yenileceği belliydi. Ağzını açabildiği kadar açmış, nefes almak için yırtınıyordu ve artık bir şey görmeyen gözlerini tavana, ışıklara dikmişti. Bu manzara, sanki o an sonsuza dek asla geçip gitmeyecekmiş, sanki içimde bunu hazmedemeyen bir yanım, gerçekleştiğini inkâr etmekte diretecekmiş gibi, gözümün önünden hiç kaybolmuyor. Aklımda, onun sapasağlam olduğu günlerin hatıraları da var, ama can çekişerek verdiği o son nefesin, kasılmalarla harap olan, zayıf düşen o narin bedenin,

kanla ıslanan o dudakların hatırası, benim için ifade ettiği her şeyi tamamen silip attı. Bunun üstesinden gelmenin, tüm o zulmün bir hiç uğruna çekilmediğine inanmanın bir yolu olmalı. Resim kıyafetini giydiği, elindeki biradan yudumlar alarak yalınayak gezdiği, kendi kendine şarkılar mırıldandığı o mutlu ve uzak günlere, yarasız beresiz başlangıçlara geri dönmenin bir yolu olmalı. Onun böyle hatırlanması gerekiyor. Ölümünden sonra en azından bunu kurtarabilmeliyim, tabii böyle bir durumda kurtarmak diye bir şey mümkünse.

Nasıl anlatayım onun hikâyesini? Tam olarak ne zaman başlamıştı ki? Bu ölüm ne zaman başlamıştı? Baştan beri onunla birlikteydi aslında, hastalığı anadan kıza, hücreden hücreye geçmişti. Kardeşimin laboratuvarında o hücreleri, skar dokunun çıplak göze görünmeyen kara lekelerini ben de gördüm. Ailesinden ona kalan mirası ben de gördüm.

Aileden ilk kim fark etmişti bu hastalığın varlığını? Doğrusu emin değilim. Belki de bir zamanlar başka bir ismi vardı, kim bilir, belki de ona hastalık bile denmiyordu. Belki de bizden önce ona bir isim veren olmadı. Aile hikâyelerine göre, ilk hasta Annie MacDonald; gerçi o da başına gelenin farkında değilmiş.

Geçen yüzyılın ortalarında İskoçya'da dünyaya gelmiş ve 1870'lerde buralardaymış. Bir kasabada karşısına çıkan bir okul müdürüyle evlenmiş ve üç çocuk doğurmuş. Kocasının ve çocuklarının resimleri yıpranmadan bugüne gelebilmiş ama elimizde Annie Macdonald'ın hiç resmi yok.

Gerçi benim resimlere ihtiyacım da yok. Kim olduğu apaçık ortada, onu görebiliyorum. Tekerlek izleriyle dolu kasaba yolunda, koçanlarla dolu tarlaların arasından ilerliyor, bonesini çenesinden bağlamış ve çemberli eteği toza çamura bulanıyor. Tarlalardaki çiftçiler işi gücü bırakıp onu seyrediyorlar. Güneşin battığı yere doğru ilerliyor, açık alandaki ışıklı pencereleri birer birer geride bırakıyor ve yolun her iki yanında ağaçtan başka bir şey kalmayana kadar yürümeye de-

vam ediyor. Ormanın derinliklerinde birden tökezliyor ve düşüyor. Orada, at arabasıyla evine giden bir oğlan buluyor onu. Bonesi yanı başında, çam iğnelerinin üzerinde duruyor; kaşkolunu bileğine sarmış. Oğlan yakından bakmak için arabadan inip kadının yanına gidince, kadın ona boş gözlerle bakıyor.

Ailede pek az sırrımız vardı, ama sessiz kaldığımız konular olurdu ve bu da onlardan biriydi. Annie MacDonald, benim büyükbüyükannemdi ve onun hakkında tek bir söz duymamıştım, ta ki ağabeyim laf arasında, sanki ben de biliyormuşum, daha önce bu konuda konuşulduğunu duymuşum gibi rahat ve kaygısız bir ses tonuyla, onun ölüm sebebini söyleyene kadar.

Annie MacDonald'ın üç kızı vardı. Kızlarından birinin adı Nettie'ydi. Annemin annesi. Küçükken neredeyse her pazar gününü onun yanında, şehirdeki eski binanın ikinci katındaki evinde geçirirdim.

O evin hatırası zamanla soluklaştı ve sonra da kaybolup gitti. Odalar yok oldu, aklımda sadece, yukarı, hiçliğe doğru kıvrılan bir merdiven var şimdi. Mutfağa giden uzun ve karanlık hole serili bir Türk kilimi hatırlıyorum, holün ortalarında bir yerde ahşap işlemeli bir sandık; çalışma odasında tozlu bir kitaplık ve oturma odasındaki şöminenin karşısında birkaç eski, rahat koltuk. Pencere önüne dizdiği Atlas pil kutularında yetiştirdiği çiçeklerin arasından içeri ışık sızardı.

Anneannem pazar sabahlarını yatakta geçirirdi ve gece orada kaldığım zamanlarda hep birlikte yatak odasında çay içer, kucağındaki tepsiden ballı çörekler yerdik. *The Times*'ın Londra'dan bir hafta gecikmeyle gelen ve parmaklarınızın arasında ancak kül kadar bir ağırlığı olan ince, uluslararası baskısını okurdu; başlıklara şöyle bir göz atar, sonra da bana şu veya bu konuda ne düşündüğümü sorardı. Şimdi, kendimi

onun yatağının yanı başında don gömleklen görebiliyorum; o zamanlar sekiz yaşlarında olmalıyım, laf olsun diye konuşuyor, yüksek sesle kendimce bir şeyler anlatmaya çabalıyorum. Nettie yastığından destek alarak dik durmaya çalışıyor ve yüzünde şeytani bir ifadeyle beni dinliyor, artık ağarmaya başlayan siyah saçları geceliğinin üzerine salınmış. Derken yatağının başucuna uzanıyor ve el yordamıyla, bir cam çerçevenin içinde sakladığı kirli kızıl renkteki ipeği bulup çıkarıyor.

O kumaş parçasının hikâyesini bilip bilmediğimi soruyor bana, artık ezberlemişim hikâyeyi, yine de başımı sağa sola sallıyorum. 1916 yılında İngiltere'deymiş, kocasıysa Fransa'da bir yerlerde askerlik yapmaktaymış. Kocasının yokluğunda, yakındaki kışladan genç bir asker ara sıra Nettie'nin evine çay içmeye gelirmiş. Cepheye gönderilmeyi bekliyormuş. Nettie'nin salonunda bir köşeye kıvrılırmış; Nettie konuşurken genç asker, üstünde üniforması, kucağında çay fincanı, ağzını açmaz, sadece dinlermiş.

Cepheden döndükten sonra yine uğramış, bu kez Nettie'ye bir de hediye getirmiş, bir kırmızı ipek parçası. Bir Fransız kilisesindeki aziz heykellerinden birine giydirilen giysinin bir parçasıymış, onu alıp Nettie'ye hediye etmek için, harabeye dönen kilisenin nefinde yerde sürünmek zorunmak kalmış. Hediyesini verdikten sonra gitmiş ve bir daha da geri dönmemiş. Genç askeri hatırlamak için o kumaş parçasını çerçeveletmiş Nettie. Asker arkadaşı hakkında, sadece, "O kadar mahçuptu ki, kapıdan içeri girene kadar akla karayı seçerdi," dediğini hatırlıyorum.

Nettie'ye, kaplumbağa kabuğuna benzeyen tokasına, küçük ama kuvvetli ellerine, gri gözlerine sadık kalmak istiyorum. Bana ve yalnız, korkmuş bir askere gösterdiği ilgiyi övmek istiyorum. Nettie'yi gönül gözüyle, evimin arka sokağındandaki şarap rengi leylakları gördüğüm gibi görebilmek istiyorum. Ben daima, ölümden sonra hatıralardan başka bir şe-

yin kalmadığına inanmışımdır. Ama içimize işleyen unutkanlığın önüne geçmenin de yolu yok. Biz ihanet etmeye programlanmışız.

Aşağı yukarı bir yıl sonra, Nettie evinin girişindeki holde dikilmiş duruyor, elinde o kırmızı kumaş parçası var. Hafta sonu tatili sona ermiş ve annem beni almaya gelmiş, vedalaşıp evden çıkmaya çalışıyoruz.

"Hikâyeyi biliyor musun?" diye başlıyor yine Nettie.

İkimiz birden of çekiyoruz. Nettie dik dik bakıyor bize.

"Pekâlâ, Nettie, ben hikâyeyi biliyorum," diyor annem.

"Ben istemiştim ki..."

Kapıya ve sokağa giden merdivenlerin başına yöneliyorum. Annem, olduğum yerde kalmamı işaret ediyor.

"Anlat bakalım, Nettie."

Nettie gözlerini kırmızı kumaş parçasına çeviriyor ve sanki aklındakilerinin dilinden dökülmesini umut ediyor, sonra bana, kapının eşiğinde dikilmiş, çıkıp gitmek için sabırsızlanan, annesinin ancak gömleğinin kolundan tutarak zaptedebildiği oğlan çocuğuna bakıyor.

Sonra annem, Nettie'nin gözünün içine baka baka anlatmaya başlıyor hikâyeyi. Sonunda yanağına bir öpücük konduruyor ve kaçıyoruz, kısa bacaklarım el verdiğince hızla, koşa koşa iniyorum merdivenleri.

Birkaç ay sonra polis annemi aradı, dediler ki Nettie'yi K. Mart yakınlarında yakalamışlar; saçlarını sabahlığının omuzlarına sala sala, evinden yaklaşık yarım mil uzakta, yol ortasında uzun adımlarla yürümekteymiş. Polis arabadan inmiş ve kim olduğunu sormak için kadının omzuna dokunmuş, ama kadın artık kim olduğunu bilmiyormuş. Annemle birlikte karakola vardığımızda, Nettie bir bankta, bir bayan polis memurunun yanında oturuyordu. Polis memurunun bir elinde ısı geçirmez, plastik kahve bardağı vardı ve diğer eliyle Nettie'nin elini tu-

tuyordu. Üzerine o aynı pembe sabahlığı giymişti. Terlikleri aynı terliklerdi. Ama başını kaldırıp yüzüme baktığında, beni daha önce hiç görmediğini, kim olduğum hakkında en ufak bir fikri olmadığını anlamıştım.

Kendimi o zaman, en az onun donuk gözleri kadar soğuk ve boş hissettiğimi hatırlıyorum. Hatta o an bile, neden kendimi böylesine uzakta, böylesine garip hissettiğimi merak etmiştim, bunu çok iyi hatırlıyorum. Belki de hayatımda ilk kez, başta korkutucu görünen bir şey, sonradan fazlasıyla ilgi çekici gelmişti bana.

Onu ziyaret etmek için hastaneye hiç gitmedim. Sağlığının nasıl olduğunu sorduğum da olmadı. Yani cenaze töreni gelip çattığında, bu benim için tam bir şok olmuştu. Ama benim için o, zaten yıllar önce ölmüş gibiydi. Doğrusunu isterseniz, cenaze töreniyle ilgili pek bir şey de yok aklımda. Tek hatırladığım, törenin sonunda cenaze evinden bir adamın cebinden küçük bir şişe çıkarıp, kilisenin ortasındaki tabutun kapağına Nettie'nin küllerinden bir tutam attığı. Bunu gördüğüm zaman ellerimle yüzümü saklamıştım.

Nettie'nin cenaze törenindeki o an, çocukluğumun son bulduğu an diye kaldı aklımda. Tüm masumiyetimle, kader denen bir şeyin var olduğunu ve o şeyin bir hayatı alıp paramparça edebileceğini keşfetmiştim sanki.

Ağabeyim benim kader sözcüğünü kullanmamdan nefret eder. Ne de olsa bir doktor kendisi. Kaderi onun gibilerin yarattığına, kontrol altında tuttuğuna inanıyor çünkü. Mesela genetik, değişen kesinlikte tahminleri sayesinde, ne zaman öleceğimizi, bizi nasıl bir ölümün beklediğini bildirebiliyor. Yunan mitolojisinde, insan ömrünün uzunluğunu ellerinde makaslarla, ecel perileri belirlermiş. Periler bir kere ölçüp biçtikten sonra, böyle şeylerden haberdar olup da hayatı sürdürmenin nasıl mümkün olacağını bilemesek de, hayatımız hakkındaki ayrıntıları öğrenebilirmişiz. Ağabeyim bana onun için, cehaleti mi yeğlerdin, diye sorar durur.

Ben de, "Cehalet bizi daha mutlu etmez miydi," diye yanıtlarım kayıtsızca.

"Mutlulukla cehalet arasında nasıl bir yakınlık olabilir ki," diye karşılık verir o da.

* * *

Ne zaman ağabeyimin küçümsediği o kelimeyi, kaderi düşünsem, gözlerimin önünden çocukken televizyonda gördüğüm birkaç sahne geçer. Zamanaşımlı fotografi o zamanlar emekleme çağında olmalı, yeniden oynatmalarla ağır çekimlerden oluşan o video çağından çok daha önce. Bir balistik laboratuvarında geçen bir zamanaşımlı filmin özel bir yeri var hafızamda; bilim adamları, matematikçiler ve silah tasarımcıları kurşunların çelik, tuğla ve kemik üzerindeki etkisini araştırıyorlardı. Kurşun, kemiğe girerken, dört bir yana saçılan zerrelerin görüntüsü çok güzeldi.

Kaderi hayal etmeye çalıştığımda, onu dumanlar saçan bir delikten çıkıp giderken, torunlarımızın etini delip geçerken, dört bir yana zerrecikler saçarak kemikten çıkıp, beklendiği üzere derimizin örtüsüne doğru uçuşuna devam ederken düşünüyorum. Genetiğe şükürler olsun, kurşunun geldiğini görebiliyor, muhtemel etkileri hakkında fikir yürütebiliyor ve bizler onun kendine bir yol açmak için iç organlarımızı nasıl değeceğini tahmin edebiliyoruz. Hatta vücudumuzdan çıkarken, etrafa nasıl ve ne kadar zerrecik saçacağını da az çok kestirebiliyoruz. Yapamadığımız tek şey ondan kaçmak.

Ağabeyime bunları anlattığımda, bana çok kötümser olduğumu söylüyor. Yeterince bilgi sahibi değilmişiz. Bir sana bak bir de bana, diyor. Yüzde doksan dokuz aynı genetik malzeme. Yine de bir yabancı, ikimizin kardeş olduğunu aklının ucundan bile geçirmez. Orası öyle. Ben uzun boyluyum, zayıfım ve kederli bir mizacım var. O kısa boylu, kızıl saçlı, geniş omuzlu ve fazlasıyla enerjik bir tip. Tuhaf biçimde küçük ve nazik elleri

var. Benimkilerse kocaman, damarlı ve kemikli. O, gerektiğinden fazla konuşan birisi değil. Benimse, kendimi haklı çıkarma kaygım yüzünden, sözler birbiri ardına, sular seller gibi dökülür dudaklarımdan. Ben evlendim ve çocuklarım oldu. O tüm hayatı boyunca bekâr yaşadı. Sakinliği, kendine yeterliliği her zaman merakımı cezbetmiştir. Buna karşın ben kendimi hep muhtaç, güvenilmez ve yönetilen biri olarak görmüşümdür. Birbirimizi asla tam olarak anlayamadık, ama derinlerde bir yerde, hiç lafı geçmeyen bir tür rekabetin varlığını inkâr edemeyeceğim. Ben bunu kutsal bir giz gibi görüyorum. Eminim, o bunu bir an olsun aklından geçirmemiştir.

Bir doktor olan ağabeyimin aklı, bilemediği şeyler yüzünden asla karışmaz. Beyaz topun başlangıç hamlesiyle birlikte, toplar bir kez masanın üzerinde dört bir yana dağılmaya başladıktan sonra, artık ne olacağının bilinemeyeceği; kırmızı topların niçin çarpışıp sonra da deliğe girdiğinin, niçin diğer bazı topların masanın ortasında hız kaybedip öylece kalakaldığının anlaşılamayacağı gerçeğiyle yaşar. Bizler genetiğin ve doğanın topu deliğe sokma yeteneğini bir türlü kavrayamıyoruz. Ama bu bizi niçin kaygılandırsın ki? İşte, ağabeyimin sorduğu soru bu.

Aslında beni de kaygılandırdığı yok, sadece, kaderi öğrenmeye yetecek kadar bilgi sahibi olup da, önüne geçmek için bir şey yapamıyor olmak bana komik geliyor. Genetik şimdi düzenli olarak muhtemel sonuçlar hakkında tahminlerde bulunuyor ama tıp bu sonuçları kontrol altına almak için hiçbir şey yapamıyor. Hastalığın teşhis edildiği ailenin çocuklarından hangilerinin o hastalığa tutulacağını öğrenebiliyoruz, ama çocukları tedavi edemiyoruz. Genetikçiler bu tür bilgiye, modern müneccimlik diyor.

Annemin modern müneccimliğe ilgisi yoktu, o sadece felaket tellallığı yapmayı bilirdi. Bir gün ona Nettie'ye ne olduğunu sorduğumda on iki yaşındaydım. Akşam yemeğini hazırlı-

yordu ve bana yüzünü dönmeden cevap verdi. Onu görebiliyorum, üstünde bir kot bir de kazak var, ocağın başında duruyor, çatalı tutan eli havada asılı kalıyor.

"Neden bilmek istiyorsun?"

"İstiyorum işte."

"Beynindeki damarların sertleştiğini söylediler."

"Öyleyse biz ne yapabiliriz?"

Sonra çıplak ayakları, mutfak zemininin siyah beyaz taşları üzerinde olarak hareketleniyor, parmak uçlarında yükseliyor ve yumuşak bir ses tonuyla, "Başaşağı durmaya ne dersin?" diyor.

Ben de başaşağı durdum. Hâlâ yapıyorum aynı şeyi. Her sabah yataktan kalktıktan sonra duvar kenarına bir havlu seriyor, diz çöküyor, dirseklerim ve avuçlarımla bir üçgen oluşturuyorum, sonra da bacaklarımı havaya kaldırıp dengemi sağlamak üzere bir süre uğraşarak, orada öylece, başaşağı kalıyor, damarlarımdaki tüm kanın gözlerime hücum etmesini bekliyorum. Küçükken oğlumla kızım beni seyretmeye gelirdi, başaşağı durmayı beceremeseler de, yüzümü tersten görmeye dayanamadıklarından, eğilip boyunlarını bükerler, pörtleyen gözlerime bakarlardı.

"Kanın oraya hücum etmesiyle bir alakası yok," derdi ağabeyim. Ama şimdi bunu bir yana bırakalım. Bir şeyler yapmam gerekiyordu, ne olursa işte.

Yazmayı başaşağı durmaya benzetebiliriz belki; bir tür büyü egzersizi, yersiz bir ruh kovma denemesi. En azından karım öyle söylüyor. İnsanı içten içe yiyip bitiren o üslûbuyla, "Neden bunları yazmanın bir şeyleri değiştireceğine inanıyorsun?" der durur. Üzerimdeki otoritesi bu ve benzer tepkilerinden geliyor. Tüm söyleyebildiğim, denemediğim sürece bilemeyeceğim.

Buna ailemizin tarihçesi diyebileceğim gibi, karakteristik hastalığımızın tarihçesi de diyebilirim. Hatta bir ailenin tarih-

çesi olarak bir hastalığın tarihçesi bile diyebilirim. Her şeye rağmen, tarihçi sıfatına layık olduğumu düşünüyorum. Yazdığım şey, daha çok bir zaman kapsülünü andırıyor.

Zaman kapsülünün ne olduğunu hatırlayan var mı hâlâ?

Alton Lisesi'nde, bayrak direğinin dibine yerleştirilen çinko kutunun içine lise son sınıfta koyduğumuz her şeyi, ama her şeyi şimdi bile hatırlıyorum ben:

Elvis Presley'in "Jailhouse Rock" kırkbeşliği, artı, kralın bir posteri.

Bir naylon çorap.

Bir Kitabı Mukaddes.

Shakespeare'in toplu eserleri.

Alton Lisesi andacı, içinde kalın çerçeveli gözlüklerimle bir fotoğrafım vardı, karım benden iki sayfa sonra geliyordu, saçını at kuyruğu yapmıştı. Hepimiz, her birimiz gülüyorduk.

Bir RCA transistörlü radyo, kadranı pembe boyalı ahşap kaplama.

Time dergisinin bir sayısı ve Wrigley'in bahçe nanesi zamkından bir kutu.

Bir takım bozuk para; penny, nickel, dime, quarter, dollar, hepsi de gıcır gıcır.

Listeyi hatırladıkça, o zamanlar pek de öyle zengin bir hayal gücümüz olmadığını düşünüyorum. Ama inancımız vardı. Herhalde çok korktuğumuzdan olsa gerek. Hatırlayın, bizler ört ve sakla dayatmalarıyla yetişen bir nesildik; köylü zihniyetinden, yıkılmak üzere olan o harabeden sakınmak için sıralarımızın altına saklanırdık. Bu kısıtlanmışlık içimize öyle bir işlemişti ki, sanırım hiçbirimiz farkında değildik. Bu yanımız, sadece zaman kapsülü gibi projelerde kendini ele veriyordu.

Geleceğin bizi anlamasını arzu ediyorduk, çünkü henüz kendimizi anlamaya başlamamıştık. Yarattıklarımızın -özellikle de "Jailhouse Rock"ın- bizi bizden daha iyi ifade edebilece-

ğini düşünüyorduk. Geleceğin hayatlarımıza yaptığımız şey için bizleri affetmesini diliyorduk. Geleceğin bizi hatırlamasını istiyorduk, bu bizim için bir teselli olacaktı. Öğretmenimiz kutunun üzerine son bir kürek çimento atarken, hepimiz oradaydık, yüzlerimizin üzerinden bir gölge geçerken orada hepimizi görebiliyorum.

Yani bu benim zaman kapsülüm. Orada ne var? Bir gazete küpürü. Fotoğraflar. Bir PET taraması. Alton Rotary Kulübü'ndeki konuşmam. Henüz anlaşılamamış bir hastalığın hatıraları. Olayların en sıcak olduğu dönemde yazmaya başladığım, kendime geldiğim anda bir tarafa bıraktığım felsefe alıştırmasından parçalar. Sonra, olup biteni okurun gözünde canlandırmak için bir parça hayalgücü, birkaç diyalog. Ağabeyim onun ağzından yazdığım sözlerin bazılarının ona ait olmadığının bilinmesini isteyecektir. Ama bunun bir önemi yok. Öfke dolu, çoğu umutsuz o gecelerde, hangimizin tam olarak ne söylediğini hatırlamıyorum, ama hislerimizin yoğunluğunu hatırlıyor ve ağabeyim ne derse desin, ben hâlâ doğru olanı yaptığıma inanıyorum. Her ne olduysa oldu ama, beni asıl şaşırtan şey, gerçekte neler olduğu hakkında çok sınırlı bir kavrayışa sahip olmamız ve bugün bile bir adım öteye gidemeyişimiz. Buna bir zaman kapsülü dememin sebebi de bu. Eğer gelecekte bir gün biri bu kapsülü karıştırırsa, şöyle söylemeden edemeyecek: "Bak, bunu bilmiyorlarmış. Anlayamadıkları şeye bir bak. Şu meraklı yaratıklara bir baksana. Neden o kadar korkmuşlar ki?"

Annem resim yaparkenki kılığıyla karşımda: Babamın beyaz gömleklerinden biri, uçlarını göbek hizasından bağlamış, boya lekeleriyle dolu bir kot pantolon; saçı gözüne girmesin diye bir de kırmızı toka takmış. Ayakları çıplak ve ayak parmaklarına kırmızı oje sürmüş. Yanıma gelip alnıma düşen bir tutam saçı geri yapıştırıyor ve ellerindeki terebentin kokusunu alabiliyorum. Boya parmaklarının içine işlemiş. Annem portremi yapıyor.

Çalışmasını dışarıda, evin önündeki akçaağacın altında sürdürüyor, çünkü orası serin oluyor ve benim atölyeye girmemi de istemiyor. Atölyeyle ev çok kesin sınırlarla ayrılmış birbirinden. Babam bile oraya girmesinin yasak olduğu gerçeğini

içine sindirmek zorunda kalmış. Atölye olarak kullanılan evin arkasındaki ambar, penceresi arka taraftaki çayırlığa ve tepenin eteklerine bakacak şekilde inşa edilmiş.

Bir gün annem yine orada çalışırken, babamı atölyenin penceresinden içeriyi gözetlerken yakaladı. Olup bitene tepede, çayırların üzerinde yatarken kendi gözlerimle şahit oldum. Pencerenin önünde iki büklüm olmuş, içeride bir şeyler görmeye çalışıyordu; derken bir şamar yemişçesine aniden doğruldu, sonra da boynunu büküp evin yolunu tuttu. Pencereye yaklaştığımda, annemin pencereye fırlattığı boya kutusundan sıçrayan mavi, camın üzerinde hâlâ akıyordu. Boya tabakasının arkasında, onu duvarlara dayanmış, onlarca yağlıboya resmin arasında ve elinde öfkeyle yaktığı sigarası, bir aşağı bir yukarı gidip gelirken görebiliyorum.

Şövalesinin önünde, elinde paletiyle dikiliyor, parmak uçlarında yükseliyor ve benimle başının dertte olduğunu düşünüyor. Ağacın altındaki piknik masasının üzerinde oturmuşum ve çıplak bacaklarımı boşlukta sallıyorum. Bir şort, bir de çizgili tişört giymişim. Haftada bir gün tam iki saat poz veriyorum. Arada bir kalkıp dolanmama izin veriyor ve böylece canım sıkılmıyor. Ama resme bakmama kesinlikle izin yok. Bunun konsantrasyonunu bozduğunu söylüyor.

Konsantrasyonu bir tür sineklik gibi; ikimizin arasına çekilen ve bizim dışımızda hiç kimsenin varlığını kabul etmeyen bir sineklik. Ağabeyim kapı önündeki hamakta yatıyor, tıp fakültesi birinci sınıf ders kitabını okuyor ve bizi görmemezlikten geliyor. Onun portresinin değil de benim portremin yapılmakta olduğunu umursamıyormuş gibi görünmeye çalışıyor.

Babam çimenliğin etrafında mayoyla geziniyor, elinde bir bahçe makası, bir taraftan bahçeyi çevreleyen çalıları budu-yor, bir taraftan da bizi seyrediyor. Resme bakmak için sinsi sinsi yaklaşıyor ama annem onu hemen bir kıç darbesiyle bertaraf ediyor. Eğer bu sahneyi videoya çekmiş olsaydım, defalarca kez oynatırdım; annemin kıç darbesi ve babamın çok

sert bir darbe almışçasına kendini bir yana atıp sonra gülmeye başlaması. "Bize bira getirsene sen," diyor annem, babam da verandadan geçip basamakları tırmanıyor. Minibarın boyumu aşmayan kapısının açılıp kapandığını duyuyorum, babam evin içinde şarkılar söylüyor, sonra birden ortaya çıkıyor yeniden; omzuna konan bir sivrisineğe indiriyor şaplağı.

Annem bir şeyler mırıldanıyor, bir aşağı bir yukarı, gidip geliyor, bizim dışımızda kimse yokmuş gibi davranıyor ve yüzümün ölçüsünü almaya çalışıyor.

Çocuk resmi yapmanın imkânı yok, diyor, neden böyle söylediğini soruyorum ve çocukların yüzlerinin sürekli değiştiği karşılığını veriyor bana. Bulutların arkasındaki ışık gibi. Lanet olsun, diye fısıldıyor, kimsenin duymamasına özen göstererek ve bir sigara yakıyor. Babam, annemin boştaki eline bir bira kutusu tutuşturuyor ve annem birasını kafasına dikerken, babam başka bir kutu birayı hamakta yatan ağabeyime veriyor.

"Çocuğa da versene bir tane."

"Çok erken değil mi onun için?" diye soruyor babam.

On dört yaşındayım. Miles Davis'in kaba etlerini aklımdan çıkaramıyorum. Elmore James gibi gitar çalmak istiyorum. Yüzümün değişmesinin sona ermesini, sesimin güçlü ve erkeksi bir sese dönüşmesini istiyorum. Az konuşan, tastamam bir adam olmak istiyorum. İçmek istiyorum. Babam şöyle bir bakıyor yüzüme, ilk biramı uzatıyor bana ve alıyorum, açıyorum ve bira kutusu patlıyor, ellerim sırılsıklam oluyor.

Şimdi annemin o zamanki yaşına geldim. Şerbetçiotunun kokusunu bugün bile duyabiliyorum, bira kutusunun soğukluğunu parmaklarımın arasında hissedebiliyorum. Hâlâ gerçekleşmesi imkansız arzuların tutkunuyum. Hâlâ annemin portremi yaptığı günlerin her anını aklımda tutmaya çalışıyorum.

"Poz vermeyi bırak," diyor annem.

"Poz vermiyorum."

"Nasıl görünmek istediğin beni hiç ilgilendirmiyor."

"Sadece iyi görünmek istiyorum."

"Kim söylüyor ki iyi görünmediğini?" [1]

"Anne, acıklı bakan bir resmimi yapma lütfen."

Bir sigara daha yakıyor, bir nefes çekiyor, fırçasını kaldırıp göz hizasına getiriyor ve fırçanın ucundan yan yan bakıyor, sonra kısa ve kararlı bir fırça darbesi geliyor. Gözlerini gözlerime diktiğini fark ediyorum, sol elindeki fırçanın hızlı dairesel hareketleriyle göz çukurlarımı yapmakta olduğunu anlıyorum. Duruyor, çizdiği şeye bir bez parçasıyla nazikçe vuruyor ve geri çekiliyor, sigarasından hızla bir nefes daha çekiyor ve bir düzeltme için yeniden saklanıyor şövalenin arkasına. Portrenin en önemli yeri gözlerdir. "Şunu bir düzelttim mi iş bitecek," diyor, sonra da "lanet olsun," bir kez daha vuruyor resme elindeki bezle. Yine duruyor bir süre, beni seyrediyor, bir fırça darbesi daha geliyor ve yine geri çekiliyor. Ağırlığını arkadaki bacağına verip sonucu değerlendiriyor. Gülmeye başlıyor. "Şu lanet olası şeyleri ben verdim sana," diyor, gözlerimi kastediyor, gözlerim tıpkı onun gözleri. "Daha önce görebilmeliydim bunu." Ama gözlerim bir hafta daha uğraştırdı onu. Onu uğraştıracak bir şey varsa karşısında, hemen bir Judy Garland şarkısı mırıldanmaya başlar; duygusal ama her zaman sade.

Yıllar boyu hep aynı hikâyeyi
Anlatıp durdular kafama girsin diye
Saraya oynamayı beceremediysen
Belki de çoktan öldün sen diye.

Spatulayla fon üzerine çalışmaya başlıyor ve oturduğum yerden resmin arka yüzünde bıçağın baskısıyla beliren çıkıntıları görebiliyorum. Rengi bıçağın üzerinde tutuyor ve aşağı doğru sert hamlelerle sürüyor. Ara sıra tuvalin üzerinden bana baktığını görüyorum, yüzümdeki bazı ayrıntıları inceliyor. Başımı çeviriyorum.

"Neden korktun?"

"Yok bir şey."

Şimdi anlıyorum. Bir anlaşma yapmıştık, gerçi ben o zamanlar bunun farkında değildim. Bir hafta boyunca o benim olacaktı. Karşılığında ben de bir süreliğine onun huysuzluğuna katlanmak zorundaydım. Kendimi tamamen onun ellerine bırakmam gerekiyordu. Mesele buydu işte. Gördüğü şeyler içinden, sadece tuvale geçirmeyi istediği şeyleri alacaktı. O çalışırken gidip bakmama izin yoktu. Her seansın sonunda tuvali bir güzel sarar, şövalesiyle birlikte atölyeye götürür ve kapıyı da kilitlerdi.

"Yüzün çok zor," diyor. Sadece gözlerini görebiliyorum, tuval üstünden bana bakan gözlerini.

"Hayır, değil."

"Durmadan saklanıyorsun."

"Buradayım işte."

"Hayır, burada değilsin."

Her an daha da yakınıma geliyor, benden o özenli halime dönmemi, yine yoğunlaşmamı istiyor, başka bir yerde değil de orada olma duyarlılığı, işte benden talebi bu. Bir ya da iki kez, yanıma kadar geliyor ve beni bir eliyle göğsümden, bir eliyle kıçımdan yakalayıp, vazo taşır gibi, iki adım yana taşıyor. "Şimdi sakın kımıldama."

Tuvalin başına geçtikten sonra söylenmeye devam ediyor. "Orada kal. Hareket etme," diyor.

"Okul fotoğrafçısı gibi konuşuyorsun."

"Fotoğrafın şu an yaptığımız işle bir ilgisi yok, evladım. Konuşmayı bırak artık. Arkanı dönme. Orada kal. Orada kal, kımıldama. Güzel, güzel." Hızlı hareket ediyor, tuvalin başına geri dönüyor ve fırçasını oynatmaya başlıyor, sonra sıra spatulaya geliyor ve belli bir düzen vermek için bezin bir köşesiyle bir rengi dağıtıyor. Tuvalin arkasında yarım yamalak görüyorum onu. Tuvalin üzerinde bana bakan masmavi gözleri var, altındaysa, işler yolunda gidiyorsa, mırıldandığı şarkıya ritim tuttuğu çıplak ayaklarını görüyorum.

O zamanlar, annemin başkasının değil de benim resmimi yapmasını, onun gözdesi olduğumun işareti olarak görüyordum. Ama şimdi bunun doğru olmadığını biliyorum. Sanırım onun gözdesi ağabeyimdi. Onun resmini yapmaya çalıştığı da oldu, ama bunu bir türlü beceremedi. Ağabeyim ona direniyordu. On dokuz yaşındaydı ve tıpa yeni başlamıştı, aileden kopma savaşı veriyordu -ya da en azından ben şimdi olayları böyle değerlendiriyorum- ve onun keyfini yapmak için çaba sarf etmeyi içine sindiremiyordu. Annemin karşısında oturmayı reddettiğinden, o hamakta yayılırken ya da ikimiz çayırlıkta frizbi oynarken, ya da gölette çıplak yüzerken birkaç şey çizildi onun için. Annemi görebiliyorum şimdi, verandada bir şezlongun üzerine uzanmış, kalemi dişlerinin arasında, önünde büyük boy resim defteri bir şeylerle uğraşıyor. Annem hatırlanması gereken, önemli ne varsa bu yolla kaydederdi; beyaz kâğıdın üzerinde gezinirken donuk bir ses çıkaran karakalemle, kendinden emin, güçlü çizgiler.

Annem benim resmimi, kendine en yakın hissettiği kişi ben olduğum için yapmadı; portremi yapmasının tek sebebi, benim duygusal anlamda bu işe daha yatkın olmamdı. Ağabeyime fazla düşkündü. Başka bir deyişle, ağabeyimle babama o kadar yakındı ki, o ikisini çalışmasına malzeme etmeyi beceremiyordu. Benim hakkımda ne düşündüğünü iyi biliyordu ve bu sebeple, işine baskın çıkacak hiçbir şey hissetmeden, rahat rahat yapabilirdi benim resmimi.

"Onun senin hakkında ne düşündüğünü nereden biliyorsun?" diye soruyor ağabeyim. "Böyle bir şeyi nasıl bilebilirsin?" Ama ben biliyordum işte.

Bir akşamüstü, nemli bir havada, evin öte yanına toplanan yağmur bulutlarının alacakaranlıkta belirsiz olan gölgesinde, akçaağacın altında fırçasını paletine vurdu, bezini aldı ve ellerini temizledi, sonra da eve doğru yürüdü. Omzunun üzerinden şöyle söyledi, "Bitti."

Ben farklı bir şey bekliyordum. O zamandan kalan fotoğraflarda yüzümde hep aynı aptal küçük kardeş sırıtması var; evin küçük oğlu, hep birilerinin eli dolanmış belime. En sevdiğim fotoğraftaysa babamın omzuna çıkmışım, topuklarım babamın geniş, sıkı göğsüne değiyor ve yüzümde çılgınca bir merakın işareti bir sırıtmayla, ellerimi kafasının arkasındaki ağarmış, tel tel olmuş saçların arasında gezdiriyorum. Bu fotoğraflarla kaydedilen manzaralardan hiçbiri yok hafızamda, ama orta yaşlarımı yavaş yavaş geride bıraktığım şu dönemde, bazen sabahları kalkınca, gece o evin önündeki bir manzaraya geri gittiğim hissine kapılıyorum. Yaz mevsimi. Bahçede fısfıs açık. Annem şarkı söylüyor ve atölyenin açık penceresinden gelen sese kulak veriyorum. Babam mutfakta kahve yapıyor ve radyodan geçen geceki beyzbol maçlarının skorlarını dinliyor. Gün uzun ve sıcak olacak.

Tuvalin öbür tarafına geçip de onu ilk gördüğüm anda fark ettiğim kadarıyla, portremde, annem beni üzgün ve içine kapanık biri gibi resmetmiş, başımın üzerine boyadığı mavi göğü umursamaksızın kendi iç dünyamı seyre dalmışım. Babam kapının önündeki basamakları birer birer iniyor ve yanıma geliyor, biraz birlikte seyrediyoruz. Bugün bile sağ omzumda hissedebiliyorum elini. Uzun süre bakıyor. Sanki o da en az benim kadar şaşırmış gibi, "Demek böyle," diyebiliyor yalnızca. Bu, çocukluğunun gözlerinin önünde çürüyüp gitmesini seyreden bir çocuğun portresi.

Mutfağa girdim, annem orada kendine çay hazırlıyordu, neden beni o kadar hüzünlü bir ifadeyle resmettiğini sordum. Dedi ki, "Kendini rahat bıraktığında yüzünde üzgün bir ifade oluyor." Şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: Ben üzgün müyüm? Kendimi hiç de öyle hissetmiyorum. Bunu nasıl bilebildi ki? Yaptığı resimde kendimi onun gözünden görebiliyordum ve bana öyle geliyor ki kendi içimde gidebileceğim en derin noktaya gitmiştim bu sayede. O resme şimdi baktığımda -yatak odamın duvarında asılı duruyor-, üzerinden kırk yıl geçme-

sine rağmen pek az değiştiğimi görüp şaşırıyorum. Vücudumdaki tüm hücreler birkaç kez yenilendi ve kendi hayatımı kurdum; bir hayat eskittim. Yine de beni resmettiğinde nasılsam, şimdi de öyleyim.

Bir keresinde babam hakkında konuşurken bana, "Biliyor musun, tek derdi yaşamı *zor* bulmak olan bazı insanlar vardır," demişti. İlk duyduğumda neden bahsettiğini anlayamamıştım. Yaşamak nasıl zor olabilirdi ki? Yerçekiminin üzerimizdeki etkisi hepimiz için aynıydı; onun için bile. Şimdi, yaşamayı zor bulan insanların, kendilerini rahat bıraktıklarında yüzlerinde benimki gibi üzgün bir ifade olan insanlar olduğunu anlıyorum.

Annem hiçbir zaman yaşamayı zor bulan insanlardan biri olmadı. Durmadan buz gibi bir nehirden karşı kıyıya geçmeye çalışır gibi yaşayan babamın aksine, hayatını doğuştan yüzücü birinin rahatlığıyla yaşardı. Sanırım bunun babamın gurbette olmasıyla bir ilgisi vardı, oysa annem Alton'dan yalnızca on beş mil uzakta yaşamaktaydı. Babam sürekli pişmanlık duyardı, anneminse bir kez olsun yaptığı işten pişman olduğunu duymadım. Onun kendine yeterliliği, hepimizin, özellikle de babamın kabullenmesi gereken bir şeydi. Resim yapıyordu çünkü resim yapmaktan hoşlanıyordu. Ama resimlerini hiç sergilemedi. Asla bir kariyeri olmadı, işini iyi yapmak dışında hiçbir hedefi, hiçbir hırsı yoktu ve bizim bu konuda ne düşündüğümüzü hiç mi hiç umursamıyordu.

Onu evin arkasındaki göletin sularına dalarken görebiliyorum, sudan çıkıyor ve babamın güneşlendiği şezlongun etrafından sinsi sinsi dolanırken, aniden, at kuyruğu yaptığı uzun, sarı saçlarının emdiği bütün suyu, babamın sırtına akıtıveriyor. Babam çimenlikte feryat figan, annemin peşine düşüyor; annem kaçıyor, çevik hareketleriyle babamın elinden kurtuluyor, babamsa hırsla bir hamle yapıyor, suyun kıyısında kalakalıyor, annem gidip onu elinden yakalıyor, sanki şimdi dans etmeye başlayacaklarmış gibi; onu kendine çeviriyor ve ardın-

dan, suyun içine itiveriyor. Babam söylene söylene çıkıyor sudan, üstü başı çamur ve her tarafına otlar yapışmış, bağırıyor, "Seni cadı," ve annem babamın aksanını kusursuz bir biçimde taklit ediyor, bir yandan da el çırpıyor, babam bir kez daha annemin peşine düşüyor ve annem yine ustalıkla kurtuluyor onun elinden, kapıya doğru koşuyor ve içeri giriyor, kapıyı babamın yüzüne çarpıveriyor.

Karım benim bu hatıraların kölesi olduğumu, geçmişi bir türlü aklımdan çıkaramamamın sebebinin bu olduğunu, hatıralarımın beni biraz fazla melankolik yaptığını söylerdi. "Sen burada değilsin yine," derdi hep bana. Ben de, "Mutlu bir çocukluğun tatlı hatıraları," diye cevaplardım.

Şimdi hatırlıyorum, babam çalıştığı kimya şirketinden terfi aldıktan sonra, Nettie'nin mirasından payımıza düşeni de alıp şehirdeki evimizden çiftliğe taşındık. Annem Alton'da yetişmişti ve oraya geri dönmek istemiyordu, ama Fraser'ların toprağı konusu ortaya çıkınca, annem babamın orayı almayı kafaya koyduğunu gördü ve direnmesinin anlamsız olduğunu anladı, durum umutsuzdu. "Ambar senin atölyen olacak," diye söz verdi anneme. "Bana tavanarası yeter de artar. Göreceksin."

Üç yıl boyunca, Nisan'dan Eylül'e, her cuma akşamı işten döndükten sonra üstünü çıkarır, eski bir şeyler giyinip arabasına atlar, çalışmak için çiftliğin yolunu tutardı. Ben o zamanlar ortaokuldaydım, bazen ben de onunla giderdim, merdiveni tutar, çivileri hazır eder ya da kahvesini götürürdüm, o ise küfrede küfrede çalışır, bazen kendi kendine şarkılar mırıldanır, Fraser'ların bıraktığı yıkıntıdan bir ev yapmak için tüm gücünü kullanırdı. Belden üstü çıplak, çatıya dayalı merdivenin tepesinde bozuk Rusçasıyla şarkılar söylerken görebiliyordum onu, ağzındaki çiviler yüzünden ne dediği anlaşılmıyordu.

"Bu evi kendimden daha iyi tanıyorum," der dururdu babam. Kendi ellerinizle yaptığınız bir şeyin, şaşılacak biçimde size en yakın, en anlaşılır parçanız haline dönüşmesi, anlaşılır bir şey olsa gerek. Mesela benim kitaplarım. Niçin daha iyi ol-

madıklarını biliyorum, ama konu kendim olduğunda, neden olduğumdan daha iyi olamadığımı açıklayamıyorum.

Bir hektarlık çayırıyla o koyu renkli ahşaptan yapılmış çiftlik evi sayesinde babam kendisini ifade etmenin en iyi yolunu bulmuştu. Evin elektrik tesisatını baştan sona yeniledikten, delikleri onarıp döşemeleri değiştirdikten sonra yeni pencereler de takan babam, artık o yere kendi sinir sisteminin bir uzantısıymış gibi davranma hakkına sahipti. Yukarıda, çalışma odasında raporlar, incelemeler ve *Journal of Soils Chemical* için yazılar kaleme aldığı zamanlar dışında, elinde bir tornavida ya da arka cebinde bir boya fırçası, etrafta gezinir, bir şeyleri düzeltir, tamir ederdi. Kulakları veranda kapısında gevşeyen bir çiviyi ya da bodrumda bir yerlerde su kaçıran boruyu hepimizden önce duyardı. Bu sonu gelmez telaşe, onun gibi oturup düşünmeye, kendini sorgulamaya pek zaman ayırmayan bir adam için, şeylerin sonluluğuna karşı gelmenin bir yoluydu.

Ergenlik çağımda, annem gibi utangaç ve düşünceli bir kadının onun gibi bir adamda ne bulduğu merak ettiğim, ilişkilerini anlayamadığım bir dönem de olmuştu açıkçası. Şimdi annemin, onun kelimenin tam anlamıyla hayvani enerjisine kapıldığını anlıyorum. Tabii gerçekten farklı bir kişiliğe sahip olmasına da. İlk karşılaşmalarında, babam, kendi sözleriyle, "tek kelime İngilizcesi olmayan ahmağın biri"ymiş. Babam, okulunu bitirmek amacıyla ihtiyaç duyduğu üç beş kuruşu kazanabilmek için kullandığı, mıcır yüklü bir kamyonla Alton'a gelmiş. Mıcırı okulun önüne boşaltmış ve orada tanışmışlar, çünkü annem neler olup bittiğini merak edip yemekhaneden dışarı çıkmış. Babam işini bitirdiğinde annem, şakayla karışık, "Ayıp değil mi böyle bir şort giymek," diye söylenmeye başlamış; babamın, bir Avrupalı olduğunu ele veren fazlasıyla kısa şortuna bakıyormuş. Sonuçta Alton burası, sene tahminen 1936, elli mil içinde babam gibi giyinen tek bir adam yokmuş doğal olarak. Göğsünü gere gere bir iki adım yanaşmış babam,

anneme sigara ikram etmiş, annemse alamayacağını çünkü geri dönüp öğrencilerinin başında durması gerektiğini söylemiş, günün sonunda babam annemin okuluna dönmüş ve birlikte ufak bir gezinti yapmışlar, tek bir penceresi bile olmayan külüstür bir Ford'un içinde -en azından annem öyle hatırlıyor- bozuk yollarda gazı kökleyip gezmişler. Sanırım annem, kendisinden bu kadar farklı bir adamla evlendiği için biraz şaşırmış, belki biraz da gururlanmıştı.

Doğasının hiçbir öğesi bir diğeriyle uyuşmuyordu; mıcır yüklü bir kamyon ve nezaket, kısacık bir şort ve toprak kimyası mezunu, sıcak havalarda dışarıda asla üstüne bir şey giymeme alışkanlığı ve şirket laboratuvarındaki sessiz, dikkatli hali. Laf olsun diye konuştuğu zamanlar dışında -"Dört bir yanım aptallarla dolu, hele sen, hele sen akılsız çocuk," vs.- fazlasıyla titiz ve dikkatli bir adamdı. Annem buna tutkundu. Öfkeli zamanlarına gelince, annem bunları egzotik bir ormanın bitkilerinin yetişebilmesi için şart olan sert fırtınalara benzetirdi. Annemi bir ya da iki kez ağlattığına şahit oldum, garezi olduğundan böyle yapıyordu ve bu yüzden onu hiç affedemedim. Ama annem onu affetmişti. Annemin elinde bir silahtı bu ve babamın af dileyip yalvarmasını sağlamayı iyi beceriyordu.

Annem bazen konuşmakta güçlük çekerdi, babamınsa bu konuda hiç acıması yoktu, sanki annemin bu sorunu, babamı hem kışkırtan hem de korkutan bir özür, bir eksiklikti. Ergenlik çağımda bile annemin ne söylediğini anlayamadığım zamanlar olurdu. Başladığı cümlelerin sonunu getiremez, yarım bırakırdı. Hep eveleyip gevelerdi.

"O şey, resim şeyine geldiklerinde olmuştu ya, evde kimse yoktu da ben de demiştim ki, şey bekleyemem, şimdi şu kamyona gidip bineyip, hiç düşünmeyeyim." Sonradan bakıp hatırlamak için bir köşeye karalamıştım bu cümleyi.

Ne dediğini anlayabilmek için bayağı bir emek vermeniz gerekiyordu, boşlukları doldurup cümleleri baştan kurmalıydınız. Sanki düşünceleri, onları kelimelere dökmesine fırsat ver-

meyecek kadar hızlı akıyordu kafasında. "Aman, anlıyorsun işte derdimi," diye bağırırdı, ona şaşkın gözlerle baktığımı fark edince, sanki başa dönüp ne demek istediğini açıklaması, bir anda her şeyi birden söyleme çabasının doğurduğu kargaşayı yok edebilecekmiş gibi. Konuşmada çektiği zorluk, kendini ifade etmekte güçlük çekmeyen insanlara gerektiğinden fazla saygı duymasına sebep olmuştu. Ağabeyim Boston'daki tıp fakültesinden mezun olduğunda, onun Einstein olmadığını söylemem annemi çok etkilemişti mesela.

"Evet ama ben ancak öğretmen okulunu bitirebildim," diye karşılık vermişti bana.

Gevelemeye başlaması babamı her zaman çileden çıkarırdı. "Ne demeye çalışıyorsun sen şimdi?" diye azarlardı onu. "Beyninde yine nasıl bir şamata var öyle?"

Annem bir sorunu olduğunun farkındaydı. "Sence ben niçin resim yapıyorum?" diye sormuştu bir gün hesap verircesine. Çünkü bu onun ana diliydi, onu asla yarı yolda bırakmıyordu. Öyle özümsemişti ki bu fikri, bir yer tarif etmesi gerektiğinde önce sözle anlatmaya çalışır, sonra vazgeçip, "Unut bunu, bir kalem ver bakayım bana," der ve bir harita çizmeye başlardı; hem de sol taraftaki ana yolla, tepenin etrafındaki keçi yolu ve evin bahçesinin sola dönmen gereken köşesindeki iki ılgınağacıyla tastamam bir harita.

Bir eliyle adını, diğer eliyle de soyadını aynı anda yazabilirdi kâğıda. Bunu istenen her şekilde yapabilirdi; isterseniz adını sayfa üzerinde aşağıya kıvrılacak biçimde, soyadınıysa aynı şekilde yukarıya doğru kıvrılacak biçimde yazardı. Eğer dudağını büküp işine iyice yoğunlaşırsa, iki eliyle adını ve soyadını aynı anda tersten de yazabilirdi. Aile toplantılarında sergilenen bu hüner, kafasındaki tahtaların bizimkilerden farklı bir biçimde yerleştirilmiş olduğunu düşünmeye itti bizleri. Bu ve benzer yeteneklerini, üçümüz üzerinde, sırrına erişilemez bir şeylere sahip olduğu izlenimini doğurmak için geliştirdiğinden eminim.

Resim yapmayı bir anda bırakması da başlı başına bir muammaydı bizim gözümüzde. Ağabeyim tıp fakültesine gitmişti, yanımızda değildi. Babamsa şehirdeydi. Ben Alton Lisesi'ni bitiriyordum. İkimiz evde bir başımıza kalmıştık. Ben nasıl olduğunu gördüm.

Tamamladığı son yağlıboya resim Andrea Mantegna'nın *İsa Zeytin Dağı*'nda adlı resminin bir kopyasıydı; babam bir iş gezisinde, New York'tan bir kitap almıştı ona. İşte o kitapta Mantegna'nın resminin bir fotoğrafını görmüştü; gördüğü fotoğraf, resmi kopya etmesine yetmişti. Daha önce hiç resim kopya etmemişti, atölyesinde haftalarca çalıştığını hatırlıyorum şimdi. Gün sonunda okul servisi beni eve bıraktığında, annemi hep atölyesinde bulurdum, hem de sabah bıraktığım haliyle; yani şövalesinin yanı başında, Mantegna'nın resminin bir fotoğrafının bulunduğu kitapla.

Resmin aslında, İsa arafta kaybolan ruhları kurtarmak için karanlık bir oyuğa girmek üzeredir. Annem resmin o dindar ağırlığını tamamen silip atmış, tonları iyice karartmıştı, hem de Mantegna'nın resmin aslında kullandığı aynı kırmızıları, siyahları ve toprak boyaları kullanarak; ama öğeleri kendi hayal gücüne göre değiştirmişti. Gizemli, yarım kalmış gibi görünen bir figür ön tarafta, sırtını dönmüş, annemin kararttığı dağda derinleştirdiği mağaraya doğru bakıyor. Mağaranın girişinde iki kadın, parmaklarıyla ön taraftaki o figürü işaret ediyorlar. Annem bu figürler için yaz alacakaranlığının dumanlı morunu tercih etmiş. Resmin tam ortasında yer alan mağara içinse siyahı.

Bu resim ağabeyimin Boston'daki çalışma odasının duvarında asılı. Eğer ona yakından bakarsanız, annemin son fırça darbesini tuvalden çektiği yeri tam olarak görebilirsiniz; elinin baskısıyla fırçanın tüm telleri tuval üzerinde iz bırakmış durumda. Son fırça darbesi, seyirciye arkasını dönen figürün kafasını tamamlıyor. Ben hep bu yarı gizli figürün annemin kendi portresi olduğuna inandım; kendi portresini yapmak niyetiyle ilk kez oturmuştu tuvalin karşısına. Onu tamamladıktan sonra, bir daha hiç resim yapmadı.

Annemin kendi portresini yapmayı bırakmasından dolayı babamı suçladım. Güçlü ve başarılı bir yetişkinde olması gerekenin aksine, babamın fazla huysuz, bencil ve kıskanç olduğunu düşünüyordum. Nitekim bunu ona da söyledim. Daha doğrusu, "Bir zamanlar resim yapardı," dedim. "Ama artık yapmıyor. Senin, benim ve ağabeyim için umutları, beklentileri var, ama kendisi için hiçbir şeyi yok. Artık hiçbir şeyi yok."

Bana öyle geliyor ki beni asla affedemedi. Babamın yüzünü saklayan ellerini bugün bile görebiliyorum, sanki yüzüne gelecek bir darbeden korunmaya çalışıyordu.

"Sanırım artık gitmen gerekiyor. Çık dışarı. Dışarı çık."

Dediğini yaptım. Şehirde bir yurda attım kendimi. Kolejdeki ilk senem sona ermişti. Geri dönmeden önceki seneydi.

Aramızda gerçeği bilmek isteyen kimse oldu mu, merak ediyorum doğrusu. Sonra babamın odadaki tüm oksijeni içine çektiğini düşündüm. Şimdi tüm kudretinin, açık yürekliliğiyle, tüm o arzularının gücünden ibaret olduğunu anlıyorum.

Hafızam bana direniyor. Onu olduğu gibi geri getiremiyorum bir türlü. Zihnimde binbir parça; iri yarı, saf bir adam, boyu bir seksenin üzerinde, tel tel saçları kafasının arka tarafında dikilmiş ve sanki boyunu bir karış daha uzatmış. Başka ne var? Sol dizinde bir balta yarası izi, kafası karıştığında ya da canı sıkıldığında kafasının arka tarafındaki saçlarında gezdirdiği ince ve zarif elleri, bu kadar iri bir adam için garipsenecek kadar küçük ve sevimli ayaklar. Kafasındaki kargaşa anlatmakla bitmez. Tüm hayatı boyunca inançlı bir kimse oldu, ama asla ölümden sonra hayatın varlığına inanmadı. "Yaşadığın sürece seni izliyor, ama gittiğin zaman, hepsi o kadar işte," demişti bana bir keresinde. Anneme insafsızca küfrederdi, "Şu lanet olası kadın yok mu?" Yine de biz küfrettiğimiz zaman bizi cezalandırırdı. Çabuk öfkeye kapılan bir adamdı, ama bundan kendisi de nefret ederdi. Hâlâ görebiliyorum onu; dizlerinin üzerinde, başını annemin kucağına koymuş, hiç utanmıyor, fısıldayıp duruyor, affet beni, affet beni, affet beni. Annemse öfkeyle sigarasından nefesler çekiyor ve onu görmemezlikten geliyor.

Anlatılan bayağı fıkralara ya da hikâyelere delicesine gülerdi, ama kendisi bir tane bile anlatamazdı; bir eylem adamı olduğunu söyler, düşünmeye pek zaman ayırmazdı. "Çok takıyorsun kafana, evladım. Ne düşündüğünün hiçbir önemi yok. Hiçbir önemi yok." Ama kendisi iflah olmaz bir kuramcıydı. Tüm kuramlar onu derinden etkilerdi; evrensel tasarılardan ağabeyimin nörolojisine kadar her şey ilgisini çekerdi, ona kulak verecek bir oğul bulduğu sürece gecenin geç saatlarine kadar uyumaz, başkasının konuşmasına izin vermeksizin bıkıp usanmadan tüm bu şeylerin faydalarını anlatırdı.

Kadınlar ondan çok etkilenirdi, ama babamın onlarla pek işi olmadı. Karısına düşkün, o sıradan adamlardan biriydi, şımarık, durmadan isteyen, zorba; yine de karısının kölesi, karısının arzularının ve heveslerinin mahkûmu. Kendine güveni tam, hatta kibirli biri gibi görünürken, bir anda değişir, tamamen savunmasız biri oluverirdi. Annem bir keresinde onu yukarıda, elleriyle yüzünü saklayıp yatağa uzanmış, kendi kendine şöyle fısıldarken bulmuştu, "Hiçbir şeysin, gerçekten hiçbir şeysin." Annem bu hikâyeyi bana hiç sıkılmadan anlattı, sanki babamın, umutsuzluğunu böylesine açık yüreklilikle ele vermesi hoşuna gidiyormuş gibi.

Şortunu çekip tornavidasını eline aldı mı, bir tamirciden hiçbir farkı kalmazdı. Şirket yemeği için aldığı şık ceketi giydiği zamansa tam bir beyefendi olurdu. Gerçi ismini değiştireli çok olmuştu ama, konuşmaya başladığında sesinde Odessa'yı duyabilirdiniz.

"Demek gidiyorsun, evlat?"

"Evet, gidiyorum."

"Neden sarılmıyorsun bana?"

"Sarılıyorum."

"Neden bir evlat gibi sarılmıyorsun?"

Bir evlat gibi. Heveslerimi, dalgınlığımı; tıpkı annem gibi, kendimi ifade edebildiğim, sorgulayabildiğim bir hayat isteğimi hor görürdü. "Adam gibi bir işin olmalı. Doğru dürüst bir gelir de lazım tabii." Ancak bir göçmenin -evet, bir göçmeninhayal gücü oğlunun hayatı söz konusu olduğunda bu kadar kısır olabilir. Şimdi tek isteğinin, beni, kendisinin yüz yüze geldiği zor başlangıçlardan sakınmak olduğunu anlıyorum.

Benim için istediği durağan yaşama karşı birçok alternatif denedim, ama deneylerimi hafife alması, beni hor görmesi pes etmeme sebep oldu. Sonunda, onun istediği gibi bir mesleğim ve bir maaşım oldu. Hatta doktora da yaptım. Ben hayırlı bir evlattım, yarışmayı da severdim. Babam toprak kimyası doktorası yapmıştı; dahası bir de ağabeyim vardı, bir tıp uzmanı.

Birbirleriyle yarışan üç adam, sırf o kadının gözüne girebilmek için.

Ağabeyim, babamın deyişiyle, "zehir gibiydi, çok zekiydi." Aslında bununla kastettiği, ağabeyimin girdiği her matematik sınavından mükemmel sonuçlar aldığıydı. Sıradan hayata ve sıradan hayatın sorunlarına binlerce metre yüksekten, bulutların üstünden, kırk bin feet yüksekten bakmasını sağlayan bir zekâsı olduğunu kastediyordu. Buna karşın benim, "otobiyografik bir zekâm" olduğunu söylüyordu babam, bu da kadın gibi meraklı biri olduğumu, kafamın ancak dedikoduya, kişisel ayrıntılara ve öykülere ya da karakterlere çalıştığını söylemenin bir yoluydu ki kendisinin böyle şeylere ayıracak hiç vakti yoktu. Babam otobiyografik düşünce biçimine o kadar uzaktı ki, böyle bir ayrımı nasıl yapabildiğini kendisi de anlayamamıştı.

"Sen annenin izinden gidiyorsun, evlat," derdi, ama ben bunu zaten biliyordum. Hayatımın geri kalanının sınırlarını çizmem için babamın bana böyle bir damga vurmasına hiç gerek yoktu aslında. Tıpkı onun gibi, benim de başarılı olabileceğim alanı kendi başıma aramaya hakkım vardı; yani iyilik olsun diye cevabı önüme koyan kimse olmadan.

Neden kırgınlıklarıma saplanıp kaldığımı anlayamıyorum. Belki o yaşta kırgınlıktan başka bir şey yoktu elimde. Onunla savaşmak bana bende bir oğuldan fazlası olduğunu kanıtlamış gibi görünüyordu. Her şeye rağmen, hâlâ bir oğuldum.

Şimdi artık çok geç, kendimi de onu da açık seçik görebiliyorum, zamanın eğri ışınlarıyla aydınlanmışız. Aramızda otuz dört yaş vardı, bir dünya savaşı ve bir de devrim. Hatıraları Karadeniz'e bakan bir pencereyle başlıyordu; 1917 yılında bir şubat sabahı. "Pencereden dışarı bakamayacak kadar küçüğüm. Ben de bir sandalye alıyorum ve onu parkenin üzerinde sürürken, ayaklarının çıkardığı sesi duyabiliyorum. Kelimenin Rusça karşılığı aynı: Parke. Pencereyi açıyorum. Aşağı bakıyorum, her tarafta denizciler var, her tarafta. Birisi, başındaki

kepi havaya fırlatıyor ve kep neredeyse bana kadar ulaşıyor." O denizcinin kepi orada, ikimizin arasında, havada dolanıyor, bana çocukluğuyla ilgili anlattığı tek şey bu.

İlk hatırası Eisenstein'dan, benimkiyse Barbara Stanwyck ve Richard Widmark'ın başrolünü paylaştığı bir filmden. Şehirle Alton arasında bir benzin istasyonuna girmiştik. O eski benzin pompalarını ve rüzgârda gıcırdayan Flying Horse levhasını görebiliyorum. Üç kişi gelmişiz buraya; ağabeyim bizimle değil ve annemle babam tamamen bana ait. Silecekler ön cama vurup kabarcıklar yaratan yağmur damlalarını siliyor. Yağmur arabanın kaportasını dövüyor, dünya suyun öbür tarafında kalmış ve ben annemin yüzüne bakıyorum. Annem gülümsüyor. Güvende olduğumu biliyorum.

Babam çocukluğunda hiç güvende olmamış. İç savaş sırasında, Odessa sokaklarında, bağlandıkları zincirlerle atların arkasından sürüklenen mahkûmlar görmüş. Mayıs 1919'da İstanbul'da liman yakınlarında bir yerlerde bavulların üzerinde oturduğunu hatırlıyor, bir ara elini arka cebine atmış ve cüzdanının yerinde olmadığını görmüş, cüzdan -tüm paralarıyla birlikte- yok olup gitmiş. Babamın gördüğü mahrumiyetler, her şeye boyun eğer bir tavır takınmaya itmişti onu. Sürgün, hepimizin saygı göstermesi gereken bir dizi duygusal izin haline gelmişti. Ne de olsa babam ölümden dönmüştü.

"Neden evlendin onunla?" diye sordum bir gün anneme.

"Ne söylememi bekliyorsun ki şimdi?" diye karşılık verdi. "Hayır dememi bir cevap saymayacaktı da ondan." Onunla evlenmekle bana ihanet ettiğini düşündüğüm zamanlar da oldu.

Küçüklüğüme geri dönemiyorum şimdi. Öfkem bile, bir zamanlar beni yiyip bitirirdi ama, şimdi yanlışmış, yersizmiş gibi geliyor. O bile bir hayal artık, kaybettiğim onca şeyden biri. Geçmişe baktığımda, gerçekten de birbirimizi yediğimizi görüyorum; her ne kadar o zamanlar hiçbirimiz bunun farkında olmasak da, annemin başına gelenler yüzünden hepimiz birbirimizi suçluyorduk. Sanki her birimiz suçluymuşuz gibi.

Annem resmi bıraktığında, garip bir şey oldu. Onun için doğru kelimeleri bulamıyormuşum gibime geliyor, ama başta, değişiklik oldukça belirgindi. O zamanlar ne düşündüğümü bile hatırlamıyorum. Şimdiyse, huzurunu ve kendine yeterliliğini kaybettiğini düşünüyorum. Kendinden emin varlığı içten içe çürüyüp gitmişti.

Yemek masasında yüzü sararıp solmaya başladı, sonra da sohbetlere katılmaya gönülsüz olduğu anlaşıldı. Seyredildiğini fark ettiğinde omuzlarında belli belirsiz bir ürpertiyle dünyaya geri dönerdi ve kalkar, tabakları toplamaya başlardı.

"Neye bakıyorsun sen?"

"Hiç, anne."

Sofradan kalkardı ve elini sırtına götürürdü, oralarda bir yerde yeni yeni hissetmeye başladığı sancıyı gidermek için. Gözüne giren saçlarını arkaya atar, yüzünü açardı ve o zaman birkaç gümüş parıltısı görürdüm yüzünde.

"Berbat görünüyorsun," derdim ona.

"Seni yalancı," diye karşılık verirdi.

Asla acele etmeyen, oyalanmayı, zaman öldürmeyi seven rahat bir insandı; keyif çatmayı severdi, mesela öğle yemeği, saat bir gibi başlar, öğleden sonra saat dört sularında, sofrada herkes çakırkeyifken, hâlâ devam ediyor olurdu. O da yetmez, akşam yemeği faslı başlardı, yemeği hazırlamak istediğinden, siz tabağınızdakini bitirmişsiniz bitirmemişsiniz umursamaz, uzanır alırdı öğle yemeği için önünüze konulan tabağı. "Ne bu telaş," diye soracak olsak, elinde tabak, sofrayla mutfak arasında dikilir kalır, düşüncelere dalardı, "Neden böyleyim acaba ben?"

Derken, sanki çimdik yemiş gibi, bir anda kendine gelirdi, hatta sıkkın, gergin görünürdü.

"Nasılsın anne?" diye sordum.

"İyiyim."

"Sadece sordum."

"Ben de söyledim işte."

Bir keresinde, "Yaşlılık korkaklara göre değil, evlat," demişti. Ardından, bir patates soymaya ya da bir tencere yıkamaya, mutfağa doğru yoluna devam etti.

"Sen yaşlı değilsin."

"Hıh," diye karşılık verdi başından savmak istercesine, bir balet edasıyla kıvırdığı ayağını işaret ediyordu; sonra, sanki içinde bir şeyler hâlâ dans etmekte diretiyormuş gibi, geriye doğru gönülsüz bir küçük adımla topuğunun üzerinde yaylandı.

Tabii ki yaşlanıyordu, yaşlanma değil de neydi bu? Yaşlanmak yamaçtan aşağıya, sonsuzluğa doğru kayıp gitmek gibiydi. Babam annemden sekiz yaş büyüktü, emekliliği iyice yaklaşmıştı artık, ama sanki yaylada sürdüyordu hayatını, annemse dik bir yokuştan aşağı kaptırmış gidiyordu. Annem onun yemeklerini pişirmiş, güllerini budamış, saksıdaki çiçeklerini sulamıştı ama şimdi, hepimizi allak bullak eden sert çıkışlarını bir tarafa bırakacak olursak, tamamen sessiz bir hayat sürüyordu. Yine de asla şikayetçi değildi. Bize muhtaç olacağı güne kadar, onu alıp yatağına taşıyacağımız güne kadar sessiz kalmaya kararlı, suçluluk duymaya mecbur, tipik bir "fedakâr anne"ydi o.

Ben bunlar yüzünden babamı suçluyordum. Emekli olup şirketten ayrıldıktan sonra annemden öyle şeyler talep etmeye başlamıştı ki, zavallı kadının hepsini birden yerine getirmesi mümkün değildi. Babama ilişkilerinin annemi köleleştirdiğini söyledim. O da ilişkilerinin beni hiç mi hiç ilgilendirmediğini söyledi. Benim bir yeniyetme olduğumu söyledi ki ona şüphe yoktu zaten. Ama doğrusu, şimdi merak ediyorum, acaba benim kadar iyi anlayabilmiş miydi olup biteni? Ne de olsa o, gurbeti görmüş, kafasına koyduğu şeyi, her ne olursa olsun yapabileceğine inanan bir adamdı; karısının, ellerinin arasından kayıp gittiği hissi ona fazla gelirdi.

Teyzemin beklenmedik biçimde hayata veda ettiği akşamı hatırlıyorum. Telefonu açan babam olmuştu, yine çiçeklerin

başında, kendince bir işler yapan annemin yanına koşmuştu ardından. Annemin yanı başında diz çöktüğünü hatırlıyorum, kulağına birkaç söz fısıldamış ve sonra da saçlarını okşamaya çalışmıştı. Annem bahçe makasını yere bırakmış, babamın elini bir tarafa iterek doğruluvermişti. Babamı orada bırakıp meyve bahçesine doğru yürüdüğünü hatırlıyorum. Bir saat boyunca kapının eşiğinde dikilmiş, bahçede bir aşağı bir yukarı gidip gelen annemi seyretmişti babam; uzakta güç bela seçilen, gitgide çöken, kamburlaşan bir kadın.

O gece ikisi de erken yattı, ama ben şimşekleri seyretmek için uyanık kalmayı tercih ettim; Çin ejderlerinin geçit törenini çağrıştıran manevralarla geziniyorlardı vadinin dört bir yanında. Üst kattaki pencereden seyretmiştim fırtınayı, duvara yaslanmıştım. Başımın üzerinde bir lamba deli gibi sallanmaya başladı rüzgârdan. Bir şala sinen parfüm kokusu gibi sinmişti eve günün sıcaklığı.

Şimşeklerle aydınlanan, bir belirip bir kaybolan annemi gördüm, evin arka kapısında dikilmiş, öylece dışarı, tarlalara bakıyordu. Yanına gitmek istedim, hatta tehlikede olduğu bile geçti aklımdan, çünkü şimşek yakına düşmüştü. Ama bakışları beni olduğum yerde kalmaya ikna etti. Rüzgârın savurduğu yağmur damlaları, ayaklarındaki çamuru dağıttı ve ellerini yüzüne götürdü, yağmuru alnında hissetti. Çıkıp tarlalara doğru yürümeye başladı. Her bir yanında şimşekler çakıyordu; işte orada, kayboldu, işte orada, kayboldu, işte orada, kayboldu, şimdi saf gümüş, bak şimdi yine kapkara. İçimi acıtan bir düşünce aldı beni, adım gibi emindim, açık alanı geçip aşağıdaki patikaya çıkacak, orada yoluna devam edecek, patikanın sonunda anayola ve oradan da hayatın dışına çıkana kadar durmayacak, pes etmeyecekti.

Fakat tabii ki böyle olmadı. Yarım saat sonra eve geri döndü. Göletin üst tarafındaki karanlık patikadan, başı önde, gözleri karanlık, bana doğru geliyordu. Sadece ben vardım orada, onu karşılayacaktım; tam ağzımı açıp bir şeyler söyleyecektim

ki, beni görmediğinin farkına vardım. Penceremin önünden geçip gitti ve yoluna devam etti; içeri girip arkasından evin kapısını kapattı.

Annem, elinde bir kadeh şarap, verandada şezlonguna uzanmış, kavakların ötesinde yavaş yavaş kaybolan ışığı seyrediyor. Bir süre sonra, "Hiç beklemiyordum bu kadarını. Babanın bizim için diktiği şu duvar, şu çitler, atölye, ev... Ne kadar güzel oldu, öyle değil mi?" diyor.

Ben yanı başında oturuyorum, yine de benimle mi konuşuyor, kendi kendine mi, anlayamıyorum. Sesi acıklı, çok uzaklardan geliyormuş gibi. Söyleyecek bir şey bulamıyorum. Şimdi o suskunluğu hatırlamak bana acı veriyor. O anda teselli edilmesi gerekiyordu ama ben söyleyecek bir şey bulamadım.

Alton'da hava kararmaya başlamış, ağaçların arasından belli belirsiz bir ışık sızıyor sadece. Annem parmaklarının ara-

sındaki kadehiyle oynuyor ve durup dururken, "Ben on yaşındayken babam sordu, 'Kim hatırlıyor Aeneid'in girişini?', sofranın baş köşesine oturmuş, paylaştıracağı pazar ekmeğini kesiyordu. 'Hatırlayan yok mu?' Hepsi çalışkan öğrencilerdi, ama benden başka hatırlayan yoktu. 'Arma virumque cano...' Bir yiğidin savaşlarıdır anlattığım. Nettie, çatalını bıçağını masanın üzerine bırakmış, bakakalmıştı. Bayan zekâyı oynayan ben olmamalıydım," diyor.

Ayağa kalkıyor, şarabını döküyor ve acı acı gülümsüyor. "Nettie hep, 'Yaygara yapma,' derdi. Bu bizim ailenin kuralıydı." Demek oluyor ki yaygara yapmayacağız.

Sonra fısıldıyor, "Gözlüklerimi gördüm mü?"

"Gözlüklerini ne yapacaksın şimdi? Onlar olmadan da görebiliyorsun."

"Bir işe yaramadıklarını biliyorum. Ama eğer anlarsa..."

"Sen de ona de ki..." Şimdi fısıldayan benim. Onun anlamaması gerekiyor. Her şey yolundaymış gibi devam etmek zorundayız. Annem içeri girip gözden kayboluyor. Camekândan, annemin kanepenin minderlerini alt üst ederkenki halini görebiliyorum. Masanın üzerindeki lambanın altından bir kitap alıyor, şöminenin üstündeki rafta duran gümüş sigaralığı açıyor. Elinde onu nerede bulabileceğine dair en ufak bir ipucu yok ve ben bunu seyretmeye dayanamıyorum.

Annemin gözlüğünü yatak odasındaki aynanın önünde buldum, camları buğulanmış ve parmak izleriyle dolmuştu.

Elbisesinin koluyla siliyor gözlüğünü ve diyor ki, "Biliyorum. İçimizden biri yapıyor bunu."

"Neyi?"

Dik dik bakıyor bana. "Kirli camlar. Nettie hep babamın kendi gözlüğünün camlarını sabunla yıkadığını söylerdi."

Neden kendine yeni bir gözlük almıyordu? Neden kendi gözlüklerine sahip çıkamıyordu bir türlü?

Onu Alton'a götürüyor ve bir zincir alıyorum, böylece gözlüğünü boynuna asabilecek. Eczacı Al Jackman zinciri boynu-

na geçirirken annem hiç itiraz etmiyor, ama ben, arabaya binip eve dönmek için yola koyulduğumuzda, sessizliğinin hayra alamet olmadığını düşünüyorum, nitekim yolu yarıladığımızda yumruğunu sonunda arabanın ön camına vuruyor ve fısıldıyor, "Bu lanet olası şeyi takmam ben boynuma."

"Neden?" diye soruyorum, evin önüne vardığımızda.

"Nettie de gözlüklerine zincir takardı,"diyor boğuk bir sesle, kolu çekiyor ve dışarı çıkmak için arabanın kapısına öfkeyle bir omuz atıyor.

Önce gözlükler, sonra da el çantası. Sonra ayakkabılar. Sonra, ocaktaki tencerelerin altı açık bırakılıyor. Ardından bir rosto ateşte, dumana boğulmaya terk ediliyor. Hafta sonlarımı orada, çiftlikte geçirmeye başladım, ikisinin de karnını doyurmam gerekiyordu, kaybolan şeylerin -artık başı sonu belli olmayan- listesini tutuyor, babamın anneme unutkanlığı yüzünden işkence etmesine engel olmaya çalışıyordum.

"Gözlüğün bu sabah bıraktığın yerde duruyor," diyor babam zalimce.

Cumbadan, "Orası neresi peki?" diye soruyor annem, kısık sesiyle.

"Al işte burada, canım," diyorum ve zinciri boynuna geçiriyorum.

"Bana canım demeee."

İkisi de gerçekte neler olduğunu itiraf edemeyecek kadar kibirli. Yine de annem biliyor olmalı. O sağduyu ne zaman dirildi? Annem tam olarak ne zaman başladı anlamaya?

Onu atölyesinde çalışırken düşünmeye çalışıyorum, Mantegna kopyası masanın üzerinde açık duruyor, fırçası tam ortada duran, arkadaki davetkâr karanlığa bakan figürün üzerinde. Fırçanın ucundaki rengin adı, Prusyen mavisi. Bir fırça darbesine daha ihtiyaç var. Eli tuvale doğru yaklaşıyor ve birden duruyor. İstemle eylemi birbirine bağlayan an; paletten fırçaya, fırçadan tuvale bir elin o bağlayıcı hamlesi gelecek şimdi, ama eli, gerilen bir ip gibi titremeye başlıyor. İp parlıyor, ge-

rildikçe vızır vızır bir ses çıkarıyor. Derken kopuveriyor. Tam o an, nasıl devam edeceğini bilmediğinin farkına varıyor. Onun için masum unutkanlık gibisi yok artık.

Cuma günleri iş çıkışı şehirden buraya geliyorum ve birlikte mutfakta yemek yapıyoruz. Yine başlıyor, "Nerede şu şey... sen ... sen her şeyi şeyle... karıştır... şey işte...?"

"Kepçe," diyorum ve bana bir bakış atıyor.

Yani, "Şu şey nerede, biliyorsun işte, hani sen şey yapıyordun ya..." deyince annem, kepçeyi eline veriyorum.

Sonra üçüncü kez.

"Kepçe," diyorum.

"Teşekkür ederim," diyor, bana yan yan bakarak. Bir havucu soyarken elleri durup kalıveriyor öylece. Yanına gidiyor ve bıçağı elinden alıyorum. "Hey," diye tersliyor beni ve bıçağı geri alıyor. Sonra aynı sahne yineleniyor, gizemli bir biçimde hiçliğe doğru akıp giden bir eylem.

Babamın tüm bunlara ilk tepkisi, annemi yok edici bir ilgiye boğmak. "İşte el çantan, sevgilim. Dur istersen, ben tutayım senin için."

Annem dönüp ona bakıyor, çantasını çekiştiriyor ve onu hor gören bir tavırla, "Gerçekten çok komiksin. Ver şunu bana," diyor.

"Eğer onu sana verirsem, kaybedeceksin, sevgilim."

"Bu sevgilim zırvası da neyin nesi? Komik olma lütfen. Ver şunu bana."

Beş dakika sonra, annem yine kaybediyor çantasını.

"Çantayla ne yapacaksın ki?" diye söyleniyor. "Evdesin. Nereye gideceğini sanıyorsun?"

Elleriyle yüzünü saklıyor. "N'olur, sadece lanet olası çantam nerede, onu söyle bana."

Plak dönüyor da dönüyor, iğne plağın çizgileri üzerinde yoluna devam ediyor, ta ki sona gelip takılana kadar. Böyle saat-

lerce devam edebilir, siz onu kucaklayıp şöyle bir sarsana değin. Yeter artık, anne. Unut artık çantanı. Her şeyi unut.

Bir akşam annem yukarı, yatmaya çıktıktan sonra; babam ve ben ön taraftaki verandada hasır koltuklarda oturuyor, meyve bahçesine ve arkasındaki yola doğru bakıyoruz. Neyi ne kadar bildiğini ya da bilmediğini kestiremediğimi söylüyorum.

"Biliyor," diyor babam, gözleri bardağındaki viskide, sesi derinden geliyor ve yorgun.

"Gerçekten çok karmaşık," diyorum, annemin bilincinin ne türden bir bilinç olduğunu keşfetme arzusuyla; kafasının içinde parçalara ayrılan zamanın oluşturduğu bilinç, artık unuttuğunu bile unutmaya başlayan bir insanın bilinci. Ama babam giriyor araya, "Evladım, bunun ilginç bir tarafı yok. Neden böyle konuştuğunu hiç anlayamıyorum. Bu korkunç bir şey."

Işıklar sönüp, etraf zifiri karanlık olana kadar sessiz sedasız oturuyoruz, yıldız yok ve hava soğuk. Sonra, "Onu bir doktora götürmeliyiz," diyor.

"Doktora neden ihtiyacımız olsun ki? Neler olup bittiğini biliyoruz."

"Hayır, hayır." İnat ediyor. "Bilimsel olarak açık değil her şey." Bu sözü ne zaman kullansa, meseleyi benim elimden, boş felsefi sohbetler âleminden kurtarmaya, yalnızca onun ve ağabeyimin söz sahibi olduğu kesinlikler ve gerçekler âlemine taşımaya çalıştığını anlardım.

"Peki, neymiş bu, 'bilimsel' anlamda kaygı verici olan?"

"Bana ukalalık yapma."

"Söyle o zaman."

"Menopoz diye bir şey var, hayat değişime uğruyor."

"Komik olma, lütfen."

Karanlıkta, öfkeyle devam ediyor konuşmaya, "Emin değiliz. En azından şimdilik. Çok kötü bir evreden geçiyor. Onu bazı testler yaptırmaya ikna etmeliyiz."

Sadece zaman kaybettiğini söylüyorum ona, o da ona neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini söylememden bıktığını söylüyor. "Peki, ya Nettie?" diye soruyorum.

"Aileye özgü bir şey var. Ama henüz kesin değil."

"Bilimsel olarak."

Hiçbir şey söylemiyor, dizine bir şaplak indirip bir sivrisineği kovuyor.

"Arabayla kaza yaptık, sen küçüktün o zamanlar, hatırlamazsın."

Bu da ne demek oluyor şimdi, sen küçüktün, hatırlamazsın? Biraz daha film şeridi; bu kez daha hızlı geçiyor: Profilden babamın suratını görüyorum, üzerinde bir kazak var, annem onun yanında, bembeyaz bir askılı elbise giymiş, ağabeyim camdan dışarıyı seyrediyor, bense arka koltukta oturuyorum. Bir şeyler söylüyorum, ama şimdi duyamıyorum ne söylediğimi.

Ondan sonra gelenlerse cidden karmakarışık; siyah bir Desoto'nun krom tamponu ters şeride kayıyor ve iki şeritli yolda beyaz çizgilerin üzerinden bize doğru geliyor, çarpışma anının donuk hafifliğine kadar her şeyin ağır ağır dans etmesi, binbir parçaya ayrılan cam ve arabanın içine sızan gök; kafam kökünden sökülen bir çiçek gibi. Ve sonra sessizlik. Ben arka koltukta oturuyorum. Babamın başı direksiyonda, ağabeyimin bedeni ön camdan çıkmış, göstergelerin üzerinde iki yana açılmış bacaklarını da görebiliyorum. Annemin başı krom radyoya dayalı halde, sanki dinlemek istemiş de sesleri yakından duyabilmek için kulağını dayamış. Bir şeyler söyleyip duruyorum kendi kendime. Kafamda durmadan tekrarlandığını duyabiliyorum bu sözlerin, ama hangi sözler olduğunu kestiremiyorum bir türlü. Hiç kimse kıpırdamıyor. Kırılan ön camın dağılan parçalarının altında, her şey tam bir sessizlik içinde.

"Ağabeyinle bu konuda konuşuyorduk," diyor babam.

"Hangi konuda?"

"Şu kaza."

"Ne diyor peki?"

"Cumartesi günü gelecek."

Ağabeyim o zamanlar, nöroloji uzmanlığını tamamladığı Boston'da yaşıyor. Eve nadiren gelebildiğinden, annem onu görünce heyecanlanıyor. Hepimiz için özel bir durum bu -karım, oğlum ve ağabeyim- hepimiz aynı sofrada yemek yiyoruz. Anneme yemeği hazırlamasında yardım ediyoruz ama hazırlayanın kendisi olduğunu da hissettirmeye çalışıyoruz. Onu tebrik ediyoruz ve o da bize, "Antigo sahilini hatırlıyor musunuz?" diyor.

Kimse bunu neden söylediğini bilmiyor, ama hepimiz birden başımızı sallıyoruz. "Sen," -beni işaret ediyor- "sen üç yaşındaydın ve sen," -ağabeyimi işaret ediyor- "ve sen, sekiz yaşındaydın, hayır dokuz, deniz kenarında, kayalığın o tarafta piknik yapıyorduk."

"Sen de kayaların resmini yapıyordun," diyor babam.

"Ben de kayaların arasında yengeç arıyordum," diyor ağabeyim.

"Ben hiç hatırlamıyorum bunları," diyorum.

"Sen" -beni işaret ediyor- "sen üç yaşındaydın ve sen" -ağabeyimi işaret ediyor- "ve sen, sekiz yaşındaydın, ne var bunda?"

"Yok bir şey, anne."

"Sen kayaların resmini yapıyordun," diyor babam.

"Ben de yengeç avlıyordum," diyor ağabeyim.

Annem hepimizi birden süzüyor ve bir an sessizlik oluyor. Babam annemin elini tutuyor ve şöyle diyor, "Sonra ben suya atlamaya karar verdim." Ağabeyim babamın sözünü kesiyor, anneme bakıyor, "Sonra babam sudan çıktı, kollarını bedenine sarmış bağırıyordu, 'Şeylerim, şeylerim!'"

"Nelerim, nelerim?" diye soruyor.

"Hava çok soğuk olduğu için, anne," diye devam ediyor ağabeyim, ama annemin kafası görünüşe bakılırsa hâlâ karışık, onu durdurmamıza fırsat vermiyor ve aniden kalkıp sofrayı

toplamaya başlıyor. Beş dakika sonra geri geliyor, ellerini önlüğüne kuruluyor. Ağabeyimin bakışlarını fark edince yüzü parlıyor. "Antigo sahilini hatırlıyor musunuz?" diye soruyor.

Yemekten sonra, babam onu yatağına götürüyor, karım da omzunda Jack'le yukarı çıkıyor, ağabeyimle ben verandada baş başa oturuyoruz, göğe bakıyor, şehir istikametinde yol alan uçakları seyrediyoruz. Bir süre sonra, "Hiç düşünememiştim," diyor.

Ona bağırmak geçiyor içimden. Ne demek oluyor bu, hiç düşünememiştim? Ona yüzlerce kez telefon açmıştım.

Babam üç bardak çayla geri dönüyor, en sevdiği koltuğuna çökerken bardaklarımızı bize veriyor. Bir süre sessizce çaylarımızı yudumluyor, göğü seyrediyoruz. Sonra birden, "Nasıl bir evreden geçtiğini biliyorum. Bilmediğimi sanmayın. Bazen sabah gözlerinizi açar ve ne cehennemde olduğunuzu bilemezsiniz. Tıpkı bir çocuk gibi," diyor. Babam öfkeli görünüyor, sanki biz ikimiz onu anlayamıyormuşuz gibi.

"Tahmin edebiliyorum," diyorum.

"Gerçekten mi?"

Sonra uzun bir sessizlik. Tabii ki bu konuda tahmin yürütemem. Babam koltuğundan kalkıyor ve yukarı, annemin yanına uzanmaya gidiyor.

Onu Antigo sahilinde görebiliyorum, önümde yürüyor, deniz kenarında giydiği beyaz plastik ayakkabıları var ayağında, kıyı şeridinde yürüyor, başı önde, ikide birde bir deniz kabuğu ya da bir taş almak için eğiliyor. Bulduğu şeyi bana göstermek için duruyor, sonra elindekini aldığı yere, köpüklerin arasına atıyor. Kısa süre sonra o parıltı içinde gözden kayboldu, arkasından adını haykırıyorum ama beni duymuyor.

Sonraki gün, hazır ağabeyim de gelmişken, babam Alton'daki avukatına, bize devretmek istediği malların tapularıyla ilgili tüm evraklarla birlikte gelmesini söylüyor. İkimiz de bu

işin acelesinin olmadığını söylüyoruz ama babam inat ediyor. Avukat, o şımarık taze dul, ancak öğleden sonra varabiliyor evimize, akçaağacın gölgesinde oturup işe koyuluyoruz. Satış sözleşmelerini inceliyoruz. Annem sözleşmelere göz gezdiriyor. "'Ev kadını' komik gelmiyor mu size de?" diye söyleniyor, böyle tanımlanmış olmak düşündürüyor onu.

"Ressam nasıl?"

Başını iki yana sallıyor. "Hayır," diyor. "Sadece bir kez daha soracağım," diye başlıyor, "Neden bunu yapmamız gerekti ğini söyleyin bana?"

"Çünkü," diye başlıyorum belki de onuncu kez, "tapuları şimdi üzerimize almamız daha ucuza mal olacak, sonradan yaparsak daha masraflı olur."

Avukat imzaladığımız kâğıtları toplayıp gittikten sonra, verandada oturup otel odaları hakkında hayaller kurmaya başlıyorum; boş dolapların yankısı, banyo aynasının ışıltısı, kepenklerin arkasında bir yanıp bir sönen neon lambaları, tertemiz havlular ve çarşaflar. Bir otel odasında hiçbir şey sizin üstünüzde hak iddia edemez. Otel odalarında hep yeniden başlayabileceğinizi düşünürsünüz; yepyeni bir insan olabileceğinizi.

Oteller bana karımla birlikte Venedik'te Hotel San Cassiano'da geçirdiğimiz balayını, o sıcak ikindileri, tahliye borusundan akan suyun sesini dinleyip peynirle kiraz yiyerek, yatakta bacaklarımız birbirine kenetlenmiş halde nasıl da sere serpe uzandığımızı hatırlatıyor. Ertesi sabah yataktan, açık pencerenin yanındaki üçlü aynanın karşısında saçlarını taramasını seyretmiştim karımın. Kültablasından bir duman bulutu yükselmişti ve aynalardaki yansımasından yüzünün nasıl da buruştuğunu görmüştüm. Belki de onu en çok sevdiğim an o andır. Pencereden su sesi geliyordu, sis borusunun vızıltısı da duyuluyordu. Önümüzde koca bir gün vardı ve o koca gün boyunca ben, bizi bekleyen hayatın asla bize zarar veremeyeceğini, bizi yaralayamayacağını ya da tüketemeyeceğini his-

settim. Aslında onun da ne hissettiğini merak ediyorum. Ama bana hiç söylemedi.

Şimdiyse çiftlikte, gözüme çarpan her eşya, yanımdan geçtikçe düşüncelerimi yakalayan birer kanca haline geldi: Ondan başka kimsenin neye işaret ettiklerini anlamadığı barometreler; dolapların Alton'ın dışındaki bastonlu bir antikacıdan alınan işlemeli kapakları; kamıştan yapılmış bir Hint maskesi; mutfak kapısına çakılan bir çiviye takılan ipin ucundaki bir Rus birası; soğuk tarafın sonunda Moskova 1812, sıcak tarafın sonundaysa Senegal yazılı bir Fransız termometresi. Bu eşyalar düşüncelerim üzerinde hak iddia ediyor ve onları kafamdan çıkarmam, aynı yerde dönüp dolaşmam için beni zorluyor.

Sonraki sabah kahvaltı için mutfağa indiğimde annem yumurta pişiriyor ve oğlum babamın kucağında oturuyor, babamın parmaklarıyla oynuyor. Babam parmaklarını açtığında, eklem yerlerinin şiştiğini ve sağ elinin serçe parmağındaki evlilik yüzüğünün yerinde olmadığını fark ediyorum. Gözlerimi takip ediyor.

"Onu ağabeyine verdim. Sen de saati alacaksın."

Önce malın mülkün bize devredilmesi. Sonra da kişisel eşyaların paylaştırılması. İlk torunu gelmiş ama o kendi gidişi için çalım yaparcasına birtakım hazırlıklar yapıyor. Neler oluyor böyle? Torunun göğsüne nazikçe, anlamsız bir el hareketiyle vuruyor ve sonra da onu anneme veriyor.

Annem oğlumu alıyor ve mutfakta onunla birlikte dört dönüyor, dans ediyorlar, çocuğun ayakları savruluyor, annemin sabahlığına çarpıyor, oysa tatlı tatlı mırıldanıyor çocuğun kulağına, "Gel bana, melankolik bebeğim." İkisinin de yüzünde bir an vahşi bir hazzın habercisi olan o bakış beliriyor ve sonra, yok oluyor.

"Güzel dans ediyorsun," diyor ağabeyim odaya girerken.

Annem yavaşça son bir dönüş yapıp duruyor ve oğlumu bana veriyor: "Hayır, ben dansta her zaman, gereksizce öne çı-

kan taraf olmuşumdur." Sonra yaklaşıyor ve oğlumun kulağına, "İhtiyar deli büyükanne," diye fısıldıyor.

New Yorker karikatürlerinin başlıklarını hatırlıyor; otuzların Broadway gösterilerinden lirikler; okulda yanındaki sırada oturan Shirley Temple ve o küçük kızın adı; Alton Lisesi'ndeki bütün öğretmenlerinin adları. Yok olup giden sadece beş dakika öncesinde olup biten -ateşteki tencere, çiçekleri suluyan bahçe fısfısı, az önce sarf ettiği sözler.

Birden, "Bakın, şimdi size eski ve eğlenceli bir oyun oynayacağım. Ne dersiniz? Her neyse," diyor, tam o an kahve fincanını alıyor ve verandanın girişindeki sinekliği itip dışarı çıkıyor, "Olan size olur, keyfiniz bilir."

O gece karım ve ben Alton'a sinemaya gidiyoruz. Ara yoldan eve dönmekteyiz, fren lambalarının ışığında, arkamızda bir toz kütlesi kaldırmışız havaya. Karım arabayı yolun dibine park ediyor ve yolun eve kadarki gerisini yürüyoruz. O içeri girmek istemiyor, bunun üzerine göletin yanından geçip ufak bir yürüyüş yapıyoruz, evin arkasındaki tepeye doğru yukarı, çayırlığa çıkıyor ve yere uzanıyoruz; gece gökyüzü tüm ihtişamıyla gözlerimizin önünde. Aşağıda, evde, ağabeyim verandanın lambasının altında bir şeyler okuyor, annemle babamın odasında da bir ışık açık. "Denize açılan bir gemiye benziyor," diyor karım. Bense bir ismin peşine düşüyorum, ben çocukken batan büyük bir geminin, boğazımı düğümleyen büyük bir felaketin adını hatırlamaya çalışıyorum. Karım onun adını benden önce hatırlıyor. Andrea Doria. Bir yük gemisiyle çarpıştıktan sonra Nantucket civarında sulara gömülmüştü, yolcuların birçoğunu kurtardıktan sonra, sığ suyun dibinde yatan geminin fotoğraflarını çekmeleri için dalgıçlar göndermişlerdi ve kaptan köşkünün ışıklarının mucizevi biçimde hâlâ yanmakta olduğuna tanık olmuştuk. Geminin ışıkları, karanlık suyun derinliklerinde, zavallıyı dibe gönderen avcıya bakan bir çift öfkeli göz gibi duruyordu.

Bir çocukken, denizin dibinde parıltılar yayan bu geminin resimleriyle ilgili birçok rüya görmüştüm. Şimdi o hayalleri bir çocuğun kendi dünyasında ölümün, denizin dibine batmanın, gözlerin tuzlu karanlıkta parlamasının nasıl bir şey olduğunu hayal etmesi, anlamaya çalışması olarak görüyorum. Ölümü gözlerimin önünde ne kadar canlandırırsam canlandırayım, sonuçta gözlerim hâlâ açık.

Karanlıkta yanı başımda uzanan karım, benim için bir şey mırıldanmaya başlıyor, Verdi, yine her zamanki gibi donuk.

"Ben donuk değilim."

Gülmeye başlıyorum, ama o beni görmemezlikten geliyor, sesi kısık ve doğrusu çok yapmacık, *"Libera me... de morte aeterna."*

Çok yakın bir günde, şu aşağıdaki ev benim ve ağabeyimin olacak; ama tapularda ne yazdığının bir önemi yok, burası daima onların evi. Ağabeyim yerinden doğruluyor ve verandanın ışığını söndürüyor. Sonra annemle babamın odasındaki ışık da kayboluyor. Ay kayboluyor ve parlak soğuk yıldızlar gökte beliriyor. Bir köpek uluyor. Evde çocuğumuz deliksiz bir uykuya dalıyor. "Küçük Ayı, Büyük Ayı, Samanyolu," diyorum. "İsimleri öğrenmem gerekiyor, ona isimleri öğretmek istiyorum."

Karanlığın dışından, sanki çok ama çok uzaklardan, "Onlara isim verip ne yapacaksın ki?" diyor.

Artık babam her gece, yatak odasında parmakuçlarında gezinen ve kendi kendine konuşan annemin gürültüsüne uyanıyor. El yordamıyla kapının yolunu bulan annem, bununla da yetinmeyip aşağıya inen trabzanlara ulaşıyor. Babam annemin arkasından gidiyor; oturma odasının karanlığında, geceliğinin üstünde yağmurluğu, bir ayağında ayakkabı bir ayağı çıplak, elinde sıkı sıkı tuttuğu çantası, gözleri sokak kapısında kanepenin üzerinde otururken buluyor onu.

Bazen onu yukarı gelmeye ikna edemiyor, orada oturup birini beklemesi gerektiğine öyle inanmış oluyor ki annem, oturma odasında kalmakta diretiyor; fakat kimi beklediğini söyleyemiyor. Bir sabah kahvaltı için aşağıya indiğimde ikisini pija-

malarıyla oturma odasındaki kanepenin üzerinde uyurken yakaladım; baş başa, el ele tutuşmuşlar, koyun koyuna yatmışlardı.

Babam daima, yabancıların çoğu zaman dokunaklı bulduğu bir tutkuyla anneme tabiymiş gibiydi. Sokakta annemin kolunu okşardı, Alton'daki küçük lokantada annemin ağzının içine düşer, kulağına küçük mısralar fısıldardı. Başkalarının yanında annemin ona karşı tavrı soylu ve sevecendi, baş başa kaldıklarındaysa az biraz farklı. Soğukluğu babamı çileden çıkarırdı ve babam zaman zaman patlar, ona binbir lanet yağdırırdı.

Şimdi annem babamın ağzının içine düşüyordu, artık her an ebediyen terk edilme korkusu yaşayan babam değil, annemdi. İşler öyle bir tersine dönmüştü ki, bazen ben de babamın her an kaçıp gideceğini düşünüyordum. Ama bunu yapmadı. Annemin bir zamanlar ona verdiği şeyleri artık istememekle yetindi. Ailenin despot çocuğu olmaktan çıktı, karısına bir baba ve bakıcı oldu.

Sabahları önlüğü üstüne geçiriyor, yemekleri hazırlıyor, annemin giysilerini topluyor, annemin kaybettiği çantayı belki bininci kez bulup çıkarıyor, gözlüğün zincirini takıp sonra da zinciri annemin boynuna geçiriyor, onu okşayarak ve bunun gibi başka birçok yolla sakinleştiriyordu; böylece annemin hayatının dış duvarı olmayı sürdürdü. Tüm bunlardan zaman bulduğunda, tavan arasındaki küçük çalışma odasında kitap eleştirilerine ve birtakım teknik çalışmalara göz atıyordu. Babam bir konuda hiç taviz vermiyordu; yaşadığı sürece onu asla ama asla terk etmeyecekti, ki bununla kastı, onu hiçbir zaman bir hastahaneye ya da bakımevine bırakmayacağıydı. Başlangıçta bu adanmışlığın bir zamanlar anneme duyduğu aşkın bir şartı sanmıştım. Şimdiyse hastalığın onları birbirine yaklaştırdığı anlıyorum. Sararıp solmuştu belki ama, annem de babamı asla terk etmemişti. Durur durur, sonra birden elleriyle babamın başını yakalar, alnına ya da çenesine bir öpü-

cük kondururdu. Babamsa başını öne eğer, sessizce, minnetle teslim ederdi kendini bu gize.

Artık her hafta sonunu burada çiftlikte geçiriyor, onlara yardım ediyordum. Kızımız daha yeni doğmuştu ve karım ona bakmak için şehirde kalıyordu. Başımı ne yana çevirsem birini terk etmiş ya da birine ihanet etmiş olacağımı biliyordum. Cuma akşamları işten döndükten sonra üstümü değişiyor, karımı iki çocukla bir başına bırakıyor ve çiftliğin yolunu tutuyordum. Pazar akşamları arabama atlayıp derslerime hazırlanmak üzere şehre doğru yola koyulduğumdaysa babamı terk ediyormuş gibi hissediyordum kendimi. Her şey böyle devam etti gitti, hayatımdaki sökük her yıl daha da büyüyordu. Ağabeyim hiç yanımızda olmadı, anneme olup bitenden haberdar etmek için ona ne zaman telefon etsem, sesi zamanı çalınan birinin sesi gibi geliyordu ve ben kendimi çok daha önemli bir konuşmayı bölmüşüm gibi hissediyordum.

Babam şirketten emekli olduğu yıl, Denver'da bir toprak konferasına davet edildi ve ben de ona gitmesini söyledim. Biraz dinlenmeye ihtiyacı vardı. Ona Jack'i de yanımda getireceğimi, ikimiz birlikte anneme göz kulak olacağımızı söyledim.

Babam evden çıktıktan beş dakika sonra sorular başlamıştı.

"Baban nerede?"

"Şimdi dışarıda, ama çok yakında dönecek."

"Pekâlâ," diye karşılık veriyor. Üç dakika sonra, yine boş gözlerle bakıyor ve, "Ama baban..." diyor.

"İşi vardı, gitti, ama yakında geri dönecek." Babamın iki hafta boyunca evden uzakta olacağını söylemeye içim el vermiyor. "Peki, sen ne yepıyorsun burada, yani, burada olman güzel tabii ama..."

"Ben senin oğlunum, Tanrı aşkına, oğlun." Bunu söylerken gülüyorum.

"Evet, anlıyorum."

Başlangıçta, bu soruları kaç defa sorduğunu hesaplamaya kararlıydım. Daha ilk gün altmış üçten sonra hesabı karıştırdım.

Annem, daha yedi yaşında küçük bir kızken T model bir Ford'un okulun önünde nasıl da üzerine üzerine geldiğini hatırlıyor. Babasının onu bir battaniyeye sarıp Otter Gölü'nün kıyısına, yıldızları seyretmeye götürdüğü yaz gecelerini de hatırlıyor. Ama soğan doğrayamıyor işte. Bir tencere su kaynatamıyor. Birkaç aşamada yapılması gereken her iş, haddinden fazla konsantrasyon gerektiriyor annem için. İçimde soğuk bir merak, sadece neler olup biteceğini görmek için sofrayı hazırlamasını istemeye itiyor beni. Çatalı koyması gereken yere bıçağı koyuyor, yanında çatal ya da bıçak olmayan tabaklar da var sofrada, sofranın ortasında her şeyden uzakta bir de kaşık duruyor. Sonuçtan kendisi de hiç hoşnut değil.

Jack, oyuncak yazı tahtasına ismini yazmayı daha yeni yeni öğreniyor. Sağ eliyle isminin son harflerini yazarken, sol eliyle de isminin ilk harflerini siliyor. Bu onu çok eğlendiriyormuş gibi görünüyor, büyüleniyor, sanki kendi yok oluşunun deneyini yaparmış gibi. Aynı zamanda büyükannesinin başına gelenlerin de bir temsili gibi bu. Büyükanneye ne söylerse söylesin, bir el büyükannenin kafasındaki yazı tahtasındaki harfleri siliyor hiç durmadan.

Bir zamanlar dudaklarının arasında sigarası, dikkatle gözlerini masaya düşen kozlara dikip kâğıt oynardı. Şimdi oğlum eşleştirmeye dayalı bir oyun için hayvan kartlarını yemekodasındaki masanın üstüne yayıyor ve hiç zaman kaybetmeden penguen çiftini bulup çıkarıyor. Annemse her defasında rastgele çeviriyor kartların ön yüzünü.

Oğlum sabırsızlanıyor. "Sen düzgün oynamıyorsun," diye bağırıyor, annemin koluna bir yumruk atıyor ve kaçıp gidiyor. Annem çocuğun arkasından bakıyor, yüzünde kırıldığının ifadesi, oğlumun uğradığı hayal kırıklığının da bilincinde, ama sebebinin farkında olmadan. Yumuşak bir tonla, "Bu kadar mızıkçılık yapma ama..." diyor.

Onu masaya geri getiriyor ve özür dilemesini söylüyorum. Oğlum annemin ayaklarını öpmeyi yeğliyor. Annem eğilip ona gülümsüyor ve, "Dudakların şeker senin, şeker!" diyor.

On dakika sonra, kafası yine karışık, boş boş etrafına bakınarak mutfağa giriyor. Yerde traktörüyle oynayan Jack'i işaret ediyor ve fısıldıyor, "Ne kadar güzel bir oğlan bu böyle. Nerede kalıyor, yani, kimin oğlu bu?"

Hep korku dolu gözlerle bakıyor etrafına. Elini tutuyorum, ona yanında olduğunu, kaygılanmasına gerek olmadığını söylüyorum. Ama bir faydası olmuyor. Bazen bana bakıyor ve ben, benim kim olduğumu hatırlamak için kendi kendine savaş verdiğini biliyorum.

Akçaağacın gölgesinde birlikte yemek yiyelim diye dört eski dost çağırıyorum Alton'dan. Masanın altında elimi sıkı sıkı tutuyor ve konuşmanın her anını aklında tutmaya çalışıyor. Arkadaşları güldüğünde yüzü parlıyor, arkadaşları kahkaya boğulduğunda o da onlara katılıyor. Annem kahkahayı biraz geç patlattığında, kimse fark etmiyor bu tersliği. Sorulara cevap verirken, evet ve hayır dışında pek fazla söz sarf etmiyor, ama misafirler onun dostluğundan memnun kalıyor.

Al Jackman, şu eczacı, gitmeden önce beni bir köşeye çekiyor ve neredeyse öfkeyle, "Ben annenin tüm hayatını bilirim. Onun hiçbir şeyi yok," diyor.

"Al," diye başlıyorum söze, "Senin kim olduğuna dair en ufak bir fikri yok onun." Annem yoğun çabasının ardından öyle bir yorulmuş ki, Al karısıyla birlikte gittikten sonra, başını yastığa koyduğu an onu deliksiz bir uyku teslim alıyor.

İnsanların yanında hâlâ dimdik ayakta annem. Olağanüstü bir gayretle insanlara bir kez daha eski karakterini sergiliyor. Ama gerçekte temel sallanmakta.

"Biz neredeyiz şimdi? Burası bizim evimiz mi?"

"Evet."

"Bizim evimiz nerede?"

"Bizim evimiz burada. Burası senin ait olduğun yer ve babam da çok yakında dönecek."

Kurnaz kurnaz bakıyor bana, sanki bir açığımı, bir yalanımı yakalamış gibi.

Tekrarlıyorum: "Elimi tut. Ben buradayım. Ben senin oğlunum. Benimle olduğun sürece, güvende olacaksın."

"Biliyorum." İşte bilmediği şey de tam olarak bu.

Mantıksal olarak, şimdiye pes etmiş olmalıydı. Sorular gereksiz görünüyor, çünkü cevapları hatırlamıyor. Yine de bütün günü ona bir şeyler hatırlatarak geçiriyoruz, aynı şeyi art arda defalarca söylüyoruz, sanki zihninin bir köşesi hâlâ sıradan tekrarlarla hafızasının melodisini yakalayacağına inanıyormuş gibi.

Her şey bir rutini yakalamaya bağlı. Aksi takdirde rahatsız oluyor ya da üzüyor kendini. Uyku zamanı geldiğinde ona iki yeşil uyku hapı veriyorum. Sonra atletini ve sütyenini çıkarmasına yardım ediyorum, külotlu çorabını ayağından çekiyor, geceliğini başından geçiriyorum. Gecenin bir yarısı kalkıp elbiselerini giyinmesini engellemek için, pijamalarımı giydikten sonra, yatakta onun yanına kıvrılıyorum. Daha iki yıl önce bile yatağının kenarında koca bir kitap yığını vardı. Benim kitap sevgim de annemden geliyor, babamsa edebiyatı havai bulur, bir kadın eğlencesi olduğunu söylerdi. Şimdi bir gizemli bir cinayeti okumaktayız. Ondan bana en azından bir sayfa okumasını istiyorum, çocukça bir melodiyle okuyor sayfayı, hiç kafa yormadan, kelimelerin zihninde anlamsızlığa doğru kaydığını fark etmeksizin. İlk paragrafın sonunda duruyor ve kitabı bir kenara koyuyor. Sonra yan yana tavanı seyretmeye başlıyoruz, ta ki nefesinin düzeni beni uykuya daldığına ikna edene kadar. Ancak ondan sonra kendimi özgür hissedebiliyorum.

Gece sıkça uyanıp telaşla üstünü giyinmeye başlıyor. Onu durdurmaya çalışmıyorum. Gizlice aşağıya iniyor ve çantası elinde, karanlıkta oturuyor. Orada kimi bekliyor, neyi bekliyor, söyleyemiyor. Kahvaltı için aşağıya indiğimde onu aşağıda, gözlerini kapıya dikmiş halde, divanda otururken buluyorum.

Sabahları onu zorla banyoya götürüyorum, elleriyle bacakları artık bu işi kendi başlarına yapamadıklarından, birinin onları harekete geçirmesi gerekiyor. Banyo faslı genelde onu eğlendiriyor, sanki orta yaşlı bir adamın altmışlık çıplak bir kadını küvete doğru itip kakmasının ne kadar komik olduğunun bilincindeymiş gibi, gülüyor. Aklı sanki bedeninden binlerce mil uzaktan, geride bıraktığı enkazı, bu saçmalığı seyrediyor.

Ona banyo yaptırdığım zaman, ben küçük bir çocukken Alton Havuzu'nun soyunma odasında nasıl göründüğünü hatırlıyorum; annem iç çamaşırını çıkarıyor ve sonra onu yerden, ayak başparmağıyla yakalayıp kaldırıyor; elinde çamaşırı, bir yandan da konuşarak bana kadınlar kısmının sırlarını açıklıyor. Şimdi keseyi annemin artık iyice yavşayan omuz kaslarına doğru götürürken, köprücük kemiğini görüyorum, omurgasının çizgisini ve beyaz etinin altından çıkan kaburgalarını da. Saçlarını yıkarken parmaklarımın arasında kafatasının kıvrımlarını hissediyorum.

Onu banyodan çıkarıyorum, bacaklarını kuruluyor ve havluya sarıyorum. Küvetin kenarına oturtuyor, ayak tırmaklarına manikür yapıyorum; tırnakları sert ve kaba görünümlü, ayaklarıysa eğri büğrü. Çok uzun bir yol yürüdü.

Küçük bir çocukken, bir gün oturup mutfakta, elinde küçük bir fırça, bacaklarına ve dudaklarının üstüne sıcak ağda yapmasını seyrettim. İnce bir basma elbise giyiyor ve birasını şişeden içiyordu. Ağda kuruduktan sonra onu aldı; irkiliyor, küfürler yağdırıyordu, bacağından çekip çıkardığı, inatçı siyah kıllarla dolu parçaları elime tutuşturuyordu. İşini bitirdikten sonra bacakları yumuşacık, ipek gibi geliyordu ele.

Şimdi ben o bacakları kendi usturamla traş ediyorum, annemse sessiz sedasız oturuyor yerinde, hiç hareket etmiyor ve gülüyor, sanki bunlar onun bacakları değilmiş gibi. Birbirimize çok yakınız, annem havlusuna sarınmış, ben önünde diz çökmüşüm, dizlerim ayaklarına değiyor, birbirimize en az çocukluğumda olduğumuz kadar yakınız.

Asla şikayet etmiyor. Kemiklerine işleyen o ağırbaşlılık onu terk etmemeye kararlı. Evin arkasındaki tepeye tırmanırken gittikçe yavaşladığını fark ediyorum, ama ben durmadıkça o da durmuyor. Ona üzgün olup olmadığını soruyorum ve pişman olmak bir tarafa, kafasının iyice karışmış olduğunu anlıyorum, "Bunun daha eğlenceli bir şey olduğunu sanırdım ben."

Sonra sorular yeniden başlıyor.

"Ne olacak?"

"Sana söylemiştim. Babam pazartesi günü dönüyor."

"Benim için bunu yazar mısın?"

Koca koca harflerle yazıyorum söylediğimi, alıyor, katlıyor ve hırkasının cebine koyuyor, eliyle nazikçe yokluyor cebini ve şimdi daha iyi olduğunu söylüyor. Yarım saat geçiyor ve annem kâğıdı gözüme neredeyse sokarak, "Bu ne anlama geliyor şimdi?" diye soruyor.

"Hiç. Sadece sana yakın zamanda ne olacağını hatırlatmak için."

"Ama benim böyle bir şeyden haberim yok ki."

"Şimdi var işte." Kâğıdı elinden alıyor ve yırtıp atıyorum. Ona kızmak pek de anlamlı görünmüyor ama ben yine kızıyorum. Bazen şüphelendiğim için kızıyorum, çılgınca gelebilir kulağa ama, benimle alay ettiğini düşünüyorum bazen. Belki her şey bir aldatmacadan ibaret. Bazen benim sayemde iyi bir tatil yapmaya çalıştığını düşünüyorum. Öyle anlar da oluyor ki, her şeyden vazgeçtiğini, pes edip bıraktığını düşünüyorum. Her iki durumda da şeytani, insanı çileden çıkaran gözlerini bana dikiyor ve sanki, "Anlamıyorsun, öyle değil mi?" diyor.

Babamın yokluğu uzadıkça, anneme karşı sabrım da tükeniyor. Bir akşam yine sofrayı hazırlama işini yüzüne gözüne bulaştırıyor. Onu itiveriyorum bir kenara, bıçaklarla çatalları doğru yerlerine yerleştirdikten sonra söylenmeye başlıyorum, "Biraz gayret et anne, gayret et. Tanrı aşkına." Israrla, inanacak bir şey arıyorum kendime.

Ben kızdığımda o da kızıyor. Öfke onda bolca var; dünyaya gösterdiği o kirli yüzün arkasında bir öfke bolluğu. Babam çok tokat yemişti, annem bana hiç tokat atmamıştı ama çok yaklaştı. Elbiselerini çıkarırken elimden geldiğince dikkatli olmaya çalışıyorum. Çünkü bir insanın giysilerinin, kendi oğlu tarafından çıkarılmasının ne kadar utanç verici olduğunu ne zaman hatırlayacağını bilmek mümkün değil.

Kahredici bir hızla yaşlanıyor annem. Hiç insaf, en ufak bir merhamet yok bunda. Her şey fazlasıyla hızlı, çiçekleri bir anda topraktan fırlarmış, bir anda açıp bir anda solarmış gibi gösteren zaman aşımlı filmlerde olduğu gibi. Günün her anını yiyip bitiriyor, cin çarpmış gibi, "Hadi bitirin artık şu lanet olası şeyi," diyen biri gibi. Yemeklerini çiğnemeden yutuyor, Jack ve ben daha yemeğimizi bitirmemişken aniden ayaklanıyor ve sofrayı kaldırmaya başlıyor.

"Ne acelesi var?" diye soruyorum ona.

"Bilmiyorum," diye karşılık veriyor. Bardağına koyduğum her şeyi bir dikişte bitiriyor. "Yavaş yavaş içersen tadını daha iyi alırsın," diyorum koyarken.

"İyi fikir," diyor annem ve yine bir dikişte bardağı boşaltıveriyor.

Yemekten sonra verandadayız, çam ağaçlarının arasından aşağıdaki açık alanın ortasından geçen arabaların ışıklarını seyrediyoruz. Annem birden, "Ben yalnızım," diyor, acıklı bir ses tonuyla değil, kendimi bildim bileli, karşı gelinemez gerçeklerle yüzleştiğinde kullandığı o duygudan yoksun sesle konuşuyor.

Karım bir keresinde, "Kendine karşı bu kadar acımasız olma, o hiçbir şey hissetmiyor. Hastalık her şeyi kontrolüne almış. Bu senin için daha kötü," dedi. Hiçbir şey gerçekten daha üstün olamazdı. Annemin bir tür içgörüsü olduğunu biliyordum. Kaybettiği her şeyi birer birer saydığını da biliyorum. Kendisine bakıyor ve şimdi ne biçim bir insana dönüştüğünü düşünüyor. Hastalık ondan bir şey koparmış değil.

Her sabah bizden biraz daha uzakta açıyor gözlerini. Yine de girdiği dünyayla ilgili bir şeyler naklediyor, tek bir bakışla da olsa. Korkunun ve kaybın ötesinden, sanki, orada bir hayat var diyor, her şeyin un ufak olduğu, dağıldığı ve belirsizliğe büründüğü o karanlık uçurumda bir hayat var. Zaman zaman adımları kesiliyor, gözlerindeki merak akşam karanlığının getirdiği durgunlukla yok olup gidiyor, verandada oturup kalıyor, yirmi beş yıldır suladıkları ağaçların arasından sızan son ışıkları seyrediyor ve ben, onun yüzünden huzur diyebileceğim bir şeyin geçip gittiğini görüyorum; yine de emin değilim, huzur diye bir şeyin varlığına inanıp inanmadığımdan.

Bazen geceleri onun yanında yatarken, hatıraların kafasının içinde bir yerlerde olup olmadığını merak ediyorum, beyin yarım yuvarlarının arasına bir yerlere sıkışıp kalmışlar mıydı yoksa; dile gelmeyi reddetseler de, oralarda bir yerdeler miydi? Hayatımın gölgede kalan yanının bekçisi o. Hatırlayamadığım çağlarımda neye benzediğimi bana ondan başka söyleyebilecek kimse yok, hafızanın başlangıcındaki o anlamsız görüntülerin şifresini sadece o çözebilir benim için. Sadece o, kimin dizinde oturduğumu söyleyebilir; sadece o, ben mavi çizgili bira bardağını başıma dikip mavi çizgili şerbetçiotu kokulu bir dünya seyrederken, beni ensemden yakalayanın kim olduğunu söyleyebilir. Yanı başımda yatarken konuşamıyor, ama ben mavi çizgili bira bardağının kafasının içinde bir yerlerde olduğunu biliyorum, saklı bir sinirsel tepki, sinir sisteminde küçük bir sineptik kıvılcım.

Yanı başında yatıyorum, soluğunun yavaşlayıp uyku ritmine girmesini dinliyorum. Düşünce sessiz sedasız süzülüyor bedenimin üzerinde. Yavaş yavaş beni ele geçiriyor. Ne kadar kolay, ne kadar insaflı, ne kadar çabuk olup biterdi her şey. Yastıklardan birini yeterince uzun bir süre yüzüne bastırmak. Beni durduracak kimse yok, kimsenin ruhu bile duymaz. Yeteri kadar bastırabilirsem, iki dakika yeter de artar. Kimse beni suçlamazdı. Hiç kuşku yok ki, eğer gözlerini gözlerime dikme-

seydi, bunu kolayca yapabilirdim. Orada uzanıp onu kurtarmaya hakkım olup olmadığını düşünüyorum; bunun nelere mal olacağını da. Gözlerim açık. Bedenim parlıyor ve ben bir taş kadar soğuğum. Derken onun henüz uykuya dalmadığını, yanımda uyanık olduğunu fark ediyorum, bir an içimden geçenleri duyduğu hissine kapılıyorum. Yastığa dayadığı yüzü şimdi tıpkı Nettie'ninki gibi; hayal falan değil, mavi gri gözleri karanlıkta birer faltaşı, boynuna doğru salınan sarı saç örgüsü şimdi kar gibi bembeyaz. Yanakları zamanla kırıştı, çöktü ve geceliği tıpkı küçük bir kızınki gibi boynundan bağlı. Kulağına ismini fısıldamak geçiyor içimden, ne yazık ki bunu yapamıyorum.

Bir keresinde nörolog ve cerrah Wilder Penfield'la ilgili bir televizyon programı seyretmiştim. Penfield, o programda lokal anesteziyle bir kadının kafatasını açıyor, kadının beyninin parlayan yüzeyini gözler önüne seriyordu. Kadının hipokampusuna bir elektroşok uyguladı ve hasta yavaş, derinden gelen bir sesle, bir öğleden sonra bahçede kız kardeşiyle birlikte oynarlarken, ayağının annesinin çay saati için hazırladığı masaya nasıl takıldığını ve masanın nasıl yerinden oynayıp çimenlerin üstüne devrildiğini anlatmaya başladı. Kadının etinin titreyen bir köşesinin hafızanın ta kendisi, vücuttan ayrılan o boğuk sesin kaynağı olabilmesi, o zamanlar bana harikülade bir şey gibi görünmüştü.

Penfield'ın 1940'larla 1950'ler arasında gerçekleştirdiği deneyler aracılığıyla ispatlamaya çalıştığı şey, hafıza işlevlerinin beynin farklı kesimlerinde yer ediyor olduğuydu. İşlemsel hafıza -mesela bisiklete binmek için gerekli olan yöntemlerden oluşan bir kombinasyon- beynin belli bir bölümünde saklanıyordu; algısal hafızaysa -evin neye benzediği gibi- başka bir doku katmanında saklanıyordu. Nörologlar bunu nasıl bilebiliyordu? Çünkü bisiklete binmekte hiçbir güçlük çekmemesine rağmen, evin yolunu unutan bazı insanlar vardı.

İşlevlerin yerleşimi tezi aynı zamanda, hatırlamanın gerçekleştiği her durumda beynin farklı yerlerinde saklanan hafıza imgelerinin aktif duruma geçmesini öngörüyordu. Penfield'ın deneylerinin ispatladığı bu teorinin, annemin hatıralarının, terk edilmiş bir evin tavan arasında bırakılan pul koleksiyonu gibi, hâlâ sağlam olduğu yönündeki inancımın temelini oluşturduğuna hiç kuşku yok.

Ben, onun hatıralarının önce beyninde bir yerlerde yer ettiği, sonra da hastalığın çıkagelip onları birer birer yok ettiği fikrinde bir yanlışlık olduğunu düşünmeye başlamıştım. Zihnindeki olayların birer birer kayboyduğu falan yoktu, sadece kendini bu olaylardan oluşan anlamlı bir dizinin içine yerleştiremiyordu. Bir zamanlar ne olduğunu biliyor, ama neye dönüştüğünü bilmiyordu. Çocukluğundan kalan hatıralar hâlâ canlıydı, ama yakın dönem hatırlama yetisi çökmüştü ve böylece geçmişle bugün birbirinden çok uzak düşerek ayrılmıştı.

Hafızasındaki bu yıkımın, zamana karşı kendisinin tutarlı bir imgesini yaratma ve bunu koruma yeteneğine dair daha büyük bir bozulmanın belirtisi olabileceğinden şüphelendim. Onun bu durumunun, bana benlik ile hafıza arasındaki ilişkiyi irdelemem için tekrarı olmayan bir fırsat sunduğunun farkına vardım bir anda. Annemi felsefi bir sorun olarak görmeye başlamıştım.

Benim hatam, bir hafıza imgesinin bir "ben" imgesinden ayrı, tek başına tutunabileceğini; hatıraların, konuşma eylemin-

den ya da belirli bir yer ve zamanda onları düşünme edimin-den bağımsız olarak yaşayabileceğini varsaymaktı. Oysa annemin kaybettiği şey, geçmiş ile bugün arasındaki bu ilişkiydi. Bizzat kendisinin kurduğu, öznesinin kendisi olduğu cümlelerdeki "ben"in kim olduğunu merak ediyordu. Sıcak bir günde şehir dışındaki evin bahçesinde mavi çizgili bir bira bardağıyla ilgili hatıraların gerçekten kendi hatıraları olup olmadığını sorguluyordu. Artık ona aitmiş gibi görünmedikleri için de fırlatıp atıyordu onları.

Buna rağmen mimikleri, gülüşü, sesi hiç değişmemişti. Cazibesinin artık pek öyle kolay fark edilemeyen bir biçimi, espri anlayışına dair birtakım ipuçlarıyla birlikte, hâlâ canlıydı. Ruhunun rahatsızlığından çekiyordu annem, sadece hafızasının yok olması değildi sorunu, çünkü içindeki ben yine de sağlamdı. Başladığım yere geri dönmüştüm.

Doktorların annemin durumunu ifade ederken kullandığı jargon, annemi anlama konusunda çektiğim güçlüğü hafifletmedi tabii. Çocukluğumda "beyin damarlarının sertleşmesi" denen şeye şimdi "prematüre senil demans" deniyordu. Al birini, vur öbürüne; ikisi birbirinden tuhaf. Annem rahatsızdı, ama bunak değildi. Sonra doktorlar onun durumunu bir hastalık olarak belirlediler. En azından bahsi geçen koşullara klinik anlamda ilgi gösterilmesini sağladı bu, o zamana kadar her şeyi, ihtiyarların şu karmaşık dengesizliğinden ibaret saymışlardı. Benzer deneyimleri olan hastalar üzerinde, ölümlerinden sonra yapılan araştırmalar sonucunda, sinir liflerinde karakteristik olarak bulunan skar doku ortaya çıktı ve doktorlar bir anda, bu insanların, açığa kavuşması gereken klinik bir giz taşıdığına inanmaya başladı.

Doktorlar hastalık hakkında yeni şeyler buldukça, işler daha da karmaşık bir hal aldı. Düğümler ve plaklar -skar dokubeyindeki elektriksel mesajların iletiminin yolunu tıkadığı gibi, aynı zamanda, sergiledikleri belirtiler, normal yaşlanmayla ilişkilendirilen masum hafıza kaybına uğrayan insanlarda ken-

dini çok yoğun biçimde gösteriyordu. Uzmanların bazıları bu yara izlerinin bir sebep mi yoksa sonuç mu olduğunu bile bilmiyordu.

"Sana söyledim," diyor ağabeyim. "Henüz bilmediğimiz o kadar çok şey var ki."

"Hastalara bunları anlatmıyorsunuz ama."

"Söyledim sana, henüz o aşamaya gelmedik."

Peki ya kalıtım ve çevre ilişkisinden ne haber? Bazı otoriteler genetik aktarımın sadece erken bunama durumlarında belirgin olduğunu söylüyor. Diğer bazılarıysa, anneminki gibi geç ortaya çıkışlarda da genetiğin baskın unsur olduğu konusunda ısrarlı.

Ağabeyim benim soru bombardımanımdan bunalmış olacak ki, bizim için şehirde büyük bir uzmanla özel bir randevu ayarladı. Onu niçin rahatsız ettiğimizi hiç anlayamadım aslında, bunu yüzüne de aynen söyledim.

"Bilmek istemiyor musunuz?" dedi.

"Neyi?"

"Nerede olduğumuzu. Ne kadar zaman olduğunu."

"Siz biliyor musunuz?"

Dahası, dedim, nörolojik araştırmalar gurur kırıcı oluyor. "İdrar testleri, kan örnekleri, röntgenler, CAT taramaları, PET taramaları. Ey tanrım, tüm bunlara niçin ihtiyacımız olsun ki?"

Öyle de oldu. Annem, çırılçıplak ve ne olduğundan habersiz, her tarafı fayans döşeli bir odaya alındı ve eski filmlerdeki şu çelik ciğerlerden birine benzeyen bir makinenin içine sokuldu. Ben kontrol odasındaydım, aynanın diğer tarafında, başı beyin aktivitelerinin ölçülmesine yarayan bir aracın içine sokulurken dehşetle etrafına bakınmasını seyrettim. Aptal gibi el sallamaya başladım, sanki aynanın arkasında beni görmesi mümkünmüş gibi. Bacakları korkudan, belli belirsiz, direnmeye çalışırcasına hareketlenmeye başladı ve teknisyenin biri iç telefon sisteminden, bunu yapmamasını söyledi ona. Ben orada, aynanın arkasında dikilip kaldım; anneme bu çileyi çek-

tirdiği için ağabeyimi öldürmek geçiyordu içimden. Sonra sakinleştirici etkisini gösterdi, annem boylu boyunca uzandı; artık hareket etmiyordu ama uyanıktı. Bu arada beyninin içindeki nörokimyasal aktiviteye dair görüntüler akmaktaydı kontrol odasındaki monitörlere. Teknisyenler konuşkan insanlardı. Bana neyin ne olduğunu anlattılar; kafatası için açık maviye, loblar için kırmızıya, radyoaktif izotop içinse mora bakmalıydım. Annemin huzursuzluğunun ve korkusunun parlak renkli sinirsel görüntülerini seyrederken, dalıp gittim.

Üç hafta sonra, sonuçları almak için hepimiz birlikte nörologun bürosunda oturuyoruz; babam, ağabeyim, annem ve ben, hepimiz oradayız. Doktor, eli yüzü düzgün, orta yaşlı bir bayan; belden aşağısının felçli olduğu, tekerlekli sandalyede gezdiği anlaşılıyor. Masanın altında çarpık duran bacaklarını görebiliyorum; siyah, havalı bir çorap geçirmiş bacaklarına ve tokalı ayakkabılar giyiyor. İyi niyetli olmama rağmen suçluluk duyarak, sonunda halimizden anlayacak biri çıktı diye seviniyorum.

Çift odaklı gözlüklerinin üzerinden bakarak ve sıcak bir gülümsemeyle, "Bugün nasılız bakalım?" diyor.

Annem de cevap veriyor, "Bugün biz iyiyiz."

"İyi, iyi," diye karşılık veriyor doktor.

"Nedir durum?" diye soruyor babam, kavuşturduğu ellerinin üzerinden.

Doktor nazikçe açıyor klinik dosyasını. "Anne," diye başlıyor söze, "bazı testlerde gerçekten çok sağlıklı görünüyor, ama bazıları için aynı şeyi söylemek mümkün değil."

Annem odadayken onun hakkında üçüncü tekil kişiden konuşmak hiç de hoş gelmiyor kulağa. Ağabeyime dik dik bakıyorum; ayağa kalkıp anneme kapıya doğru eşlik ediyor. Ağabeyim ve doktor hanım, karşılıklı birer baş işaretiyle, bir şeyler anlatıyorlar birbirlerine ve annem tek başına kapıya doğru yorgun adımlarla ilerliyor.

Annem çıktıktan sonra kapı kapanıyor ve doktor hanım söze yeniden başlıyor. "Yara izleri sizin zaten bildiğiniz şeyi tasdik ediyor," ve bu noktada raporlara bir göz atıyor. "Beyincikte hatrı sayılır bir küçülme, hipocampos'un ebat ve hacminde azalma, muhtemel bir beyin travmasının delilleri."

Travma kelimesinin telafuz edildiğini duyan babam başını kaldırıyor, "Kaza sırasında olmuş olmalı."

"Bana ondan bahsedin biraz," diyor doktor hanım, eline bir kalem aldıktan sonra. Çarpışma anının ardından gelen o paramparça sessizlikte, babamın direksiyona yaslı kanlı yüzü ve yanında annemin iki büklüm olmuş bedeni geliyor gözlerimin önüne. Kelimeler kafamda yankılanıyor, ağabeyim bana bakıyor, elleri şakaklarında, parmaklarının arasından kan sızıyor.

Doktor beyin travmasının, trafik kazası kurbanlarında ya da boksörlerde, anneminkine benzer bir bellek kaybına yol açabileceğini söylüyor. Böylece muhtemel etken listesine kalıtım, çevre, nörotoksinlere maruz kalmanın yanında bir de beyin travmasını ekliyor. Ne kadar çok sebep sayarsak, onu anlamaya o kadar yaklaşırız, diye de bir yorum yapıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben, ne kadar çok sebep sıralarsak annemin durumunun o kadar içinden çıkılmaz bir hal aldığını düşünüyorum; ama tartışacak durumda değilim. "Tabii," diye devam ediyor konuşmaya, "bu gibi vakalarda en iyi teşhis..."

"Otopsiden sonra," diye kesiyorum sözünü.

Bir şeyler geçiyor aklından.

"Demek bu konuda bir şeyler biliyorsunuz," diyor şirin şirin. Başımı sallıyorum; beni o baş belası ukalalardan biri mi sandı, yoksa sözüne güvenebileceği bir meslektaşı mı, bilemiyorum. Ne düşünmüş olursa olsun, konuşanın ben olacağımı biliyor artık. Babamın ağzını bıçak açmıyor şimdi.

Ona tahminini soruyorum. Babamın öne eğik başına bakıyor ve öncekinden daha yumuşak bir ses tonuyla, "Karınız üç yıl içinde ölecek," diyor.

Babam oturduğu yerde ellerini dizlerine koyuyor, sanki kendisini tutmaya çalışıyormuş gibi.

"Üzgünüm," diyor doktor.

Ardından babama, önünde uzanan *via dolorosa* boyunca eşlik ediyor doktor; vücudun hangi fonksiyonu ne zaman pes edecek, bizi hiç tanımaması için ne kadar beklememiz gerekecek, epilepsinin baş göstermesi ne kadar zaman alacak? Bize böylesine açık yüreklilikle yaklaşması hiç kuşkusuz saygı duyduğunun bir göstergesi, bunun için ona minnettarım, yine de bir yanlışlık olduğunu düşünüyorum nedense. "Ama her vaka kendi öznel durumu içinde değerlendirmeye tabi tutulmalı."

"Devamlı olarak görülen bazı özellikler var," diye başlıyor.

"Demek istediğim, bazı erken oluşumlarda üç yıl içinde ölüyorsunuz, ama geç oluşumlarda bu süreç daha da uzun olabiliyor, hiç kuşku yok ki..."

Masasının üstündeki kâğıtlara bakıyor. "Ben bu taramaları dikkate alıyorum."

Olaya müdahale etme zamanı geldi. "Önceleri onun kaybetmekte olduğunu düşünüyordum. Ama şimdi bununla baş etmek için kendi stratejilerini geliştirdiğini düşünüyorum."

Doktor onaylamak için başını sallıyor. Elini dizine koyduğunu görüyorum, cansız bacağını ve süslü ayakkabısını hareket ettiriyor.

"Dilini ele alalım mesela," diyorum. "Doğru dürüst sohbet edemiyor kimseyle, ama dinlemesi, onu eğlendiren bir şey söylediğinizde gülmesi, sözlerinizi takip ettiğini ifade eder biçimde başını sallaması."

Doktor çok ilgili görünüyor. "Anlamsal ve sözdizimsel hafıza fonksiyoları çöküntüye uğramış ama prosodik varyasyon hâlâ sağlam görünüyor."

"Prosodik varyasyon mu?"

Ses tonundan, yüzündeki mimiklerden, mizacından bahsediyor. Bazı hastalar, önceleri kullanmadıkları bir ses tonuyla, kelimeleri uzatarak ya da kekeleyerek konuşuyorlardı. "Kendi sözlerini kendileri de duyuyor," diyor doktor, "ve kim bu diye soruyorlar kendilerine."

"Annem böyle değil. O hâlâ kim olduğunun bilincinde. Doğru dürüst konuşamıyor olabilir ama sohbet edilebilen biri. Sosyal bilinci hâlâ sağlam."

Doktor iyi huylu, ama diretiyor. "Annenizin prosodik varyasyonu henüz canlı."

Şu "henüz" kelimesi canımı sıkıyor.

"Durmadan bana neyin yok olduğunu söylüyorsunuz, oysa ben neyin sağlam olduğunu anlatmaya çalışıyorum."

"Ben sadece gördüğümü söylüyorum. Klinik bir bakış açısıyla,"diyor doktor, çift odaklı gözlüğünün üzerinden bana bakarak. Bu açık yürekliliğinde takdir edilmesi gereken bir şey var, beni umutlandırmayı ısrarla reddediyor. İradem buna karşı gelse de, her ne kadar bizim, annemizi çok farklı bir biçimde gördüğümü, bizim kadar iyi bilemeyeceğini söylemek geçse de içimden, ona sempati duymaktan alamıyorum kendimi.

Ona söylemek istediğim şey, annemin asıl benliğinin, orada, varlığının yüzeyinde, hâlâ canlı olduğu; tıpkı bir bardak suyun yüzeyinde duran bir tüy gibi, bizimle olduğu zamanlar bizi dinlemesi, başını sallaması, elini çenesine koyması, tüm bunlar da delili. Dilim düğümleniyor ve susuyorum.

Doktor bana yardımcı olmaya çalışıyor. "Bu sizi çok kaygılandırıyor olmalı."

"Çünkü," diye başlıyorum söze, "ona bir insan gibi muamele edip etmememiz çok önemli bir etken."

Bunun üstesinden gelmek onun için hiç de zor değil. Alıngan, öfkeli, hasta yakınlarıyla boğuşmadığı gün yok desek yeridir. "Sizin için zor, çok zor olduğunu biliyorum, ama benim görevim gerçekleri söylemek."

Ağabeyimin ona benim hakkında neler anlattığını merak ediyorum, neden ikisi de böylesine aşırı dozda gerçeklik terapisine ihtiyacım olduğunu düşünüyor, anlayamıyorum. Yeni bir strateji deniyorum. "Onu hor görmememiz gerekiyor, bu önemli."

"Onu hor gördüğüm yok."

"Onu anladığımıza inanması şart. Yoksa temelli vazgeçecek."

"Siz, anlıyor musunuz?"

"Bazen anlıyorum, bazen anlamıyorum."

"Peki, bu da onu hor görmek değil mi?" diye geçiştiriyor.

"Öyle görünmeye çalışıyorum," diye cevap veriyorum. "Saygıya ihtiyacı var," diyorum, bunu neden söylediğimi kendim de bilmiyorum.

"Tabii ki." Sonra da düşünceli düşünceli, "Her ne kadar kimse saygının ne olduğunu tam olarak bilemese de, doğru," diyor.

"Kuşku duyması yetip de artacaktır. Delilikte doğru bir yan olduğunu varsaymasını kastediyorum."

Doktor gülmeye başlıyor. "Yani 'sanki aklı başındaymış' gibi davranmalıyız, 'ne söylediğini biliyormuş gibi' yapmalıyız."

"Evet, tam olarak böyle."

Annemin saatte beş kez tuvalete girip çıktığını anlatıyorum doktor hanıma. Çünkü altına kaçırmak istemiyor ama en son ne zaman tuvalete gittiğini de hatırlayamıyor bir türlü. Bu yüzden, altına kaçırabileceği olasılığı aklına geldiğinde, hep "tuvalete gitmesi gerekiyormuş gibi" yapıyor. Burada bir yöntem var. Rastgele, paniğe kapılarak yaptığı bir şey değil bu. İşte burada kendine saygısı gündeme geliyor. Küçük düşmekten kurtulmanın bir yolu bu onun için. Burada sesimi biraz yükseltiyorum ve ikimiz de susuyoruz.

"Klinik bakış açısıyla yaklaşacak olursak," diyor, meydan okuduğumun farkında, "Utanma duygusunun yok oluşu ön lobların ayrışımından sonra başgösterir. Annenizde ön loblar henüz zarar görmemiş,"diye devam ediyor nörolog, "ki bu da niçin dikkatli ve nazik olmaya çalıştığını anlamamıza yardımcı olacaktır."

"Nazik davranıyor," diyorum, "çünkü o nazik bir insan."

"Neler hissettiğinizi anlayabiliyorum."

"Dahası," diye üsteliyorum, "utanma duygusunun yok oluşu deyişi, çirkin bir deyiş."

"Biliyorum," diyor doktor hanım, gözlerini koridorun aşağısında bir yerlerde bekleyen hastane korumalarına dikerek. Bu

korumalar gerçekten yoksun utanma duygusundan. Doktorun hayatı bu.

"Utanma duygusunun yok oluşu, kontrolü tamamen yitirmesini öngörür. Ama gerçekte, şu an bir savaş veriyor."

Nörolog kuşkuyla bakıyor yüzüme, duygusal bir benzetmeyle öne sürülen bu iddiayı da bertaraf etmeye çalışmalı mı, onu düşünüyor sanki. Hasta yakınlarından bugüne kadar buna benzer binlerce söz duymuş olmalı. Sessiz kalmaya karar veriyor. Önemli değil. Yeni bir strateji belirliyorum.

"Ağabeyim gibi konuşuyorsunuz."

"Bilerek yapıyorum." Karşılıklı gülücüklerimiz bir ateşkesin habercisi.

Devam etmenin bir anlamı yok, bunu ikimiz de biliyoruz. Doktor, annenin PET taraması sonuçlarına bakıyor ve hafıza fonksiyonlarına dair bir hastalık görüyor, hem belirli bir isim ve kesin bir teşhisle birlikte. Bense benlikle ilgili bir sorun görüyorum, ne bir ismi var ne de açık bir sebebi.

Babam yerinde duramıyor, sanki bize tartışmamızın onun karısıyla ilgili olduğunu hatırlatmak istiyor.

Doktor masasının çekmecesini açıyor ve oradan bir form çıkarıyor. Üst tarafına bir şeyler karalıyor ve sonra da, masanın öbür tarafına, babama uzatıyor formu.

"Araştırmalarımıza karınızı da dahil etmek niyetindeyim. Ortaya koyacağı klinik tablo bize çok yardımcı olacaktır." Kırmızı ojeli tırnağıyla forma dokunuyor, "Onun adına sizden bir izin almamız gerekiyor."

"Ne izni?"

"Vefaatından sonra otopsi yapmamız ve beynini çıkarmamız için bize izin vermeniz gerek."

Babam bir an elindeki kâğıda bakıyor ve ardından, çok ağır bir yük kaldırmaya hazırlanan bir adam gibi, derin bir nefes alıyor ve doğrulup, dimdik duruyor. Kâğıdı masanın üzerinden alıyor ve bir an doktora aşağılayıcı bir bakış atıyor. Sonra uzun adımlarla odadan çıkıp gidiyor.

Vaktiyle hor gördüğüm kitaplara ilgi göstermeye başladım, sağlık ve kişisel gelişim kitapları; daima psikoloji kitaplarıyla büyü romanlarının arasına koyulan kitaplar. Ucuz baskılarını aldığım kitapların adları şöyleydi: *Altmış Adımda Kanseri Yenmenin Yolu, Güçlü Diyet, Kendinizi ve Hayatı Sevin, Hayata Evet Deyin*, vb. Bu kitaplar tıbbın yeni bir dalının buluşlarını halka duyuruyordu; "psikonöroimmünoloji" zihinsel ve duygusal koşullarla vücudun bağışıklık sistemi arasındaki ilişkiyi ele alıyordu. Olumlu bir zihinsel tavrın hastalığın gelişim evresini yavaşlatacağını, hatta tersine bile döndürebileceğini iddia ediyorlardı. Maddeye karşı zihin. Bedene karşı can. Hücrelerin çürümesine karşı ruh.

Ağabeyim telefonda bu tür kitapları öyle bir küçümsemişti ki, onlardan birini okuyup okumadığını sormadan edemedim. Bir ah çekti bunun üzerine: "Hayat çok kısa."

"Aslına bakılırsa," dedim, "çok ilginç görünüyorlar."

"Tanrı aşkına."

"Bak şimdi," dedim, "eğer bir kanser hastası olsaydın ve biri karşına geçip, 'olumlu bir zihinsel tavırla, bu beladan kurtulabilirsin,' deseydi, sen de denerdin."

"Her şeyi denerdim herhalde. Ama inanmak başka bir şey," dedi.

"İşte bu tam sana göre," dedim.

"Ne demek istiyorsun?"

"Boşver," dedim.

Şimdi doktor, elimizde ne olduğu konusunda hiçbir soru işareti bırakmamıştı kafamızda, hiçbirimizin, yapacak hiçbir şeyi olmadığı fikrinden de, tüm kalbimle nefret ediyordum. Annemin, büyük çabalar harcayarak da olsa, bir düşünceye, ona zihninden uçup gitme fırsatı vermeden yani tam anlamıyla yoğunlaştığı bazı anlar yakaladığını düşündüm. Annemin, iradesinin gücüyle hastalığın gücünü uzak tuttuğuna inanmayı yürekten arzuluyordum. Bu arada kendimi kandırıp kandırmadığımı da merak ediyordum.

Karıma göre hiçbir şeyi net olarak göremeyecek kadar takıntılı bir adam olmuştum; ben de ona takıntılı bir adam olmanın bana doğru bir şeymiş gibi göründüğünü söyledim. Bulutların üstünden bana bakıyor, durum değerlendirmesi yapıyordu sanki, "Senin çocukların var, hatırlıyor musun? Büyüyorlar. Her geçen gün değişiyorlar. Ama sen göremiyorsun. Son yedi hafta sonunu yukarıda, çiftlikte geçirdin," gibi bir şeyler söyledi bana.

Bunu inkâr edecek halim yoktu, ama bundan çıkarılan sonuç -yani çocuklarımla ilgilenmediğim- komikti, karımın yüzüne de aynen böyle söyledim. Olup biteni anlamaya çalışırken çocukları da meseleye katarak, annemi çocuklarıma tercih et-

tiğimi varsayıyordu, öleni yaşayana tercih ettiğimi düşünüyordu. Belki de ben öyle zannediyorum. Gerçekte ne düşündüğünü bilmiyordum, o zamanlar bana söylediklerini hiç umursamamıştım.

Ben özgürlüğüm uğruna savaş verdiğimi zannederken, o, hastalığın beni de esir aldığını düşünüyordu. "Olumlu zihinsel tavır"la ilgili kitaplar okumamın başka sebebi olabilir miydi? Ağabeyimin bana onların basit kitaplar olduğunu söylemesine hiç gerek yoktu. O kitapları etkileyici bulmamın bambaşka sebepleri vardı. Kitaplar bir şeye inanmak istiyordu. Ben de öyle. Sorun, yani benim için iyi olanı yapamamamın sebebi, çok şey bilmemdi. Sonuçta kolejde felsefe dersleri vererek hayat eskitmiştim. Mesleğin insana neler yapabileceğini, hayata başlarken beslediğiniz o masum umudu nasıl da yok edebileceğini anlamak zaman alıyor. Bu anlamda en talihsiz insanlar felsefeciler; felsefe, masumiyeti ve inancı, insanı harap etme pahasına sınıyor. Ben kendi adıma, dalımı seviyor ve ona saygı duyuyordum; belki gereğinden fazla. Belki de dogmatik uykumdan uyanmak beni saf olmaktan daha çok kaygılandırmalıydı. Bu uyanışı bir tür bilgelik sayma gafletine düşmüştüm bir zamanlar. Hiç kuşkusuz, uyanıklık inançtan daha olgundu, özellikle de o kitaplarda ortaya konan kör inançtan.

Kişisel gelişim kitaplarıyla ilgili kaleme aldığım bir denemede, ağabeyime telefonda söylediklerime rağmen, sert bir tavır takınmış olmamın sebebi anlaşılacaktır böylece. O kitaplardaki saf inancı ele aldım ve bir felsefecinin yapması gerekini yaptım: İnancı söndürdüm.

Dahası bu konuda bir ders verdim. Dersimi kolejle de sınırlı tutmadım, Alton Rotary Kulübü'nün cuma gecesi söyleşilerinden birinde, tekrarladım sözlerimi. Sebepse tabii ki belliydi. Babam da orada bir konuşma yapmıştı zamanında. Ağabeyim de. İşte, sonunda sıra bana gelmişti. Toplantıya seksen kadar insan geldi, karım beni dinlemeleri için annemle babamı da getirmişti.

Konuşmamın başlığı, "Hastalık ve Stoacılık"tı.

Nietzsche *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te gelecekte ortaya çıkacak bir ırk hayal eder ve onlara "üstün insan" der. Nietzsche onlar hakkında şöyle söyler: "Gündüzleri kendilerince onlara haz verecek küçük eğlenceleri vardır, gecelere de küçük hazlar saklarlar, ama sağlığı önemserler."

Nietzsche onların, ağır aksak ona doğru ilerlediğini görebiliyordu: yüzleri ışıl ışıl, kalpleri hızla çarpan, kafaları volkmenden gelen müzikle dolup taşan ve ciğerleri bir şişip bir sönen eşofmanlı yaratıklar. Bu üstün erkek ve kadınların, seksi, bir tür canlandırma ya da yeniden yaratmaya; dini, atletizme; insanın kendini yargılamasını, olumlu düşünmeye; insaniyeti -tüm trajik karmaşasına rağmen-; fiziksel bir gönenç patlamasına dönüştüreceğini tahmin edebilmişti. Büyük şehirlerdeki jimnastik salonları, tenis kortları, Notilus odaları, kapalı havuzlar ve saunalar, üstün adam ve kadınların hırıltılarıyla, homurtularıyla yankılanıyordu. Kuzey Amerikalıların büyük çoğunluğu en büyük kaygılarının, aşk, iş ya da para değil, sağlık olduğu konusunda uzlaştı. Sağlık, alacakaranlık güruhu için bir şafak; tabii biraz da yatakta kitap okumayla. Kişisel gelişim kaynakları artık felsefe kitapları değil, sağlık kitaplarıydı. Horatio Alger, Mary Baker Eddy ve Norman Vincent Peale ile Amerikan kişisel gelişim geleneği, şimdi bağışıklık, biyo-geribesleni ve stres kontrolünün dilini konuşuyor.

Bu sağlık kitaplarından başka kaynak tanımasak bile, şu açıkça görünüyor ki, aramızda kazanan kimse yok. Son dönemde yayımlanan sağlık kitapları Amerikan tarzı yaşam mücadelesinin öldürücü olabileceğini savunuyor. Amerikan toplumsal ideali olarak rekabetçilik ve kazanma tutkusu, bir köşede pusuya yatmış bekleyen bir kalp krizinden başka bir şey değil. Ticaretin öldürücü içgüdüleri, katillerin katili.

Talancı ticari kültürün sınırlayıcı ideolojisi için ahlaki bilincin yerini sağlık aldı. Zerdüşt'ün "üstün insan"ı, yaptığına bin

pişman, kapitalizme sırt çevireli uzun zaman oluyor. "Hayatın zor olduğu yerleri terk ettiler; çünkü insana şefkat gerek. İnsan komşusunu yine de sever ve onda teselli bulur; çünkü insana şefkat gerek."

Amerikan ticari kültürünün sağlık kaygılarını besleyen en taze akımsa psikonöroimmünoloji; yaratılan psikolojik koşullarla bedenin bağışıklık sistemi arasındaki geri kazanım mekanizmalarını inceleyen bilim dalı. Mesela kronik stres, adrenalin bezlerinin kan dolaşımına bağışık sistemini körelten birtakım kimyasal bileşenler pompalamasına sebep oluyor. Diğer taraftan, vücut hormonlarındaki bağışıklık aktiviteleri, beynin nörotransmitörleriyle yeni bir etkileşime girebiliyor ve böylece insanın ruh halinde değişimler gözlenebiliyor. Bu araştırmalar, şifa dağıtanların bugüne kadar vaazlarında sürekli söyledikleri şeyi tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyor: Yaşamak için güçlü bir irade sergileyen ve sosyal dayanışmayı da ihmal etmeyen hastaların travmatik hastalığın üstesinden gelme şansı, tek başına kalan kaderci hastalarınkinden daha yüksek.

Hastaların kendilerini iyileştirebileceğini öne süren immünoloji ile bireyin kendi kaderinin efendisi olduğu yönündeki Amerikan kültürel inancı arasında açık seçik bir bağ olduğu ortada. Yeni immünoloji, Prometeanizm'in çetin bir biçimi, onun hamilidir. Bize bir kez daha insan iradesinin insanı kendi kaderinin efendisi yapacağını bildirmektedir.

Prometeanizm soylu olmasına soyludur, ama zayıf olanı yok eden bir tarzı da vardır. Yeni Amerikan sağlık psikolojisinin yüzeydeki mesajı şöyle bir şey olabilir: Kendinizi iyi edebilirsiniz. Ancak bu, şöyle bir uyarıyı da beraberinde getirmektedir: Eğer iyileşme gerçekleşmezse, kendinizden başka kimseyi bu mağlubiyetten sorumlu tutamazsınız. Sağlığa yeni yaklaşım, sınırsız özgüven kaynaklarının seferber edilmesi anlamına gelmektedir. Peki, kendilerine tapınmayı akıllarının ucundan geçirmeyen sıradan canlara ne olacak o zaman?

İroninin şifa dağıtan yönü bizlere göre değil, Nietzsche'nin şu bilgece sözleri de ona göre değil: "En aşağılık adamın günleri yaklaşıyor, artık devir, kendini hor görmeyen adamın günleri. Özgüven, genişletilen yeni sınırlarıyla birlikte, kesinlikle olumsuz bir zihinsel tavırdır, kalp krizinin davetiyesi, tümöre açılan yeni bir kapı."

Olumlu zihinsel yaklaşımın beraberinde getirdiği akla hayale sığmayan özsaygıya rağmen, yöntemin kendi içinde, hem de hayati bir noktada karşımıza çıkardığı bir çelişki var. Üzüntünün ya da zayıf zihinsel tutumların immünolojik tepkime üzerinde *etkin rol oynayabileceği* iddiası bambaşka bir iddiadır; böyle bir görüşe tıbbi bir temel bulunabilir. Fakat duyguların hastalığa *sebep olabileceği* iddiası bir önceki iddiadan tamamen farklı bir iddiadır. Olumlu zihinsel tavrın biyolojik süreçleri tersine çevirebileceği iddiasıysa bu ikisinden de farklı, bambaşka bir iddiadır. Tabii ki zihinsel tavır önemlidir. Çaresi bulunan hastalıklar bizim için yalnızca birer hastalıktır; çaresini bulamadığımız hastalıklarsa korktuğumuz ya da nefret ettiğimiz her şeyin metaforik taşıyıcısı haline gelir.

Susan Sontag'a göre, "bir kerecik olsun, kanseri sadece bir hastalık olarak, çok ciddi bir hastalık, ama yine de sadece bir hastalık olarak görmeyi denememiz gerekiyor. Bir lanet değil, bir ceza değil, utanç verecek bir şey değil. Onu 'anlamsız olarak' görmeliyiz. Mutlak bir ölüm hükmü olarak değil."

Bir hastalığı ona bir "anlam" vermeden yaşamak, olabildiğince bireyci bir tavır takınmayı gerektiriyor; hastalığa yakalandığımızı öğrendiğimizde etrafımızdaki herkesi saran korkuya boyun eğmeksizin. Metaforsuz yaşamak demek, aynı zamanda doktora güvenerek yaşamak demektir; çünkü sadece tıp, hastalığa metaforik olmayan bir bakış açısıyla yaklaşır.

Yine de böylesi bir güvenin önündeki zorluklar saymakla bitmez. Sorun doktor ile hasta arasında, canlandırmayla ortaya çıkan sembolik bir ebeveyn-çocuk ilişkisinden ziyade, iki tarafın da gerçek birer birey olduğu ve fikir alışverişinde bu-

lunduğu bir ilişki kurma sorunudur. Kadere karşı pek az zafer kazanmış olan tıbba her iki tarafın da güven duymasının bu ilişkide hayati bir önemi vardır.

Böyle bir ilişki için karşılıklı olarak ihtiyaç duyulan şey, doktorla hastanın, tıbbın neyi yapabileceğini ve neyi yapamayacağını anlayacağı bir stoacılıktır. Stoacılık, çok doğaldır ki, modern dünyanın gözünde geçmişte kalan bir ideali temsil eder. Bugün birçok hastalığın çaresi bulunmuş durumda ve biyolojik kadere stoacı boyun eğme tarzı, kadercilikle bir tutulur oldu. Acı çek, ama artık sessiz kalma. Modern çağın "üstün insan"ı, yakınan bir kültür yaratma pahasına, sabır kültürünün cılkını çıkardı. Hastalığa, rüştünü ispatlamış yaygaracı kümeler olarak, haklı taraf olma iddiasıyla karşı duruyorlar. Halbuki stoacı gelenek daima, yakınan kültürün asla bulamayacağı bir soruya cevap aramakla yükümlü kılmıştır kendini: Ne zaman savaşmalı ve ne zaman pes etmeliyim?

Tüm ahlâki davranışlar, metafor üzerine temellenmiştir. Bunun bir tarafı zararlı, bir tarafı yararlıdır. Peki, hangisinin hangisi olduğunu nasıl bileceğiz? Hastaları, hastalık deneyimine karşı verdikleri tepkilerden kısmen de olsa sorumlu, savaşan neferler olarak düşünmeyi ummak, bana kalırsa çok iyi olur. Hatta savaşmak, yaşama şanslarını arttırabilir belki. Sorumlu olduğumuzu hissetmemiz şarttır. Kaderimizle baş edecek durumda olduğumuzu hissetmemiz gerekir.

Yine de umutsuzluğa kapılan, kendi ayrışmalarından korkan, hatta dehşete düşen insanları hor görmemeliyiz. Stoacı cesareti göklere çıkarmak dehşeti onaylamaktan kuşkusuz daha kolaydır, ama her iki duruma da saygıyla yaklaşmamız gerektiğini unutmamalıyız.

Gerçek soruna gelince, tabii ki bu, ölüm hakkında nè düşüneceğimiz sorunudur. Bizim gibi en temel değeri "kendine hâkim olma" olan insanlar, özellikle ölüm söz konusu oldu mu pek başarılı olamıyorlar; kendilerini biyolojik sona teslim edemiyorlar. Modern sorun, "dini teselli olmaksızın, ölümden

sonra hayat gibi bir teselli olmaksızın ölme" sorunu değildir. Sorun, kişisel gelişime ve kişisel ilerlemeye dayalı modern laik dininin ölüm tarafından saçma ve anlamsız kılınmasıdır. Hayatı bir anlatı gibi görmeye alışmışız; yaşadıkça kaleme aldığımız bir anlatı. Aslına bakılırsa, hikâyenin başlangıcıyla hiçbir ilgimiz yok bizim, hikâyeye müdahale etme izni ancak hikâyenin ortalarında çıkıyor; sonu da bizimle hiç mi hiç alakalı değil, genetiğe, biyolojiye, kadere ve şansa kalmış onun sonu. Ölümü kabullenmek hayatı bir anlatı olarak görme metaforundan vazgeçmeyi gerektirir. Hastalığı kabullenmek ironik biçimde yaşamak anlamına gelir; daha biyolojik kaderle savaşmaya başlarken bile, bize çok az şans tanındığının bilincinde olmak demektir. Mücadele edebiliriz, ama büyük ihtimalle bu mücadeleden mağlup çıkacağız.

Sonunda dinleyiciler nazikçe alkışladı beni ve ardından, insanlar yavaş yavaş dışarı çıkarken, elinde şapkasıyla Al Jackman yanıma geldi. Ona soracak olursam müthiş bir konuşma yapmışım, öyle söyledi. Yüzündeki ifadeden, bu kadarıyla ilgilenmediği, konuşmamın onu aştığı anlaşılıyordu ve ben, tam da genç bir felsefe öğretmenine yakışır biçimde, Al Jackman'ı rahatsız etmiş olmamın iyi bir şey olduğunu düşünüyordum. Eş dost, sandalyelerin arasında açılmış olan yoldan park yerine gidiyordu hep birden. Dışarıda arabanın tekerlekleri mıcırın üzerinde dönmeye başladı, kısaları yakan arabaların ışığı salonu doldurdu. Annemle babam bana doğru geliyordu, el ele tutuşmuşlardı, kapıya doğru bir kuyruk oluşturan kalabalık içinde yaşlı, gitgide küçülen iki insan. Onlara yaklaşmak istedim, çünkü benimle konuşan kimse kalmamıştı yanımda. Babam bileğimi okşadı, sonra elini çekti ve yeniden annemin elini tuttu.

"Zor konular bunlar. Çok zor." İyi bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Moralimi bozmaktan kaçınıyordu, tatlı tatlı gülümsedi, sanki savaşta onunla birlikteymişim gibi; sonra da bir espri yaptı. "Alton Rotary Kulübü'nün üyeleri arasında kafası karışık çok insan var bu gece."

Annem babamın hemen yanında duruyor, aşağıya, çıplak döşeme taşlarına ve şimdi boşalan alüminyum sandalye kümelerine bakıyordu. Birden babamın kolunu çekiştirmeye başladı ve ciddi bir edayla, "Eve gitmek istiyorum artık," dedi. Sonra da yüzüme bile bakmadan yürüyüp gitti. Ben karıma döndüm.

"Bunun anlamı neydi şimdi?"

"Bilmiyor musun?" diye sordu karım.

"Olup bitteni sen de gördün işte, bilmiyorum."

"Onun ölümü hakkında konuşuyorsun."

"Ben kendi ölümümden bahsediyordum, onun ölümünden değil."

"Senin ne düşündüğün umurumda bile değil. Tüm bunlar annene ne düşündürdü, ona bakalım. Ona diyordun ki, 'mücadele edeceksin, ama bunun bir önemi yok, çünkü sonunda öleceksin ve hepimizin bunu kabullenmesi gerekiyor.'"

"Eğer böyle söylüyorduysam bile, annemin anlayabildiğini nereden çıkarıyorsun?"

"Mantıklı bir varsayım."

"Peki, bunda yanlış olan ne ki?"

"Böyle şeyler duymak hiçbirimizi memnun etmezdi, özellikle de halka açık bir salonda ve seksen kişinin önünde. Eğer söylemek istediğin bir şey varsa, neden gidip doğrudan yüzüne söylemiyorsun?" Bu sözlerin ardından arkasını döndü ve sandalyelerin arasından yürüyüp park yerine doğru ilerledi. Ben eve yalnız başıma yürüdüm, Main Street'i geride bıraktım, sokağın Atwater'la kesiştiği yerde yol kenarında yanıp sönen sarı ışıkların altından geçtim; kepenkleri indirilen her dükkân, çitle çevrili her bahçe, benimle arasına aşılamaz sınırlar koyuyordu.

Verdiğim bu konferanstan sonraki yaz, Jack'i bir haftalık bir tatil için annemle babamın yanına, çiftliğe götürdüm. Karıma gideceğimizi haber verdiğimde öyle bir öfkelenmişti ki, onların benim ailem olduğunu, oraya gitmeye mecbur olduğumu söylemiştim.

"Senin ailen bizleriz, seni aptal," dedi bana.

Bu küçük bir tartışma değildi artık, kapıyı yüzüne kapattım ve arabaya bindim. Jack arka koltukta oturuyordu, kendi kendime söylenmeye başladım, "Neden anlamamakta ısrar ediyor, bilemiyorum." Jack önce arkasını dönüp eve baktı, sonra da bana, ama hiçbir şey söylemedi. Onu dikiz aynasından görebiliyordum; yüzü, arabayı çalıştırıp yola koyulduğumuz o

sabahki haliyle gözlerimin önünde; yüzünde gergin bir ifade, benden yana değil sanki.

Kızımız annem için bir kolye yapmıştı, kolyeyi yerine ulaştıracağıma söz vermiştim. Renkli boncuklardan yapılmış, bana gelişigüzel dizilmiş gibi görünen, kızıma göreyse gayet düzgün olan bir kolye. Boncukları ipe dizerken bir yandan da mırıldanıyordu, "Bir tane küçük, bir tane büyük, bir tane top, bir tane küp, bir tane küçük..." Böyle devam edip gitmişti, ta ki yeterli uzunluğa vardığını düşünene kadar, sonra da, "İşte bitti, büyükanne için," demişti.

Onu anneme verip vermemekte tereddüt ettim. Zaten babamın, boynuna geçirmeye çalıştığı kolyelerden birini parçalamıştı, elbisesine iğnelenmeye çalışılan broşun kaderi de farklı değildi. Bir tarafa itivermişti babamı, sonra da odanın bir köşesine sinmiş, öfke dolu gözlerle, hınçla bakmıştı ona. Babam çok kırılmıştı o zaman, ama annemin alınganlığının sebebinin, onu istediğimiz gibi süsleyebileceğimize inanmamız olduğunu da anlamıştı. "Noel ağacı değil ya senin anacığın," demişti bana.

Bu kez kolyeyi boynuna geçirmeye kalkmaktansa, avucunun içine bıraktım ve onu kızımın yaptığını söyledim. Kolyeyi eline aldı ve parmaklarıyla boncukları teker teker yokladı, sanki kızımın onları nasıl bir mantıkla dizdiğini anlamaya çalışıyordu. Sonra kolyeyi boynuna geçirdi ve gülümsedi; azıcık utanmış gibiydi. Babam gidip anneme sarıldı. "Çok yakıştı, öyle değil mi küçükhanım?"

"Ben küçükhanım falan değilim," dedi annem, fazla da üstünde durmadan.

Annem her şeyi döküp saçmaya başlamıştı o ara, babam da annemin giysilerini temiz ve düzgün tutabilmek için gardrobu yenilemeye karar vermişti; annemin pahalı ve ince eski elbiselerinin yerini, naylon kumaştan kolay yıkanır etekler ve bluzler almıştı. Fakat babama bir türlü açıklayamadığımız sorun şuydu ki, annem bu yeni elbiseleriyle bir hastabakıcıya benze-

mişti. Şimdi onu aşağıya, kendisini görsün diye, holdeki aynanın karşısına götürdüğümde, çok bahar görmüş solgun yüzüne, o acayip terilen elbiseye ve kızımın yaptığı kolyeye düşünceli düşünceli bakıp, yumuşak bir ses tonuyla, "Eski. Çok eski," demişti.

Yemek zamanı gelince, babam, üstünde önlüğü, çorbayı dört kâseye paylaştırdı ve çorbamızı sessizce içtik; sessizliği sadece annemle babamın ekmek koparması ya da çorba kaşıklaması bozuyordu. Sonra laf olsun diye konuşmaya başladım; kolejin eğitim politikası, beyzbol, onları eğlendirebilmek için aklıma gelen ne varsa söyledim işte. Başka bir deyişle, şov zamanıydı; kendi kendime ne güzel konuşuyordum, annem duymamazlıktan gelip kalktı, odanın içinde gezinmeye başladı. Bir şeyler mırıldanıyordu ama şimdi ne olduğunu tam hatırlayamıyorum. Sonra masaya geri döndü ve çorba kâsesini alıp, mutfağa doğru ilerledi. Sonra yukarı çıktı, orada da gezinmekte olduğunu duyabiliyorduk. Aşağıya indiği zaman babam onu yakalayıp, "Otur artık, n'olur, gezinme Tanrı aşkına," dedi. Annem sofraya geri döndü ve oturdu, babam onun elini tutmaya çalıştı. Annem babamın elini itiverdi, sonra da ona dik dik baktı; yüzünde nefretle karışık bir ıstırap vardı, onu daha önce hiç böyle görmemiştim.

Sakinleşir sakinleşmez annemi alıp yukarı götürdüm ve üstünü değişmesine yardım ettim. Kolyeyi boynundan çıkardım, onu sandalyenin üstüne katladığı giysilerinin yanı başına koymamı işaret etti. Yatağa yerleştikten sonra ben de yanına oturdum, battaniyesini düzelttim ve uyku bastırana kadar, annem sıkılmasın diye, boş boş konuştum. Oyalanması için, yatak odasının ona bakan duvarında asılı olan Antigo Burnu resmini işaret ettim. Antigo Burnu semalarında dolaşan, annemin kendisinin çizdiği o yağmur bulutlarını gösterdim ve "Fırtına yaklaşıyor," dedim. Soğuk bir ifadeyle kaldırdı başını, resme baktı ve, "Resim işte, ne olacak!" gibi bir tepki verdi. Sonra da sırtını bana döndü.

O gece Jack kendi başına gidip yattı yatağına, babamla ben bir saat daha oturduk; babamın homurtularının, baş sallamalarının eşliğinde beraberce gece haberlerini seyrettik. O gece Gorbaçov yiyecek fiyatlarının serbest bırakılacağına söz vermişti ve babam sıkıntılıydı: "Bu onun sonu olacak, bak gör."

Sallanan sandalyesinin üzerinde, ayağında banyo terlikleri, bunları söylerken babamın yüzü televizyon ekranının ışığıyla yıkanıyordu adeta; sandalyesinin kollarına koyduğu yaşlı ellerine baktım, çiçek saksılarıyla uğraşmaktan, içi toprak dolan, kırılan tırnaklarına ve bir için de olsa onu, Odessa'lı bir tahıl tüccarının şimdi evinden çok uzaklarda olan oğlu olarak gördüğümü düşündüm. Uzandı ve televizyonu kapattı, birlikte bir süre sessizce oturduk. Ona kendini nasıl hissettiğini sordum, boş bir ifadeyle elini göğsüne götürüp bastırdı ve bana iyi olduğunu söyledi; iyiydi işte, o kadar. Sol eliyle sağ elinin üstünü ovdu ve yüzüme bakmadan, gözlerini yere dikerek, "O artık bizimle değil. Onunla birlikte ben de gitmek isterdim," dedi. Bir an bana baktı, bu yolla nasıl bir şey olduğunu anlatmak istiyordu, kendini bundan sonra gelecek olana hazırladığını anlatmak istiyordu. Söyleyecek bir şey bulamadım o an, birlikte, neredeyse zifiri karanlıkta birkaç dakika oturduk.

"İyi geceler, çocuk."

"İyi geceler."

Sabaha karşı saat dörtte, yan odadan, yani annemle babamın yatak odasından gelen seslerle uyandım. Bir sandalye yere düşüp odalarının çıplak döşemelerine vurmuştu ve duvara bir beden çarpılmıştı. İtişip kakışıyorlardı sanki, seslerini yükselttiklerini duydum. Annemin dışarı çıkıp merdivenlerden aşağı indiğini de duydum. Sonra babam çıktı odadan, şöyle bağırıyordu, "Onu kastetmedim, lütfen." Ardından, "Yatağa dön sevgilim, n'olur!" Üstüme bir şey aldım ve ben de dışarı fırladım. İkisi alt katta holde, dış kapının önündeydi ben çıktığımda.

Verandadaki lambanın ışığıyla aydınlanıyorlardı. Başta birbirlerine sarıldıklarını düşündüm. Annem geceliğinin üstüne

bir yağmurluk geçirmişti ve boynunda kızımın yaptığı kolye vardı, ayakları çıplaktı. Babamsa pijamalarıylaydı, kollarını anneme dolamış ve başını annemin başına dayamıştı. Babamın elinden kurtulmak için çırpınıyordu annem. Hareketleri yavaştı, yorgun ve umutsuz hamleler yapıyorlardı. Derken annem feryadı bastı; babam beceriksizce bir hamleyle susturmaya çalıştı onu. "Yapma," diye inledi, annemse bağırdı, "Bırak beni gideyim!" Merdivenin üst yanında, olduğum yerde kalakaldım, hareket edemeyecek kadar şaşkındım. Sonra annem babamın elinden kurtuldu ve kapının koluna sarıldı, delice bir telaşla bir o yana bir yana dönüyordu. Kapı açıldı ve annem verandaya doğru bir adım attı. Babam uzandı, onu omuzlarından yakaladı, tekrar içeri çekti. Babamın bu hamlesiyle birlikte annem kendi etrafında şöyle bir döndü, kollarını kaldırdı ve ona vurmaya başladı; babamsa geri duruyor, kendini korumaya çalışıyordu. Tam o an, bir adım attım ve kızımın yaptığı kolye birden parçalandı. Tahta boncuklar, kopan ipten çıkıp yere düştü, dağıldı. Oturma odasının dört bir yanına saçıldılar. Tek duyulan şey, ahşap zemine çarpıp gözden kaybolana kadar yerde yuvarlanan boncukların sesiydi. Tıpkı bir trajedideki iki figür gibi, yıkılan dünyalarının artık iyice dağılan düzenini seyredercesine, sessiz sakin, yaşlı ellerine bakakaldılar. Ardından annem haykırıp bir anda dizlerinin üstüne düştü, babam da onu izledi, ikisi birden yine delice bir telaşla, ellerinden kayıp giden boncukların peşine düştüler. Onları durdurmak için çok geçti artık, onları yerden kaldırmak için de çok geçti. Merdivenin üst tarafından, karanlıkta yerlerde sürünen ve hıçkıra hıçkıra ağlayan o çifti seyrettim.

Hikâyeye nasıl devam edeceğimi bilmiyorum, tüm bunları neden bir hikâye gibi anlattığımı da bilmiyorum zaten. Ertesi gün öğleden sonra, babam öldü. Nasıl olup bittiğini anlatmak istiyorum, her ne kadar kendim bile, irademin niçin bunca zorlamayla beni bunları anlatmaya ittiğini anlayamasam da. İnsan niçin böyle bir deneyimini anıp canlandırmak istesin ki? Nedir bu, itiraf etmeye mi zorlanıyorum? Ama kime itiraf edeceğim? Neyi itiraf edeceğim?

Boşalmaya ihtiyacım var. Babamın ölümünü kabulleniyorum. Ama bekliyorum. Kabullenmek, kabullenmek, kabullenmek, nedir bu sözcüğün anlamı? Hayatta olan biri var mıdır, ölümü kabullenmenin anlamını bilen? Herhangi bir ölümü an-

latmak için ölüm konusunda çok yol aldığını, onu kabullendiğini ve sineye çektiğini varsaymam gerekir. Devam etmek için kendi kendine uydurduğun bir yalandır bu. "İşte şöyle oldu. Önce şu, sonra şu, sonra da şu," dersin kendince. Sanki hikâyeyi anlatan bir kuklacıymış gibi; sanki o akıl almaz, o imkânsız şey gerçekleşirken, ipleri elinde tutan, kuklayı oynatan aslında oymuş gibi.

Yani benim de başka türlü düşünmem mümkün değil. Onu kabul ediyorum. Daha doğrusu onunla barışığım. Sadece beni yorduğunu hissediyorum, bu bile hikâyeyi yeni baştan anlatmak için iyi bir sebep. Zamanla o günün etkisi de kaybolup gitti. Acım her yıl biraz daha siliniyordu, öyle ki şimdi düşündüğümde, hâlâ babam hakkında bir şeyler hissedebiliyor muyum, bilemiyorum. Öyleyse anlat hikâyeyi, hem kendin rahatla, hem de o rahatlasın. Anlat artık, anlat da öldür artık şu adamı.

O sabah kahvaltıda, babam kahve fincanını avuçlarının arasına aldı ve tarlaları seyretti durdu. Masanın üzerinde, ikimizin arasında bir yerlerde duran, içi boncuklarla dolu kâseyi görmemezlikten geldi. Derken alnına bir şaplak indirdi ve, "Ne şamataydı, evlat, ne şamataydı öyle!" dedi.

Sonra yukarı çıktı ve annem için banyoyu hazırlamaya başladı. Yatak odasının önünden geçerken, babamın, "Gel, sevgilim, gel yıkanalım," dediğini duydum.

"Ben yıkanmak falan istemiyorum."

"Her sabah aynı şey. Uzatma artık, hadi!"

Annemi banyoya götürdü ve klozete oturdu, annem yıkanırken, babam her zaman yaptığı gibi annemin elini tutuyordu. Sonra annemi suyun içinden çıkardı, kurulanmasına ve sonra üstünü değişmesine yardım etti, ardından onu günün geri kalanı için benim ellerime teslim etti. Yazılarından birini tamamlamak üzere çalışma odasına çekildi. Kapının arkasında

küfürler ettiğini duydum birkaç kez, hatta bir kez de yumruğunu masaya vurdu. Bu hayra alametti aslında, ıslık çalması ne kadar hayra alametse, masayı yumruklaması da o kadar.

O gün yaptığım her şeyi hatırlamıyorum. Evin önündeki yol boyunca annemle birlikte posta kutusuna kadar yürüdük, kutudakileri aldık ve geri döndük; öğle yemeğinde ona yumurtalı maydanozlu bir sandviç yaptım; öğle uykusu için onu yukarı çıkardım. Ardından oğlumla birlikte evin arka tarafına, tepedeki çimenliğe doğru bir yürüyüş yaptık; teneke kutuları çitin üstüne dizdik ve yirmi ikiliğimle oğluma ne kadar iyi bir nişancı olduğumu gösterdim.

O gün öğleden sonra saat dört sularında, annem üst katta uyurken, babam aşağı indi ve saman kâğıttan bir zarfı elime tutuşturdu; kasabaya inip onu postalamamı rica etti. Jack de benimle gelmek istedi ve böylece baba oğul birlikte yürümeye karar verdik. Bahçe kapısından çıkarken arkamı dönüp baktım ve babamın hâlâ veranda merdivenlerinde dikilmekte olduğunu gördüm; gözü üzerimizdeydi.

Babamın mektubunu postaladıktan sonra eve dönerken birkaç dakikalığına eczaneye uğradım, tek sıra halinde tepeyi tırmanırken yalınayak, cevizli dondurma yiyorduk oğlumla ve ikimiz de yol kenarındaki çamların gölgesinde, serinde, keyifliydik. Nixon'ların çiftliğinin orada durduk ve asma köprüden eğilip derede kurbağa aradık; ama bir tane bile göremedik.

Annemin uzun adımlarla, tuhaf bir telaşla yokuş aşağı inmekte olduğunu gördüğümde, anayoldan eve sapmak üzereydim ve Jack'i sırtıma almıştım; yoldan topladığım otları çiğniyordum; evden uzaktaydı annem, başı önde. Başta bizi görmedi. Sonra başını kaldırdı ve bizi gördü, donakaldı, tıpkı avcıyı sınayan bir hayvan gibi. Aramızda aşağı yukarı yüz adım vardı; Jack ve ben yokuşun başında, posta kutusunun yanındaydık, annemse çamların arasında yukarıda, yokuşun tepesinde. Birden sağa döndü, yoldan çıktı ve çılgınca bir telaşla, uzun otların arasında dallara takıla takıla, düşe kalka meyveliğe

doğru koşmaya başladı çamların arasında bir kayboluyor bir beliriyordu. Ben de koşmaya başladım, bir yandan da adını haykırıyordum ama o beni duymuyordu, kendini büsbütün kaybetmişti anlaşılan, alçak dalların altından eğilip geçiyordu, dengesini korumak için kollarını iki yana açıyordu ve şimdiden ayakkabılarından birini bırakmıştı otların arasında.

Onu yakaladım ve gözlerindeki donuk ifadeyi yok etmek umuduyla omuzlarından şöyle bir güzel sarstım.

"Bana zarar verme," dedi kırgın bir fısıltıyla.

"Anne, anne," diye bağırıyordum.

Gözleri birer fal taşı, "Neden böyle oluyor?" dedi bana.

Bir kez daha sarstım onu. "Neden bahsediyorsun sen?" Avazım çıktığı kadar bağırıyordum artık. Sonra elimden kurtuldu ve eve yöneldi. Arkama baktım, Jack'e anneme göz kulak olmasını söyledim ve ben de eve doğru koşmaya başladım.

Verandada yerde, koyu bir lekenin ortasında bir bardağın parçaları duruyordu; sonra gözlüğü gördüm, camlarından biri yerinden çıkıp düşmüştü, birkaç gazete sayfası saksıların arasında geziniyordu. Veranda basamaklarından itibaren, yerde sürüklenen bir şeyin bıraktığı izleri görmek mümkündü yerde. Diz çökmüş, yere yığılmış gibiydi, saksıların önündeki diz boyu korkuluğun dibinde. Çenesindeki bir kesikten kan geliyordu. Ben de yere, yanı başına yığıldım kaldım, yerden destek alıp onu çevirdim ve işte, babamın başı kucağımda, korkuluğun üstünde oturuyordum şimdi. Çenesindeki kanı sildim, gömleğinin düğmelerini çözdüm ve göğsünü ovmaya başladım. Gözleri kapalıydı, ağzı yarı açıktı ve alnı hâlâ sıcaktı. Kaşlarından biri hafifçe kalkıktı, sanki kafasını karıştıran bir şeyler görmüş gibi. Onu taşıyamayacağım biliyordum, en azından başında durayım dedim, böylece yere yuvarlanmasına engel olacaktım. "Baba," dedim. "Baba." Sonra annem geldi karşıma, oğlumun elini tutmuştu, eğilip baktı ve sonra geri çekildi, gözleri kocaman oldu; gördüğü şeyi savuşturmak istercesine sağ

elini sallıyordu. Jack'e annemi içeri götürmesini söyledim. Çekiştire çekiştire götürdü annemi, kapıyı kilitlediğini duydum, ardından buzdolabının yanındaki telefona doğru gitti. Camekândan, telefonun tuşlarına dokunurken görebiliyordum onu, numarayı çevirip bana bakıyordu. Babamın omuzlarını ve kollarını ovdum, onu sıcak tutmaya çalışıyordum. Bacakları çok kötü bükülmüştü ama onları düzeltmek için bir şey yapamadım. Daha iyi görünmesine çalıştım, saçının arkalarını düzelttim, çenesindeki yaradan akan kanı temizledim. Annem camekânın arkasında bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu, Jack ise onun yanından ayrılmıyordu, annemin elini bırakmamakta kararlıydı. Boştaki elimle, babaannesini camekândan uzaklaştırmasını işaret ettim ona; ama annem çocuğun sözünü dinlemedi, olup biteni seyretmekte inat ediyordu.

Bir ambulans şöförü gelip yanı başıma çöktüğünde, orada ne kadar zamandır durmaktaydım, şimdi ben de bilemiyorum; adam benimle konuşuyor, babamın başını kucağımdan çekmeye çalışıyordu. Böylece onu, altına sürdüğü sedyeye yerleştirecek ve götürecekti. Ben de ambulansa binmek istedim, ama şoför beni kolumdan yakaladı ve eve doğru itekledi. Oturma odasına geldiğimde annem hâlâ verandaya bakan camekânın önündeydi, Jack de onun yanında. Ambulansın tepesinde yavaş yavaş dönen ve şimdi çamların arasında gözden kaybolmakta olan mavi ışığı seyrediyorlardı.

Annemi yukarı götürdüm, üstünü değişmesine yardım ettim ve yatağına yatırdım. Bir süre onunla kaldım, rahatlayana kadar elini bırakmadım. Bir süre tavanı seyretti, sonra biraz da beni, sonra yine tavanı, derken o kocaman, telaşlı gözleri yavaş yavaş kapanmaya başladı. Jack kapı aralığından seyrediyordu bizi.

Hastaneden telefon geldikten sonra aşağıya indim ve kendimi kanepeye attım. Jack de gelip yanıma oturdu. Saçları saman gibi olmuştu, ona sarıldım ve karanlığın içine doğru kaydığımı hissettim.

Hiçbir şey kafamı karıştırmamıştı; ne babamın teninin hâlâ sıcak olması ne de yüzündeki o şaşkınlık. On dakika önce yola çıksaydım, zamanında varabilirdim eve. Eğer o dondurmaları almış olmasaydım, eczacı Al Jackman'a uğramasaydım, derede kurbağa aramak için asma köprüden sarkmasaydık aşağıya; eğer bu şeylerin hiçbiri olmasaydı, bardak elinden kayıp düşmeden, gözlükleri gözünden çıkmadan, babam yere çöküp kalmadan yanında olabilirdim. On dakika önce varabilseydim eve, babam yalnız başına ölmeyecekti. Eve on dakika önce varabilseydim, yanında olduğumu bilecekti.

Ağabeyime telefonda bunları anlattıktan sonra öyle uzun bir sessizlik oldu ki, hâlâ hatta mı değil mi diye merak edip, adını söylemek zorunda kaldım. Sonra o da benim adımı söyledi. Sesi normale döndükten sonra ilk uçağın bir sonraki gün olduğunu ve mutlaka geleceğini söyledi.

Karım yanımıza karanlık çöktükten sonra geldi. Başımı göğsüne yasladım; ne söyleyeceğimi bilemediğimi söyleyebildim ancak. "Bir şey söylemen gerekmiyor," diye karşılık verdi. Gözlerinin içine baktım ve o an nasıl göründüğümü düşündüm. Neden öyle bakıyordu ki yüzüme?

Herkesin uykuya daldığından emin olduktan sonra, oda oda gezdim ve ışıkları yakıp söndürdüm. Pijamaları banyoda asılı duruyordu, evde giydiği plaj terlikleri de pijamalarının dibindeydi. Lavabonun kenarında asılı olan havluda yüzünün kokusunu alabiliyordum hâlâ. Çalışma masasının üstünde, daktilosu açık duruyordu hâlâ ve içinde boş bir sayfa vardı. Son bir kez daha görmek istiyordum kendimi, ama tıpkı onun beni gördüğü gibi, yani o ela gözlerden bakmak istiyordum kendime. Ona söylemek istediğim her şeyi söylemiş olduğuma inanmak istedim, ne hissettiğimi anlamış olmasını umut ettim; bir gece önce, karanlıkta televizyonun karşısında otururken beni anlamış olmasını umut ettim. Ama artık çok geç olduğunu biliyordum. Her zaman söylenecek bir şeyler kalırdı geride.

Bir bardak süt almak için aşağı indim ve mutfağa girdiğimde, annemin karanlıkta, mutfak kapısının önünde dikildiğini gördüm; tarlaları seyrediyordu orada. "Hadi gel, canım benim, hadi içeri girelim," deyince bana döndü, itaatkârdı bu kez, kendini benim ellerime teslim etmişti; gerçi emin olamıyordum, gecenin o saatinde, uyku sersemi, acaba gerçekten kim olduğumu anlayabilmiş miydi? Ama bunun bir önemi yoktu, birlikteydik. Onu mutfağa sokup masanın yanına bir sandalyeye oturttum ve iki bardağa süt koydum. Açık mavi kısa kollu geceliği vardı üzerinde ve kolları çıplak, bembeyazdı. Bir güzel sütünü içti, bir bardak sütü bitirdiğinde beyaz bir bıyığı vardı. Bir bez alıp silmek istedim ağzını, ama elimi itti. Masaya bir figür çiziyordu parmağıyla, bense ona nasıl söyleyeceğimi bilemiyordum. Şimdilik buna gerek yoktu zaten. Bana baktı ve fısıldadı, "Benim kocam yok." Sonra başını öne eğdi ve başka bir şey çizmeye başladı.

Twomey'de, Alton'daki cenaze evinde, ortasındaki çiçeklerle çevrili kaidenin üzerine tabutun yerleştirildiği odanın klimasının uğultusunu güçlükle bastırıyordu orgun müziği. Ağabeyim, Bayan Twomey'den onu kapatmasını rica etti. Kadın bizi yalnız bırakmadan önce, "İstediğiniz kadar kalabilirsiniz," dedi. Mekanik bir tık sesinin ardından da müzik kesildi.

Bir köşede duvara yaslanıp güçlükle ayakta durduğu izlenimini veren ağabeyim, bir köşede de ben, bekliyorduk. Ağabeyim gözlerini dikmiş, tam karşısına bakıyordu, ellerini lacivert takım elbisesinin dizlerine koymuştu.

Babamın spor ceketini ve beyaz gömleğini getirmiştim sabah, onu giydirmişlerdi zavallıya. Vücudunun geri kalanını ta-

but gizliyordu zaten. Fred Twomey, bir fotoğrafın ve babamla geçirdiği günlerin hatıralarının yardımıyla, bir makyözün yapması gerektiği gibi düzeltmişti babamın yüzünü. Ama ona çalışmasında her şeyden öte, bir ölünün nasıl görünmesi gerektiği hakkındaki genel düşünce rehberlik etmişti; babamın takma dişlerini çıkarmış ve böylece tamamen yersiz, gereksiz bir ifade vermişti yüzüne, huzursuz ve sıkkın; sanki çok sıkıcı bir hikâye dinlemekteydi. Yakından görmek için yanına gittiğimde sağ şakağında birtakım izler olduğunu gördüm ve nereden çıktıklarını sordum kendi kendime. Elimi uzatıp yüzüne dokunacaktım ama sonradan ölüm soğukluğunu hatırlamak istemedim. Aslına bakılırsa onu böyle hatırlamak istemediğimi biliyordum. Dışarı çıktım, ağabeyimi odada tek başına bıraktım. Tam kasabadan çıkacakken arabayla yetişti bana, ama onu görmezden geldim. Yalnız olmak istiyordum, o görüntüyü aklımdan çıkarmam için yalnız kalmam gerektiğini düşünüyordum.

Eve döndüğümde karımın ağabeyime kahve hazırlamakta olduğunu gördüm. Ağabeyim ceketinin cebinden, cenaze evinden getirdiği, saman kâğıttan bir zarf çıkardı ve onu mutfak masasının üstüne koydu. İçinde birkaç çift düğme, bir kibrit kutusu, birkaç boğaz pastili, babamın kol saati ve alyansı vardı. Onları zarfa geri koydum ve ağabeyime uzattım. Zarf orada, masanın üzerinde, ikimizin arasında kalmıştı.

Sonra, "En azından o neler olduğunu bilmiyor. Hastalığa şükredelim," dedi ortaya konuşarak.

O an içimde uyuşmuş ne varsa canlandığını hissettim ve "Sana annemin neyi bilip neyi bilmediğini söyleme hakkını kim veriyor bakalım?" dedim. Ardından, önceki gece aynı masada annemin bana söylediklerini aktardım ağabeyime.

"Bu mesele benim canımı sıkıyor," dedi başka bir sessizliğin ardından. Karım ikimizin arasında kalmıştı, bizi seyrediyordu.

"Bunu bilmediğimi mi sanıyorsun?"

"Kötü günler bunlar, hepimiz kötü günler geçiriyoruz."

"Nereden çıktı şimdi birdenbire bu 'biz'? Sen burada değildin, bir de utanmadan 'bizim' bu lanet olası şey yüzünden nasıl olduğumuzu söylemeye kalkıyorsun."

Ansızın kendimi kaybettiğim için çok utandım ve kalktım, arka kapıyı çarpıp çıktım. Tepedeki çimenliğe tırmandım ve tek başıma orada oturdum, evi seyrediyordum, karımla birlikte onu bir gemiye benzettiğimiz zamanı hatırlıyordum, gece denizine açılan bir gemi gibiydi, ama şimdi hepimiz batıyorduk sanki.

Bir süre sonra yanıma karım geldi, benim gibi o da oturdu çimenlerin üzerine. Ayağının dibindeki otları kopardı ve elimi omzuna attım. Pes edenin yalnızca babamın kalbi olmadığını biliyordum. Annemin hastalığı öldürmüştü babamı. Babam köle olmuştu hastalığa. O illet babamın pestilini çıkarmış, işini bitirdikten sonra da bir tarafa atıvermişti.

"Bundan ötesi gelmiyordu elinden. Ona yardım etmeliydik, hepimiz, ama nasıl yapacağımızı bilemiyorduk, hem o da buna izin vermezdi zaten ve sonunda öldü işte. Peki, nasıl oluyor da ağabeyim eve dönüyor ve annemin, hastalığı sayesinde, babama olanların bilincine varma talihsizliğinden kurtulmuş olduğunu söyleyebiliyor?"

Karım olup biteni anlamama yardımcı olmadı. Ben susana kadar yanımda sessizce oturdu sadece, Jack'le kız kardeşi arka kapıdan içeri girinceye kadar kalkmadı yerinden. Çocuklar bizi arıyordu, karım onları görünce doğruldu. Bir an elini alnıma koydu ve "Tüm bildiğim, artık savaşmayı bir yana bırakman gerektiği. Bu kadarı yeter, babanı toprağa verinceye kadar bir nefes al," dedi.

Anayol üzerinde, bizim eve sapan yoldan bir sonraki yolda belediye mezarlığı vardı, babamı oraya gömdük. Piskoposlar tarafından yönetilen bir cenaze oldu babamınki, çünkü şehir-

deki Rus papaz tatile çıkmıştı ve hiçbirimiz töreni kendi başımıza yapabilecek kadar Rusça bilmiyorduk.

Biz çocukkken, babam bizi şehre, Rus Paskalyası'na ve Noel'ine götürürdü. Göçmenlere göre düzenlenmişti, yarı İngilizce yarı Rusça, bazı aileler tam Kuzey Amerikalı olmuştu, öyle ki onlar için yolun karşı tarafındaki Katolik kilisesine gitmekle buraya gelmek arasında hiç fark yoktu; başında örtüsü, alnını yere koymak için diz üstü çöken yaşlı bir Rus kadının yanında, onlar gibi Kuzey Amerikalılar ayakta dururdu. Koro arkanızda balkonda, yukarılarda bir yerde olurdu, ara sıra -tıpkı babam gibi- sözcükleri yutan ya da ne zaman araya girip ne zaman susacağını şaşıran, kısık ve boğuk seslerle ellerinden geldiğince ayini takip etmeye çalışan sekreter, tezgâhtar ve sigortacılardan oluşan bir koro.

Evimizin yakınındaki bu tepede, mezarlığın ortasındaki tabuta bakıyordum ve babamın, hayattayken, evine bu kadar yakın bir yerde, ama yabancıların elinde toprağa verileceğini bildiğine inandırmaya çalışıyordum kendimi; yabancıların elinde ve yabancıların dualarıyla. Bundan azını ummadığına ve fazlasını da istemediğine inanmaya çalışıyordum. Ama onun neyi isteyip neyi istemediğini asla bilemeyecektim artık. Karısının, gözlerinin önünde harap olmasını seyretmeyi ummamıştı kesinlikle. Veranda basamaklarından inerken öleceği geçmiyordu aklının ucundan.

Kasabadan bir avuç insan gelmişti, mezarlığı çevreleyen alçak demir parmaklıkların arkasında bekliyorlardı. Kuru temizlemeci karı kocayı, Al Jackman'ı ve tamirhaneden Hubert Hill'ı tanıdım kalabalık içinde. Sisli bir öğleden sonraydı, hafif bir esinti vardı tepede. Annem, karım ve çocuklarımla birlikte bekliyordum; ağabeyim bizimle değildi, babamın tabutunun üzerine atılan çakıllı, kara toprağı seyrediyordu. Sade, sıradan bir tören olmuştu, dudaklardan dökülen sözcüklerin yarısı o esintiye kapılıp kayboldu, zaten tören, sanki daha başlamadan son bulmuştu. Annem mezarın yanına gitmiyi gönüllü değildi

pek, ben de çocuklarımı aldım, el ele mezarın yanına kadar gittik ve çukurun dolmasını seyrettik; onlara da seyrettirmiştim, olup biteni göreceklerdi ki hayatları boyunca unutmasınlar. Rahip arabasına bindi ve tören giysilerini çıkardı, kalabalık bayır aşağı gözden kaybolmaya başladı ve ben de onları takip ettim; ağabeyimi arkada, mezarın başında bıraktım. Aşağıya bizden bir saat sonra indi.

O gece annemi şehre, bizim eve götürmek karımın fikriydi. Çünkü karım o evde, babamın eşyalarının arasında bir gece daha geçirmek istemiyordu. Hem karıma göre tüm bu olup bitenler yüzünden çocuklar da yeterince yıpranmıştı. Fakat ben başta onunla aynı fikirde değildim.

"Onu alışkanlıklarından koparmak doğru olmaz, özellikle de böyle bir zamanda."

Karım yüzüme baktı ve sessizce, "Hiçbir şey alıştığı gibi değil artık," dedi.

Yukarı çıkıp annemin eşyalarını toplamam için bu kadarı yetti. Ailemi götürüyordum şimdi buralardan, caddeye çıkmak üzereydik, annem ön koltukta oturdu ve bir kez bile dönüp de hayatının yarısını geçirdiği o eve bakmadı.

Karım ağabeyimle benim baş başa kalmamız gerektiğini düşünmüş olmalı. Ben sahanda yumurta yaptım ve sofrayı mutfak masasına kurdum, bira da açmıştım ama ağabeyim sofraya oturmak istemedi. Ayakta iki lokma bir şeyler atıştırdıktan sonra oturma odasına gidip yalnız başına oturdu. Bense mutfakta kaldım ve içtim.

Sonunda ağabeyim bir bira daha almak için mutfağa geldi, buzdolabını açtı ve durup dururken, benimle değil, kendi kendine, konuşmaya başladı, "Her gün babalar ölüyor. Her oğul babasının öleceğini bilir. Düzen böyledir. Zamanın başlangıcından beri düzen böyledir. Hakkında konuşamadığımız şey ne? Neden tek söz bile edemiyoruz?"

Yumuşak bir ses tonuyla, öğrencilerine tıp ahlâkı dersi verir gibi konuşuyordu ağabeyim. Sözlerini bitirince buzdolabı-

nın kapağını kapattı ve oturdu. "Biz sadece, nasıl ölüneceğini bilmeyen hayvanlarız. Başka hiçbir hayvan güçlük çekmez onu kabullenmekte, bizim dışımızda hiçbir hayvanın alıp veremediği yoktur ölümle."

Bu ilginç bir fikirmiş gibi göründü bana -ölüm hakkında yargıda bulunabilen hayvanlar-, bir bira daha açtım kendime. "Düşünmek hiçbir şeyi değiştirmeyecek, lanet olsun," dedim ağabeyime ben cle, ama o beni dinlemiyordu. Sessiz sedasız ağlıyordu, gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

"Hadi, yapma şimdi n'olur," dedim, elimi omzuna koydum ama gerildiğini hissedince çektim. Benim tam aksimdi ağabeyim, gözyaşlarını saklamaya ya da silmeye kalkışmadı bile, bir çocuk gibi ağlamıyordu, bir adam gibi ağlıyordu; insanın bir, bilemedin iki kez yaşayacağı türden bir şey.

Böyle ağlayacağı aklımın ucundan geçmemişti ve ben neden ağlamıyordum, onu da bilemiyordum. Birden dindi gözyaşları, ürperdi ve dişlerini gıcırdata gıcırdata, "Her zaman bir şey hissetmek istedim, her şeyi hissetmek istedim, dayanma gücümün sınırlarını zorlayacak kadar hissetmek istedim varoluşu,"dedi. Sonra yüzüme baktı. "İşte şimdi hissediyorum."

O zaman onu anladığımı düşünmüştüm, ama söyleyecek bir şey bulamadım. Uzun süre oturduk orada. Sonunda, "Her gelişimde muayene ettim onu. Kalbi sapasağlamdı," dedi.

Çok garip ama, babamın çalışma odasında gerçekleşen bu steteskoplu buluşmalar hiç ilgimi çekmemişti daha önce; ağabeyimle birlikte babam da dinliyordu kalp atışlarını.

"Olan olmuş işte."

"Ama neden?"

"Annem, sebep o olmalı."

"Altı aydır buraya adımını atmadın," dedim, niyetim onu suçlamak değildi, gerçeklerin olduğu gibi konuşulmasını, gizli saklı bir şey kalmamasını istiyordum. Elini masaya vurdu sertçe. "Hayatımın geri kalanı boyunca 'Burada değildin,' demeye devam edecek misin? O öldü. Artık bitti."

Sözleri beni gücendirmedi. Düşüncem değişmedi, hem sözlerim onu kıramazmış gibi davranmayı da bir tarafa bırakmıştı. Olaya onun gibi bakamadığım için bana vuracak kadar öfkelenmiş gibiydi karşımda ve bu, hiç kuşkusuz, karşımda kimsenin zarar veremeyeceği bir adam olmasından daha iyiydi.

"Hayır, daha bitmedi, ikimiz arasındaki şey asla bitmeyecek," diye karşılık verdim. Onu tahrik etmeye çalışmıyordum, sadece nerede durduğumu bilmesini istiyordum.

Sözlerimi duymamazlıktkan gelmeyi yeğledi. Bir kez daha çıkardı pantolonunun cebinden o zarfı ve içindekileri masanın üzerine boşalttı.

"Hangisini istiyorsun?"

"Ben boğaz pastillerini alacağım," dedim.

"Ciddi olalım."

"Kaldır şunları gözümün önünden."

Babamın saatini aldı ve bir an elinde tuttu, baktı saate, sonra masanın üzerindekileri zarfa geri koymaya başladı, yarım paket boğaz pastiliniyse bana uzattı. Almadım; masada, ikimizin arasında bıraktım onları.

"Sen almazsan ben alırım," dedi ve zarfı pantolonunun cebine geri koydu. "Jack saati almalıydı, karın yüzüğü -ve eğer bunu bile düşünmekten acizsen, sen hiçbir şey bilmiyorsun demektir." "Jack'i ya da karımı düşünmek senin işin değil lanet olası," diye bağırdım ve karşılığı hemen geldi, "O benim yeğenim." Ben de dedim ki, "Olmaz olsun senin gibi amca." Çünkü Jack'in doğumgününü ona hep ben hatırlatıyordum. Her şey, olması gerektiği gibi, kontrolden çıkıyormuş gibi görünüyordu ama durulduk ve masanın iki yanına oturduk, aramızda pastiller ve boş bira şişeleri.

"Haklıydı ve olması gerekiyordu," dedim sonunda.

"Bu sadece bir klişe. Hiçbir anlamı yok," diye karşılık verdi, boşalttığı bira şişesinin dibine bakıyordu. "Onunla bile ilgisi yoktu. İkimizin arasında bir şeydi işte."

"Neymiş ikimizin arasında olup biten? Neden böyle olduk biz?" İşte ben bunu bilmek istiyordum.

"Ona yormamıza hiçbir sebep yok," dedi haklı olarak.

Oturduğum yerden kalktım ve pencerenin yanına gittim. Verandadaki lamba sayesinde arka bahçede dolanan sis bulutunu görebiliyordum. Her şey öylesine açık seçikti ki gözlerimin önünde, dayanamayıp konuşmaya başladım. "Jersey sahilinde kumsala doğru yürüyor, denizden yeni çıkıyor ve ikimizi bindirdiği sörfü çekiyor. Önce sana topladığı taşları veriyor, sen de bana uzatıyorsun, şöyle bir bakıp sonra da onları denize geri atıyorum. Böylece sürüp gidiyor, kumsaldayız, ta ki annem arkamızdaki parltıda gözden kaybolana kadar. Sonra babam geri gidiyor ve biz de peşindeyiz. İşte hep böyle oldu. Önce sana veriyor taşları, sen de bana uzatıyorsun, onları denize geri atıyorum. Onunla bir ilgisi yok da ne demek oluyor? Hikâye ondan ibaret, hepsi bu işte." Bu konuyu düşünmesi için onu yalnız bıraktım ve tuvalete doğru ilerledim.

Geri döndüğümde bana, "Unut bunu," dedi, "Tabii." O zaman ikimiz de kör kütük sarhoş olmak üzereydik -ilginç, farklı bir durumdu, çünkü onu daha önce hiç sarhoş görmemiştim; çökmüş, sinir sistemindeki bütün enerji yitip gitmiş. Konuyu kapatmamız gerektiğini ne kadar tekrarlamış olursa olsun, uzatanın da o olmadığını söyleyebilirim.

Ben daha fazla konuşmak istemiyordum. Ne yapılması gerektiği çok açıktı, her ne kadar nasıl bu kadar kesin bilebildiğimi ben de anlayamasam da. Lavabonun altındaki dolabı açtım ve yirmi siyah çöp torbası bulunduran bir paket buldum. Ağabeyimi mutfakta bıraktım ve yukarı, yatak odasına gidip babamın giysi dolabını açtım.

Babamın en az on beş takım elbisesi vardı askıda. Şirketle çalışmayı bırakalı beri takım elbise giymesine bir sebep yoktu, eski bir kadife pantolon ve bir de dökümlü süveteri vardı, onlarla idare ediyordu, yine de takımlarını dolabında, askıda saklıyordu. Bir keresinde onu orada yalnız başına dikilirken bul-

dum, öylece bakıyordu takımlarına, onları giydiğinde nasıl bir adama dönüştüğünü düşünüyordu belki.

Her birinin nereden alındığını biliyordum ben, babamın üzerinde nasıl durduklarını da hatırlıyordum, hatta neden bazılarını giymeyi bıraktığını ve dolapta, askından nadiren indirilen giysiler bölümüne astığını da biliyordum. Bana küçük geliyorlardı, ağabeyim için de küçük oldukları kesindi. Babam ağabeyimin ondan daha uzun olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı, ama bundan hiç hoşlanmadığına şüphe yoktu doğrusu. "Ne demek bana küçük geliyor?" Eski takımlarından birini ağabeyime giydirmeye çalışırken böyle söylediğini hatırlıyorum. "Küçük geliyor işte, paçalarına baksana şunun." Babamın, ağabeyim olacak veledin ince ayak bileklerine bakarkenki ifadesi bugün bile gözlerimin önünde. "Bu da nesi!" diye bağırmıştı babam. "Lanet velet, nasıl uzadın sen böyle?" Tüm bunları hatırlıyordum, öyleyse ne ihtiyacım vardı ki o takımlara?

Hiçbirinin bir önemi yoktu. Pamuklu kumaştan, tüvit, ince çizgili, çizgisiz, pileli, pilesiz, Bloomingdales, Barneys, Harry Rosen, Stan Eley, Tip Top, şirket balosunda giyindiği özel askısında bir smokin. Hiçbirine acımadım, hiçbiri kurtulamadı elimden. Son parçayı koyuyordum torbaya ki, ağabeyim kapıda beliriverdi birden.

"Ne yaptığını sanıyorsun sen?"

"Sana olmuyor bunlar, ee, bana da olmuyor. Yarın sabah Goodwill'e götüreceğim onları." Sihay torbalardan birini eline tutuşturdum. "Al bakalım, boşalt şu çekmeceleri."

İlk kez emir veriyordum ağabeyime, ona söylediğim yapıp yapmayacağından emin olamıyordum, bu pek de umrumda değildi aslında, ben devam ediyordum, o yardım etse de etmese de devam edecektim.

Bir an dikilip kaldı oracıkta. Sonra yatağa oturdu ve önündeki dolabın çekmecelerini çekerek birer birer açtı. Babamın yirmi altı çift çorabını saydığını duydum, yirmi dört takım at-

let kilot ve babamın giydiği o şekilsiz paçalı donlar. Dolabın alt tarafından ayakkabıları çıkarıyordum, ama babamı odanın içinde, yanı başımızda görebiliyordum, o şekilsiz iç çamaşırlarıyla, ayak parmaklarına değmeye çalışıyor, beceremiyor, dizlerine dokunuyordu; pandomime benziyordu yaptığı egzersizler, zaten sadece oğulları onu seyrederse egzersiz yapardı. Sorsan, sağlam bir kalbi olsun diye uğraşıyordu.

Ağabeyim babamın iç çamaşırlarını siyah çöp torbalarından birinin içine doldurdu ve ardından yatağa uzandı, uyuz bir ite benziyordu bu haliyle, başını babamın yastığına gömmüştü.

Fısıldamaya başladı, "Neden unutmak istediğin şeyi unutamıyorsun?"

Yatağın başucundaki radyoda rock'n roll çalan bir istasyon buldum ve banyoya gittim, lavabonun üstündeki aynalı dolabı açtım ve müshil ilaçlarını, jöleleri ve sabunları, dört çeşit aspirini ve türlü ağrı kesicileri siyah torbaya doldurmaya başladım. Türlü şekillerde on tane cımbız saydım, üç çeşit uyku hapı buldum. Babam, hastalık hastası babam.

Her şey siyah torbanın içine gitti, günde dört kez aldığı küçük yeşil haplar, annemin sakinleştiricileri dışında her şey.

Banyodan çıktığımda ağabeyim çalışma odasındaydı, ona katıldığımda gazeteleri, mektupları, karalamaları, babamın yazılarının kopyalarını, dosyaları ve kupürleri topluyordu. Ona yardım ettim, yirmi dakika için babamın iş hayatının aynası sayılabilecek, odasının bir köşesine dağ gibi yığılmış o kâğıtların altından girip üstünden çıktık.

Çalışma masasının üzerindeki beyaz Olympia marka daktilonun içinde kasabadaki Rotary Kulübü'ne yapacağı bir konuşmanın ilk sayfasını bulduk, şimdiden atılmıştı teslim tarihi; önümüzdeki cuma günü. Benim konuşmamın aksine, kalabalık olacaktı hiç kuşkusuz. Daha önce de bir kez yapmıştı, çiftçiler kamyonetleriyle gelip babamın toprakla ilgili konuşmasını dinlemiş, ürünü nasıl arttıracaklarını öğrenmişlerdi. Bir cümlenin

ortasına gelmişti, baktım baktım, ne demeye çalıştığını anlayamadım, cümlenin geri kalanını da okumak gerekiyordu. Ama cümlenin gerisi kafasında şekilleniyor olmalıydı, parmakları daktilonun tuşlarında donup kalmıştı herhalde; babamın o koca elleri, elinin tersinde, kemiklerin arasında kaybolan o çıkık damarlar, gökten görülen, dağların arasından akan bir nehir gibi. O ellerin hatırasının yavaş yavaş silinmekte olduğunu fark ettim, biçimsizleşiyorlardı, herhangi birinin elleri gibi gelmeye başlıyorlardı bana, babamın elleri değildi onlar, her zaman jöle ve sabun kokan o eller değildi artık onlar.

Herhalde öğle uykusundan uyanmıştı annem ve bir şey için babama ihtiyaç duymuştu. Babam daktilodaki işini yarım bırakmış, annemi alıp bahçeye gezmeye çıkarmıştı herhalde, sonra da geri dönmüştü. Daktilosunun başına oturacaktı yeniden. Derken bir ağırlık çöktü üzerine, o günlük o kadarının yeteceğini düşündü ve işi bırakıp aşağı, kendine bir kahve yapmaya indi, elinde gazetesi vardı, güllerin yanındaki şezlonga uzanacaktı muhtumelen; veranda basamaklarından hesap edecek olursak, yaklaşık on beş adım.

Daktiloda yarım bıraktığı cümle şöyle başlıyordu, "Hepinizin bildiği gibi, sabanla sürmek..." E harfi iz bırakmıştı kâğıt üzerinde, tıpkı saban gibi, daktilonun tuşları da iz bırakıyordu. Babam kendi kendine daktilonun tuşlarını tamir ettirmesi gerektiğini söylemiş olmalı. Ağabeyim uzandı, kâğıdı daktilodan çıkardı ve parçalara ayırdı.

Çalışma masasının sol üst çekmecesinde, babamın dünyanın dört bir tarafındaki arkadaşlarının, toprak bilimcilerin kartlarından kalınca bir deste buldum, birkaç tane de siyah kaplı Rexall not defteri, denklemlerle dolu defterler. Kaleminin ucunu öyle bastırırdı ki yazarken, karaladığı harfleri sayfanın diğer yüzünde hissedebilirdiniz.

Çalışma masasının sağ üst çekmecesinde çek defterleri ve bir tomar ödenmemiş fatura buldum; gaz, elektrik, su, kredi kartı borçları. Bu karmaşa gerçekten şaşırtıcıydı bizim için.

Borçtan kurtulmak için borç alıp durmuştu, zamanla ödeyebileceğini düşünmüştü. Bir keresinde ona bu konuda yardımcı olabileceğimi söyledim, çünkü lanet olası faturalardan bıkıp usandığını söyleyip duruyordu, şöyle karşılık vermişti bana, "Hadi ordan, velet. Burnunu sokma benim işlerime."

"Ben bunları hallederim," dedi ağabeyim, bu fikir pek hoşuma gitmemişti, faturaları elinden aldım ve torbanın içine attım.

Masanın sol alt çekmecesinde bir sürü fotoğraf vardı, babamın sandalyesine çöktüm ve fotoğrafları incelemeye başladım: Annemin çektiği bir fotoğraf buldum, babamın bir tarafında ağabeyim bir tarafında ben vardım, Jersey sahilinde çekilmişti. Üçümüz de mayoylaydık ve babamın vücudunun yanında ağabeyimle benim vücutlarımız çok beyaz, narin ve zayıf görünüyordu. İkimiz de güneşten korunmak için elimizi alnımıza dayamıştık, kolumu babamın beline dolamış ve iyice sokulmuştum ona. Ağabeyim babamla arasında belli bir mesafe bırakmıştı ve benden daha dik duruyordu. Babam başına bir bez bağlamıştı, annem çok acayip göründüğünü söyleyip duruyordu hatırladığım kadarıyla, çünkü Jersey sahilinde böyle başına böyle bir şey bağlayan tek bir adam yoktu. "Ama ben acayip bir adamım!" diye kendince böbürlenirdi babam. "Sen de bu yüzden evlenmedin mi benimle be kadın?" İyi zamanlarıydı bunlar.

Fotoğraflar pek umurumda değildi. Her şey kafamdaydı zaten ve ben her şeyi öyle saklamak istiyordum. Ağabeyim kahverengi bir zarf taşıyordu anıları için -fotoğraflar, Nettie'nin ipek kumaş parçası, babamın Parker marka dolma kalemi gibi küçük şeyler- ama ben bunları istemiyordum.

Çekmeceden ne ağabeyimin ne de benim hatırladığımız bir fotoğraf çıktı. Eskimiş, iyice sararmıştı, gömleğinin yakasını iliklemiş bir adam vardı fotoğrafta, bir bahçede çekilmiş bir fotoğraf. Bakışından bir anlam çıkarmanız mümkün görünmüyordu, dudaklarında bir tebessümün izleri görülebiliyordu,

parlak güneş ışığı yüzünden gözleri kısıktı, arkasında fotoğrafın neredeyse tam ortasında bir çam ağacı vardı, bilinmeyen bir bahçede bir çam ağacı. Yanında, başında çana benzeyen bir şapka üzerinde uzun ve güzel bir elbise, bir kadın duruyordu. Dudaklarını öyle bir bükmüştü, öyle kırgın bir bakışı vardı ki, sanki öfkeliydi ve acı çekiyordu. İkisi de, kısa bir şort giyen ve saçlarını geriye yapıştırmış bir çocuğun omuzlarına koymuşlardı ellerini. Bu oğlan çocuğu babamın ikiz kardeşi olmalıydı, İstanbul'da ölen ikiz kardeş, belki babamın ta kendisiydi o oğlan çocuğu, ama öyle olsa o fotoğrafı bize mutlaka gösterirdi; böyle bir fotoğraf gördüğümüzü ikimiz de hatırlamıyorduk. Ağabeyim fotoğrafın arka yüzünü çevirdi. Arkasında bir yazı vardı, "Abdullah Freres, İstanbul." Ağabeyim fotoğrafı gömleğinin cebine soktu.

Bir keresinde Odessa'yı sormuştum babama. Öğrenmek istediğim şeyi anlatmıştı bana, babasının neler yaptığını ve Paris'e kadar nasıl geldiklerini, Büyük Buhran'ın başlangıcında kendilerini nasıl Amerika'da bulduklarını, hepsini anlatmıştı. Bunlardan neden çok az bahsettiğini sorduğumda, "Neden biliyor musun? İnsanlar bana aptalca sorular sormasın diye," gibi bir karşılık vermişti. Ama ben sadece bilmek istiyordum ve neden daha fazlasını anlatmadığını anlayamıyordum, "Arkada bir şey kalmadı, inan bana. Hiçbir şey kalmadı," demişti bana.

Bu fotoğraf bizi işimizden alıkoyan son şeydi. Ardından ağabeyim radyonun sesini açtı, tüm tel zımbalar, ataçlar, silgiler, her iki tarafı da açılan kısa kalın kurşun kalemler torbaya doldurulduğu, bir sürü isim ve telefon numarasıyla dolu küçük defterler de; hayatlarının dış dünyayla tüm bağı, o kopukluk halinde bile, elastik bantlarla bir arada tutuluyormuş meğer. Bu isimler benim için ne ifade edebilirdi ki artık?

Ağabeyim babamın ajandasını eline aldı ve incelemeye başladı. "Bak," diye gösterdi bana, "yarın öğleden sonra için tıp merkezinde doktorla randevusu varmış. Demek ters giden bir şeyler olduğunun farkındaydı." İnsanın bir doktor olup da,

kendi babasını bile ölümden kurtaramaması gibi bir durumun saçmalığı onun için artık dayanılmaz bir hal almış gibi, parçaladığı ajandayı duvara fırlatıp attı. Sayfalar dağılıp havada uçuşmaya başladı, sonra da yere düştüler. Gözleri kapalıydı, ben odadan çıktığımda duvara yaslanmıştı.

Aşağıda mutfakta, dolabın sebze dolu üç gözünü boşalttım, kâseler içinde meyveler çürümeye yüz tutmuştu, vazolarda çiçekler kurumuştu. Bodrumdan bavulları çıkardım, saç kurutma makinelerini, tenis raketlerini, sicimleri, patenleri, çamaşır makinesinden taşan gömlekleri, babamın ayağının lekesi ve parmaklarının izleriyle damgalanmış eski ayakkabıları da. O cüsseye o ayaklar çok küçüktü doğrusu.

Eğer elimden gelseydi, becerebilseydim, duvarlardaki orak resimlerini indirecek, yerdeki kilimleri, kanepelerin, koltukların kılıflarını çıkaracaktım. Ateşe bile verebilirdim orayı. Şöyle der gibi: Onu aldın, gerisini de al, her şeyi al bakalım. Şöyle der gibi, Hiçbir şeyi hatırlamak istemiyorum, bu randevu defterini, hâlâ ütülü duran şu takım elbiseyi, fotoğrafta güneşten korunmak için gözlerini kısan o adamı, hâlâ onun sıcak kokusunu taşıyan bu atkıyı. Her şeyi unutmak istiyordum. Her şeyi kaybetmek istiyordum. Kafamında içinde dans eden alevleri hissedebiliyor, kalbimde o vahşi coşkuyu duyabiliyordum.

Derken yirmi siyah çöp torbası doldu ve işte, yeni bir gün başlıyordu. Torbaları arabanın yanına taşıyıp bagaja doldurdum; yarısı çöpe gidecekti, yarısı da ihtiyacı olanlara. Bahçede çiçekler mahzun göründü gözüme ve onları sulamak için gidip bahçe fısfısını açtım. Verandaya gidip oturdum ve dört bir yana saçılan suyu seyrettim. Derken çiçeklerin sulanıp sulanmamasının artık bir önemi kalmadığını hatırladım.

Ağabeyim de yanıma gelip oturdu, bira getirmişti, güneşin alnında ayakkabılarımızı çıkarıp ayaklarımızı uzattık ve anlamsızca çiçekleri sulayan bahçe fısfısını seyrettik. Bira kutusunu enseme dayadım ve yaptıklarımızı düşündüm. Bu evin hasta-

lık tarafından işgal edildiğine inanmıştım; temizlemiştik işte evimizi. Burası bir zamanlar cinliydi. Artık cini kovmuştuk.

Ağabeyim hiçbir şey söylemedi, ama veranda basamaklarından korkuluğa kadar yola göz gezdirdiğini fark etmiştim ben; on beş adım gibi bir şeydi ikisinin arası. Ayak izlerine ve ambulansın tekerlek izlerine rağmen, korkuluğa çöküp kaldığında, babamın dizlerinin saban misali bıraktığı izler seçilebiliyordu.

Arabamda şehre doğru ilerlerken, "Ona, 'Baba, her şeyin bir sınırı var, bu kadarı yeter, dememiz gerekiyordu,' Neden biz üstlenmedik? Neyimiz vardı bizim?" dedim. Sanki her şeyi önceden görmüştüm, hem yakın bir zamanda da değil, belki de bir sene öncesinden, yine de öyle durmuştum, konuşmamıştım, harekete geçememiştim, olacaklar hakkında kimseyi uyaramamış, kimseye derdimi anlatamamıştım; babamın kalbi iflas etmek üzere, annemi bırakacak, o da biliyor annemi savunmasız bırakacağını. Yol çizgilerine ve geçen arabalara bakan ağabeyim şöyle karşılık verdi bana, "Bizimle bir alakası yoktu. Biz yalnızca iki oğulduk, o da bizim babamız, hepsi bu kadar."

Arabada yanımda oturan ağabeyime baktığımda, bu adamın olayları neden başka türlü değil de böyle gördüğünü bilen dünya üzerindeki tek kişinin ben olduğumun farkına vardım; neden İskoç çiftçi ya da vaiz ailelerinin güçlü ve yuvarlak yüz hatlarına ve derin göz çukurlarına sahip olduğunu bilen tek kişi olduğumun -Mongollar, evlat, derdi babam bir zamanlar-, Odessa'lı tahıl tüccarı bir aileden gelen bir adam.

"Biz oğullarız, ne söyleyebilirim ki?"

Şimdi ikimiz de biliyorduk ki, aslında ebeveynler olmamız gerekiyordu.

Bir süre düşündü ve havaalanına çıkan yolu tırmanmaya başladığımızda, "Satalım mı?" dedi.

Onayladığımı ifade eder biçimde başımı salladım. Ayrılmadan önce zarfı cebinden çekip çıkardım, saati ve yüzüğü alıp gömleğimin cebine tıkıştırdım, başını salladı, bundan sonra gelebilecek herhangi bir itirazın önüne geçebilmek için, sonra da cam kapıdan geçip gitti, yüzü artık bir ağabeyin yüzü, babasını gömen bir oğulun yüzü değildi; tanımadığım bir yüze, uçağa yetişmek için acele eden bir işadamının yüzüne dönüşmüştü.

Bir arkadaşım bir huzurevinde ilk bakmam gereken şeyin çamaşır sepetleri olduğunu söylemişti bana. "İlgi ve şefkat palavralarını bir yana bırak," demişti. "Sadece çamaşır sepetlerine bak." Leş gibi kokan birçok çamaşır sepeti gördüm; tekerlekli sandalyelerle dolu birçok koridor, insanlar onlarda oturuyordu: Yaşlı, bükük boyunlarıyla öne eğiliyor, plastik kaplara konan yemek kırıntılarına adeta gömüyorlardı başlarını. Dışarı çıktığımda hâlâ sidik kokusu alıyordum. Arabaya binip oturdum bir süre ve bir sigara yaktım; babam ne yaptığımı bilse, ne düşünür diye sordum kendi kendime. Ona bazı sözler vermiştim ve verdiğim sözleri tutmak istiyordum, ama bazen bu mümkün olmuyor işte, doğru dürüst paranız yoksa ve ken-

dinizi mi yoksa bir başkasını mı kurban edeceğinizi düşünmeye başladıysanız, mümkün olmuyor. Annemi yirmi dört saat yakın ilgi gösterilen güvenli bir yere yerleştiremezsem, hayatımın geri kalanını onun hakkında kaygılanmakla geçireceğimi söyledim kendime. Annem hâlâ kaçmaya yeltenebilir miydi, bilemiyordum, ama işimi şansa bırakamazdım. Annem altmışlarındaydı. Bu haliyle daha uzunca bir süre yaşayacağını tahmin edebiliyordum ve sorumluluğu üzerime aldığım takdirde bütün hayatımı feda etmem gerekecekti. Binlerce kez söyledim bunları kendi kendime, ama bir fayda etmedi.

Böylece sigaramı söndürdüm, arabamı çalıştırdım ve son durağıma doğru yola koyuldum. Şehir merkezinde seksen yataklık özel bir kuruluştu, bizim evden tek vasıtayla gidilebiliyordu oraya, istediğim sıklıkta ziyaret edebilecektim onu ve tek kişilik bir odası olacaktı; o odanın parasını sonsuza kadar ödeyebilirdik, tabii çiftliği sattığımız takdirde. Eğer annemin muhtaçlık belgesi olsaydı, satmamıza da gerek kalmayacaktı, ama yoktu, çünkü burası özgürlükler ülkesi, cesaretin mahşeriydi ve babamın özel planları pek bir işe yaramamıştı. Evi satmak canımı sıkmaz gibime geliyordu. Aslına bakılırsa, oraya adımımı atma düşüncesi bile tüylerimi diken diken ediyordu.

Annemi huzurevine yerleştirme zamanı geldiğinde, ağabeyim yanımızda olmak istediğini söyledi. Ona kaygılanmasına gerek olmadığını söyledim, güldü ve suç ortağı olmamızın daha iyi olabileceği cevabını verdi. Biz de öyle yaptık, suç ortağı olduk. Ben annemin bavulunu taşıyordum, ağabeyimse yatağın başucuna asılmasına izin verilen çiftlik resmini. Lobide tekerlekli sandalyelerinde birkaç ihtiyar gördük, çenelerinde yemek kırıntılarıyla televizyon seyrediyorlardı. Aralarından birinin kol askısı vardı, başka bir ihtiyar adam kafasını sıfıra vurdurmuştu ve boynundan ensesine kadar dikişliydi. Beyaz naylon dikişlerin uçlarını ve yara izinin çevresinde siyah kan pıhtılarını gördük. Annem bir o adama baktı bir bize, ne diyeceğimizi bilemedik.

Asansörle annemin katına çıktığımızda İtalyana benzeyen bir adam elimi tutmaya çalıştı, ihtiyarlar arasında kocaman kara gözleriyle bir kadın kumru gibi öttü ve yanına gelmemi işaret etti. Onun yanındaki odada Çinli bir kadın uyuyordu, kayışla bir koltuğa bağlanmıştı ve yanında bir dev gibi bir zenci vardı, kırk elli yaşlarındaydı, adaleli kolları koltuğa bağlanmıştı, böylece düşmesi engelleniyordu. Başını kaldırıp sonra yine eğiyordu, durmadan bunu yapıyordu ve gözleri kapalıydı. Annemin hızla uzaklaştırdım bunlardan, sanki görmesine engel olabilecekmişim gibi.

Annemin odası köşedeydi, duşların hemen yanında. Kapalı kapının ardından su sesi geliyordu ve birinin bağırdığını duyabiliyorduk, "Mary, Mary, Mary!" Su sesine hemşirenin sesi karıştı, "Mary burada değil," ama bu da fayda etmedi, bağırışlar devam etti. Duymamazlıktan gelmeye, L şeklindeki odaya konsantre olmaya çalıştık; oda açık sarıya boyanmıştı, yerler muşambaydı ve pencereden yan taraftaki kilisenin çatısı görünüyordu. Odanın ortasında bir hastane yatağı yerleştirilmişti, hastayı yatakta tutmak için iki yanında metal korkuluklar olanlardan; yastığın üzerine de çağrı aygıtını koymuşlardı. Ağabeyim bavulu boşaltmaya, annemin giysilerini dolabın çekmecelerine yerleştirmeye başladı, sonra işini ben devraldım. O zaman ağabeyim yatağa, annemin yanına oturdu, üzerinde mavi takım elbisesi vardı, annemse ütü istemeyen, turkuaz naylon kumaştan elbisesini giymişti; yan yanaydılar ama birbirlerine dokunmuyorlardı. Annem pencereden dışarı bakıyor, sağ eliyle anlamsızca pikesini okşuyordu. Ben de yanına oturdum, elini tuttum ve nazikçe parmağından nikâh yüzüğünü çıkardım. Bu yerin kurallarından biriydi bu. Çünkü bazı hastalar yüzükleriyle zarar vermişlerdi kendilerine. Bazıları yüzüklerini yutmuştu. Yüzüğünü çıkarmama izin verdi, caddede akan trafikten bir an bile ayırmadı gözlerini. Sonra ayağa kalktım ve "Hoşça kal, anne. Yakında döneceğiz," dedim.

"Hayır," dedi birden, bize bakmıyordu, "Hayır, hayır, hayır."

"Anne," diye başladım söze.

"Böyle söylemeyin, ben şey değilim." Böyle bir duygu yoğunluğunda ikimiz de donup kaldık: "Dayanamıyorum buna. Dayanamıyorum."

"Ne, anne? Söyle, n'olur!" Annemin önünde diz çökmüştüm. Gözlerini dikip baktı yüzüme; kısık, öfkeli, çaresiz gözler.

Sonra, "Gidin," dedi.

"Anne."

"Çıkın dışarı."

Bir hafta sonra onu ziyarete gittiğimde, ne odasında ne de holde bulabildim. Danışmadan, "Televizyon odasına bir bakın," dediler. Altı hasta, duvarda yüksekçe bir yere yerleştirilen televizyonun karşısında uyukluyordu. Eşofmanlarıyla bir Doğu Hintli adam, ayağında terlikleri, başı karısının kucağında, mışıl mışıl uyuyordu. Kadın bir sari giymişti ve kendi dilinde bir gazete okuyordu. Tekerlekli sandalyesine bağlı bir adam televizyonun karşısında diş biliyor, ekranda bir çamaşır makinesinin önünde deterjan reklamı yapan bir kadını seyrediyordu. Televizyonun renk ayarı o kadar kötüydü ki ekrandaki kadının vücudunun çevresinde, sanki kadın radyoaktifmiş gibi, turuncu renkte bir parıltı vardı, ama anlaşılan kimse bunun farkında değildi. Yaşlı Çinli kadın yüzünü duvara dönmüştü ve ağzından şapırtılar geliyordu. Yan yana oturan iki yaşlı kadın televizyona pek kulak asmıyor, pencereden caddedeki trafiği seyrediyordu. Biri serçe gibi, ufak tefekti, serçeninkiler kadar küçük gözleri vardı ve hareketleri de yine serçeninkiler gibi narin, telaşlıydı. Yanındaki koltuğa çökmüş olan kadın pembe bir terilen elbise giymişti ve caddeyi seyrediyordu.

"Merhaba, anne," diye selamladım onu.

"Merhaba," diye karşılık verdi sakince, sanki tüm hayatını burada geçirmiş gibi.

Elinden tuttum ve koridoru birlikte yürüdük, danışmayı geçtik; başhemşire bizi görünce, "Selam, tatlım," gibilerden bir şeyler söyledi ve yanımızdan geçip gitti. Ağızları açık uyuyan ihtiyarlarla dolu odaların önünden geçtik ve holün sonundaki acil çıkışına vardık, sonra birkaç küçük kulübeye ve bahçeye bakan camekânının önünden geçtik. Bahçedeki mangallara baktı, iki ağaç arasındaki boş salıncağa ve bagajı iple bağlanmış olan Pontiac marka arabaya.

"Burası nasıl bir yer, anne?"

"Neresi nasıl bir yer?"

"Burası, olduğun yer."

Hiçbir şey söylemedi, sadece geride bıraktığı hayata -salıncak-, mangallara ve arabaya baktı, sanki bunlar yitik bir medeniyetin kalıntılarıymış gibi.

O uzun ve aydınlık koridorda klimanın uğultusu yankılanıyordu. Yerdeki muşamba üzerinde gıcırdaya gıcırdaya ilerleyen bir tekerlekli sandalyenin sesini duyduk. Barber diye bilinen o adam, o küçük İtalyan, bir anda odasının kapısından başını çıkardı ve sonra, yine bir anda, geri çekti. Biri bir şişenin içindeki hapları şıngırdatıyordu; başka bir odadan başka bir ihtiyar iç çekiyordu. Asansörün önünde durdum ve bekledim; bu yerin hareketsizliği, uyuşukluğu, cansızlığı üzerime çöküyordu, hissedebiliyordum. Asansör kapısı açıldığında kendimi içeri attım ve arkama bakmadım. Sonra saatime baktım. Ziyaretim toplam yedi dakika sürmüştü.

Annemin ruh hali konusunda en ufak bir fikrim bile olmamıştı. Hastalık en azından hâlâ biraz hareket etmesine izin veriyordu. Hâlâ düşünceleri hakkında düşünceleri vardı. Hâlâ kendine bu yer hakkında ne düşündüğünü sorabiliyordu ve bana öyle geliyor ki artık nerede olduğunu ya da arkasında nasıl bir hayat bıraktığını hiç ama hiç umursamıyordu. Buna katlanamıyordum. Bir dahaki ziyaretimde ona evin arkasındaki alanda çıkan yangını hatırlayıp hatırlamadığını sordum, otların tutuştuğu günü hatırlıyor muydu acaba, ben on altı yaşındaydım o zaman.

Basit cümlelerle görüyordu işini -özne ve yüklem-, kurduğu basit cümleler her şeyi özüne indirgiyormuş gibi gelmişti bana, "Evet, baban çıkardı."

Sözlerinin akışı içinde, baba sözcüğü için özel bir vurgu yoktu, öylesine söyleyip geçmişti bu sözcüğü, tıpkı diğer sözcüklere yaptığı gibi. Babamı bu konuşmadan sonra bir daha andığını sanmıyorum.

Babam üstünde mayosuyla, ayaklarında o uzun çizmeleriyle gözlerimin önünde, vücudu is ve ter kokuyor, elinde yangın söndürücüyle otların arasında bir aşağı bir yukarı koşturup duruyor. Ağustos rüzgârıyla azan, gitgide yayılan alevler evden yüz metre öteye kadar uzanıyor, babam omzunun üzerinden bağırıyor bana, "Kaybediyoruz, çabuk, arabayı çıkar garajdan!"

Dodge'umuzun ön koltuğunda oturuyorum; bagajda benzin dolu bir bidon, çim biçme makinesi ve teneke kutular, kamyoneti çalıştırmaya gayret ediyorum. Lütfen, çalış artık. Hadi ama. Lütfen, benim için. Hayır çalışmayacak. Ey Tanrım, sana yalvarıyorum.

Annem alanda babamla birlikte, elindeki kürekle için için yanan otların üzerine vuruyor, ama şimdi bunu bilmenize imkân yok, annemi pencerenin yanındaki koltuğunda otururken, asık yüzüme tuhaf bir ifadeyle bakarken gören kimse bilemez bunları.

Onunla birlikte yeniden yaşamak istiyorum o sahneyi. "Hatırlamıyor musun? Rüzgâr nasıl da şiddetliydi, nasıl da alıp alevleri ta göletin yanına kadar götürmüş, sonra da söndürmüştü, babamın garaja nasıl döndüğünü hatırlamıyor musun, tehlike kalmamıştı artık ama o yine de gelip yerimi almıştı, kamyoneti çalıştırmayı başaran o olmuştu, anayola doğru öyle bir sürmüş, öyle hızla geçmişti ki kamyonet önümden; tekerlekler dört bir yana fırlatmıştı yerdeki mıcırları, babam kontağı kapattıktan sonra banyo yapmak için eve geri dönmüştü, işi yaramaz bir velet olduğum için ters ters bakmıştı

bana, hâlâ telaş içindeydim ama çok kırılmıştım bu yaptığına," demek istiyordum. "Nasıl da bakakalmıştın bana, ayağa kalkıp beni teselli etmek için yanıma gelmemiştin," demek istiyordum.

Fakat hiçbir şey söylemedim. Soğuk, ifadesiz yüzüne baktım ve tüm o günleri, o haftaları, ayları, yılları düşündüm, bizi nasıl büyüttüğünü düşündüm, babama duyduğu sevgiyi, babama duyduğu kini, her şeyi, şimdi hiç yaşanmamışçasına yitip giden her şeyi düşündüm.

Ziyaretimin onu memnun ettiğini düşünüyorum, keyfi yerinde görünüyordu. Beni görmek onu sevindirmişti, belli belirsiz bir sevinç kırıntısı, ama ben yanından ayrıldıktan sonra beni düşündüğünü hiç sanmıyorum. Günlerini geçirdiği odanın çıplak sarı duvarlarında asılı tek bir resim vardı -çiftlik evimiz ve güneşli bir günde meyve bahçemiz- belki ona bir şeyler hatırlatıyordur diye düşündüm. Lavaboda onu şaşkına çevirecek Çin yemeği tabakları yoktu: Şimdi benim bunları yıkamama gerek yok mu yani? Kimsenin ismini hatırlamak için kendine işkence etmesine gerek kalmamıştı artık, tanıdık kalmamıştı etrafında, bir şeylerin ters gittiğini düşünen hiç kimse yoktu yanında. Muşamba döşeli aydınlık koridor oradaydı işte; iki yanında metal korkuluklarla yatağı da oradaydı; Kore Vaftiz Kilisesi'nin çatısına bakan bir de penceresi vardı. Bir de ben vardım. Hepsi bu.

Elini tutmama ve onu yolun karşısındaki parka yürüyüşe götürmeme izin veriyordu, aldığım dondurmayı da bir güzel yiyordu, hep çikolatalı yiyordu, dondurmalarımızı hep aynı bankta oturup yiyorduk, içimizdeki neşe bize hep aynı sözleri söyletiyordu, "Bu bugüne kadar yediklerimin en iyisi." Sonra dondurma kabıyla plastik kaşığı bana uzatıyordu ve ben de onun adına çöpe atıyordum onları, sonra eve geri dönüyorduk, "Hoşça kal, anne," diyordum asansöre vardığımızda, annem bindikten sonra her defasında çelik kapının kapanmasını seyrediyordum.

Belki ona da öfke duyuyordu, ona da kırılmıştı; belki de pencereden dışarı bakarken, akan trafiği seyrederken içinde bir yerlerde belli belirsiz bir kırgınlık vardı. Belki de onun ağıdı böyleydi, sadece seyrederek, çekip gitme arzusuyla, zamanın geçmesini bekleyerek yakıyordu ağıdını.

Otlar söndü. Bahçede açık havadayım, yanık kokusu alıyorum ve babamın banyonun açık penceresinden süzülüp gelen şarkısını duyuyorum. Annem mutfaktan beni seyrediyor ama hiçbir şey söylemiyor. Düşünüyorum, "Neden her şey böyle devam etmek zorunda? Ne zaman kaçıp gideceğim buralardan?"

İstediği şeyi unutma konusunda müthiş bir yeteneği vardı babamın. İşte şimdi, merdivenden aşağı iniyor, yalnızca havlusu var üzerinde, saçları hâlâ ıslak, sönen otları kontrol etmek için yanımdan geçip gidiyor, sanki hiçbir şey olmamış gibi, sanki beni oraya mıhlayıp giden o değilmiş gibi, toprağın yeniden yeşermesini umut ediyor ve yanımdan geçip gidiyor.

O gün babamın ölmesini istedim. Şimdi o bir ölüydü ve ben içimdeki acıya güçlükle tahammül ediyordum.

* * *

Annemi huzurevine yerleştirdikten sonra birkaç haftalık bir izin almıştım, sonra derslerime geri döndüm. O yılı nasıl atlattığımı bilemiyorum, kürsüde önümde notlarımla dersin sonunu nasıl getireceğimi düşünerek kaç kez öylece kalakaldım, hatırlamıyorum. Zamanda bir delik açılmalıydı ve oradan geçip gitmeli, kaybolmalıydım. Tam olarak babamı düşündüğümü zannetmiyorum, acımasız anılar vardı kafamda, bahçe fısfısının gece yatak odamın penceresinden içeri gelen sesi ve annemle babamın sesleri; fısıldayarak konuşuyorlar ki uyanmayalım, verandadaki lamba açık, orada oturuyorlar. Yas tutmak beni bu anlara geri götürüyordu sanki, ama duygular hep uzaktaydı benden.

Sonra kendime geliyordum ve sınıftaki bütün gözlerin bana bakmakta olduğunu fark ediyordum, çocuklar neler olduğunu merak ediyordu. Yılın geri kalanında onlara ne öğrettiğimi bilmiyorum. Şimdi geriye baktığımda, işimden soğudum anın böyle bir an olduğunu düşünüyorum. Yaptığım işin bir anlamı olmadığı düşünmeye başlamıştım. Kafama nasıl bir düşünce girerse girsin, nasıl bir bir önermeyle uğraşırsam uğraşayım, hiçbir şey içimdeki donukluğun üstesinden gelebilecek gibi değildi. Okuduğum hiçbir şey aklımda kalmıyordu. Söylediğim hiçbir şey önemli gelmiyordu bana. Katıldığım bir bölüm toplantısında bir meslektaşım, diğer binada felsefeye giriş dersleri veren bir kadın, toplantının ortasında hâlâ orada olup olmadığımı sınamak için karşıma geçmiş, başını iki yana sallamaya başlamıştı. Ben orada değildim.

Çektiğim acı bana utanç da veriyordu, hayattayken ona duyduğum öfkeyle çelişen şeyler hissettiğim için utanıyordum kendimden. Onu birlikte olduğumuz zamanlardaki haliyle hatırlamaya çalışıyordum ve kavgalarımızın önemli olduğunu aklımdan çıkarmıyordum, ama zaman geçtikçe kendi öfkeme ve onun öfkesine dayanamaz olmuştum.

Benimle yaşamanın imkânsız bir hal aldığını itiraf ediyorum. Çektiğim acıyla birlikte gelen adalet duygusuydu bu -eskisi gibi devam ettiğim takdirde babama ihanet etmiş olacağım düşüncesi-, ailemi benden koparan da bu olmalı. Beni bana yardım etmek isteyen insanlardan kaçmaya iten dürtünün ne olduğunu merak ediyorum, neden insanın her zaman için çekilen acıyla hiçbir alakası olmayan kişilerden intikam almaya hevesli olduğunu anlamak istiyorum. Şimdi o dönemime baktığımda hiçbir şeye anlam veremiyorum. Beni saran felaketin ortasında, her şeye bir son verebileceğimi, kendimi durdurabileceğimi hissettiğim anlar oldu. Akıllı uslu, kendine hâkim bir insan olarak yaşadığım bir hayatın sonunda, içimde bir yerlerde daha önce hiç farkına varmadığım, anlamsız bir yıkıcılık olduğunu keşfettim. Şimdi geriye baktığımda, bunun beni

büyülediğini görüyorum; zarar verme yeteneğim beni esir almıştı.

Üç ay geçti geçmedi, karım bana tahammül edemez oldu, çünkü tüm istediğim televizyon seyretmek ya da huzurevine gitmekti, herkesten kopmuş gibi hissediyordum kendimi, karımdan ve hatta çocuklarımdan bile. Karımın böyle hissettiğini biliyorum, ama yerinde ve zamanında, kendi zamanımda yaşamama izin vermediği için ona öfke duyuyordum.

"Seni kendi haline bırakıyorum. Tüm yapabileceğim bu."

Bir gece yemekten sonra mutfakta oturuyorduk, benim kırgınlıklarım ve onun kırgınlıkları hakkında konuşuyorduk.

"Tüm bunlar canını sıkmaya başladı, öyle değil mi?" dedim.

"Yine başlama."

"Evet, sıkıldın. 'Benim bu evde bakmam gereken çocuklar var, ama o bununla baş edemiyor. Tüm yaptığı o lanet olası huzurevine gidip annesinin yanında oturmak ve konuşmak, ki annesi de doğru dürüst konuşamıyor zaten,' diyorsun içinden. Böyle düşünüyorsun."

"Neden yapıyorsun bunu?" diye bağırdı bana, elindeki bezi mutfak tezgâhına fırlattı; attığı bez gidip radyoyu buldu. "Neler yaşadığını biliyorum ben, tamam mı?"

"Ama canın sıkılıyor," dedim, mutfakta gezinmeye başlamıştım, çünkü söylediğimin doğru olduğundan en ufak bir şüphem yoktu.

"Hayır, canım sıkılmıyor, sadece kendine bir..."

"Çeki düzen vermem gerektiğini düşünüyorsun."

"Lafı ağzıma tıkma."

"Düşündüğün bu değil mi?"

Bir sigara yaktı, bir nefes çekti ve dumanı üfledi. "Pekâlâ, böyl düşünüyorum."

Gittiği yere kadar götürmek istiyordum bunu. Her şeye bir son vermek istiyordum ve bu yüzden, "Çünkü ben hiç büyüyemedim. Çünkü ben kırk beş yaşındayım ama hâlâ elim kolum bağlı, aklım annemle babamda, bir iş beceremiyorum,"

dedim. Bütün söylediklerimi dinledi. Sözümü kesmeden dinledi.

"Biri öldü, biri de zaten ölmek üzere, yine de aklım onlarda. Böyle düşünüyorsun, öyle değil mi?"

"Sen ne yapıyorsan kendine yapıyorsun."

Yumruğumu masaya vurdum ve iyice yaklaştım ona, bu sayede yüz yüzeydik, yüzüme bakmaktan başka şans tanımamıştım, sakince, "Bu dönemi atlatmam gerekiyor. Sahip olduğum inancı korumam gerekiyor. Ve sen de bunu anlayışla karşılarsan, iyi edersin," dedim.

Sonra birden gözlerini kaçırdı, arkamı döndüm ve mutfak kapısında Jack'i gördüm, bizi seyrediyordu.

"Lanet olsun, Jack," dedi usulca. "Bizi biraz yalnız bırak da şu meseleyi halledelim, olur mu?"

"Hayır," dedim, "olduğun yerde kal, evlat." Bunu yapmamam gerekiyordu ama kendime engel olamadım. "Aramızda geçen her şeyi duymaya hakkın var. Yeterince büyüdün artık. Mesele şu, annem babamı düşünüp üzülmemin doğru olmadığını düşünüyor, annem hakkında kaygılanmayı artık bırakmam gerektiğini söylüyor. Artık büyümem gerektiği, yaşıma göre davranmam gerektiğini söylüyor. Böyle düşünüyor, öyle değil mi? Neden bunu kendi oğluna da söylemiyorsun, kendini benden üstün sayıp ortada gezinmektense neden oğluna anlatmıyorsun bunları?"

Karımın saçlarındaki beyazları görüyordum, yüzünün nasıl da buruştuğunu fark ettim, ona nasıl zarar verdiğimi gördüm, ama acımasızlığım sınır tanımıyordu, kendime engel olamıyordum. Kim olduğumu bilmezmiş gibi, beni tanımıyormuş gibi bakıyordu yüzüme, geçirdiğimiz yirmi bir sene hiçbir şeymiş gibi. Jack'in yüzü bembeyazdı, çocuk suskundu. Artık gitmek istiyordu, ama ona olduğu yerde kalmasını söylemiştim. Onu kendi tarafıma çekmem gerekiyordu, onu ikna edecek ve benim tarafımda olmaya zorlayacaktım. O zaman da biliyordum bunu yapmamam gerektiğini, ama kendime hâkim olamadım.

"Çünkü sen hep kendini benden üstün hissettin. Seni tanıdığım günden beri hep şunlar geçiyor aklından, 'Bu lanet olası herif ne diye karşı çıkmıyor onlara? Neden onu ezmelerine göz yumuyor? Neden her defasında hiçbir şey olmamış gibi davranıyor, onları affediyor?'"

"Jack," dedi karım, "Odana git, hemen şimdi."

Jack bana baktı, bir şey söylemedi. Bir an orada bekledi ve sonra koşa koşa yukarı çıktı, odasının kapısını çarptı.

Karımla ben orada kaldık, mutfak masasının yanında, ikimizin de elleri sandalyelerin sırtlarında, başlarımız önde, bir süre dikildik kaldık. O zaman bile, vahşete kapılmamış, çılgına dönmemiş bir parçam şöyle düşünüyordu, "Şuna bak, mimiklerimiz, sandalyeleri tutmamız bile aynı ikimizin."

Sonunda, "Sana bir şey söyleyeyim mi? Sen söyleyene kadar bunların hiçbirine inanmıyordum, böyle düşünmüyordum. Ama şimdi sen söyledin ve ben de inanıyorum," dedi.

"Gerçekten hiç anlamıyorum," derken gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Arkasını döndü ve ellerini lavabonun kenarında, ellerini tezgâha dayayıp durdu. Bunu o an durdurabilirdim. Yanma gitmeli, ellerimi omuzlarına koymalı ve üzgün olduğumu söylemeliydim, özür dilemeliydim. Hatta bunu yaptığımı aklımdan geçiriyordum, ama beni iteceğinin de farkındaydım, beni kabul etmeyeceğini, iyi niyetimi geri çevireceğini biliyordum, bu yüzden ona yanaşmadım. Arkamı döndüm ve çıkıp gittim.

Hava çoktan kararmıştı ama arabama atladım ve huzurevinin yolunu tuttum, annemin yanına gidip oturdum ve hemşireler gelip artık gitme zamanımın geldiğini söyleyene kadar orada kaldım.

Bu her şeyin sonu olabilirdi. Aynı sebeplerle daha önce de kavgalar etmiştik. Düşüncelerini değiştiremeyeceğimi biliyordum, yine de bir tür uzlaşmaya varmak için gayret sarf etmekten alıkoymamıştım kimseyi. Bu kez farklıydı. Düşünüyorum da, eğer annemle babam hâlâ orada olmasaydı, zamanla bu-

nun da üstesinden gelebilirdik. Karımın benimle ilgili sorununun bu olduğunu, annemle babamın hâlâ orada olduğunu iddia ettiğini düşünebilirsiniz. Ama doğruydu da. Eğer gerçekler bunlar olmasaydı, o gece söyleyip de her şeyi mahvetmezdim açıkçası. O zaman, babamın kendime geleyim diye kafama bir şeyler sokmaya çalışacağı bile kesindi benim gözümde. Annem meyve bahçesinde benimle yürüyebilir, beni dinleyebilir, sonra eve dönüp karımdan özün dilemem gerektiğini söyleyebilirdi. Ama onlar benim yanımda değildi. Telefonda ağabeyimle konuşmaya çalıştım. "Kendime hâkim olamıyorum. O öldüğünden beri her şeyi berbat etmeye başladım ve bir türlü duramıyorum," dedim.

"Ve bu konuda sana yardım edebileceğimi düşünüyorsun, öyle mi?" diye karşılık verdi bana. Nesnel bilim adamı palavrasına ayıracak zamanım olmadığını söyledim yüzüne ve telefonu kapattım. Şimdi başka bir açıdan bakabiliyorum. İnsan bir kere hayatını çöpe tıkıştırmaya başladı mı, yıkımın kendi kurallarıyla oynamasına göz yumup dönemi sonuna kadar yaşamak zorundaydı. Bunu nasıl bilebildiğini hiç söylemedi. Bu da onun sözüne kulak asmam gereken zamanlardan biriydi.

Miranda sessiz, minyon tipli, esmer bir kadındı, boynunda altın haçı vardı. Filipinler'den, Mindanao'dan gelmişti ve yumuşuk bir Asya aksanıyla konuşuyordu. Bazı hemşirelerin doğasında hastalara karşı kendiliğinden ortaya çıkan bir nezaket, bir hoşgörü varken, bazılarında bundan iz dahi olmaması beni hep şaşırtmıştır. Duşlarda yaşlı bir adamın gömleğini zayıf kollarından nasıl çıkardıklarını seyrettiğinizde, bu işin en nazik biçimde nasıl yapılacağını bildiklerini görürsünüz, onlara saygının ne olduğunu hatırlatmanıza hiç gerek olmadığı anlarsınız, çünkü saygının ne olduğunu çok iyi bildikleri her hareketlerinden bellidir. Daha basit insanlar değillerse de bunun aksini yapanlar da var, onların basitçe uymaları gereken birta-

kım kuralları olur ve neyin yabancıların onurunu zedeleyebileceği hakkında hiçbir sezgileri yoktur. Sanki bazıları bundan korkmaksızın hastalarının acılarını hissedebiliyordu, bazılarıysa hastalarla aralarına profesyonelliğin şart koştuğu mesafeyi koymayı yeğliyordu. Artık ilk bakışta kimin hangi sınıftan olduğunu bilir oldum; hangi hemşire bahsi geçen o gizil güce sahipti ve hemşirelik hangisi için yalnızca bir işten ibaretti, ilk bakışta anlayabiliyordum. Miranda özel hemşirelerdendi, onlar özel insanlar çünkü, bildikleri şeyleri sonradan öğrenmiş değiller, sadece içlerinden geleni yapıyorlar. Bunu anlamak için annemi koltuğundan nasıl kaldırdığını görmek yeterliydi, annemin destek aldığı kolunun hareketlerini takip eder, elinden geldiğince, kaldırıldığını ya da oturtulduğunu anlamamasını sağlamak için, o kolun annemi ittiği yere doğru çekerdi onu ve yine de kendi istediği yere götürürdü.

Annem, ona hiç söylenmemiş olsa da, sanırım bu şefkat ve nezaketi Miranda'nın dokunuşlarında hissetmişti. Diğer hemşireler kimsenin görmediği o duyarlı sınır çiğnendiği zamanlarda tokat yemiş ve birçok kere azar işitmişlerdi. Miranda bu sınırın nerede olduğunu biliyordu sanki. Annemin hücresinin duvarlarında adeta yazılı olan o mesajları okuyabiliyor gibiydi.

Miranda bana, "Anneniz çok özel bir insan," dedi.

"Neden böyle söylediniz?"

"Çok zeki, diğerlerinden çok daha kolay anlıyor bazı şeyleri. Mesela banyo zamanı geldi dediğimde, 'Bize söylendiği gibi yapmalıyız,' diye karşılık veriyor, sanki bu işte bir terslik olduğunu, kendi başına yıkanması gerektiğini biliyormuş gibi. Bir keresinde siz buradan ayrıldıktan sonra, 'Oğlunuz gitti,' dedim ve bana 'Komik çocuk,' dedi, sanki sizi anlamaya çalışıyormuş gibi, ama sadece çalışıyor, bilirsiniz!"

Miranda hemşire odasında akşam kayıtlarıyla ilgili formları doldururken başını sallıyordu. "Bize çok şey anlatıyorlar." Miranda'nın annem hakkında söyledikleri beni sevindirmişti ve bunu ona da söyledim.

"Siz çok üzgün görünüyorsunuz. Baba ölmüş. Notları okuyordum, affedersiniz."

"Önemli değil."

"Elinizden geldiğince ona destek olmak istiyorsunuz. Yapabildiğiniz sürece devam edeceksiniz."

"Evet, öyle."

"Size yardım etmesini de istiyorsunuz."

"Neden söylediniz bunu?"

"Bunu anlayabiliyorum."

Bir an holün sonuna gidip aynada kendime bakmak istedim. Neden böyle koyvermiştim kendimi? Bu kadar belli miydi halimden? Miranda'nın sözlerini özel yeteneklerine yordum. Eğer annemden yardım istediğimi düşünüyorduysa, bu doğru olmalıydı.

"Başlangıçta hep böyle olur. Onları görürüm. Kızlar ve oğullar başta sıkça gelirler ziyarete, sanki bir şey beklerlermiş gibi."

"Ne bekleyebilirler ki?"

Kalemi kâğıdı bıraktı ve utana sıkıla bana baktı. "Bilmiyorum. Başlangıçta bu insanlar her gün ziyarete gelirler. Annelerinin babalarının yanında otururlar, bir şeyler duymak için bazen bütün gün beklerler."

"Bir şeyler duymak mı?" Güldüm. "Herhangi bir şey."

Başını salladı ve önündeki kâğıtlara geri döndü, biraz önce enjekte ettiği dozajları yazmaya devam etti.

"Sonra vazgeçiyorlar, öyle değil mi?"

"Sonra," diye başladı, "onları bize emanet ediyorlar."

"Benim onu size emanet etmeye pek niyetim yok," dedim.

"Kim bilir belki de yapmazsınız," dedi, bunu bir meydan okuma ya da yargılama değil de, bir uyarı olarak aldım, gelecekte beni neyin beklediği hakkında bir uyarı. Bu işi uzun seneler dir yapıyor ve beni neyin beklediğini iyi biliyordu. Bu kadar çok şey bilmesi beni kıskandırdı ve bildiklerini bana da anlatıp anlatmayacağını merak etmeye başladım.

"Ben hep onunla olacağım," dedim, Miranda'nın gördüğü, anne babalarını geri bırakan, bir daha dönmemek üzere çekip giden tüm o insanlardan farklı görünmeye çalışıyordum.

Miranda annemin çok az konuştuğunu ve onu öptüğümde yüzüme bile bakmadığını biliyordu. Annemin ziyaretlerimi umursayıp umursamadığı konusunda hiç fikrim olmadığının da farkındaydı.

"Böyle yapmam gerektiği için değil," dedim. "Buna ihtiyacım olduğu için." Sözlerim onu rahatsız etmiş olacaktı ki, kâğıtları dosyanın içine koydu ve bana arkasını döndü. Ben kendim de rahatsız olmuştum, ona bunca şey itiraf etmemin sebebini düşünüyordum; düşüncelerim beni, artık hayatımda, tam anlamıyla saygı duyduğum tek şeyin, annemin yanında olmam olduğunu söylemeye itti.

"Anlıyorum," dedi Miranda ve döndü, bana baktı.

* * *

Birkaç ay geçti ve nöbet değişimlerinden sonra Miranda'yı evine bırakmaya başladım, çünkü otobüs durağına giderken evinin önünden geçiyordum. Bir akşam onunla yukarı gelmek isteyip istemeyeceğimi sordu. Kapısından içeri girdiğimizde parmak uçlarında yükseldi, yüzüme dokundu ve beni öptü.

Hakkımda çok az şey bilen insanlarla birlikte olmaya alışık değildim, ters giden onca şeyin farkında olmayan insanlarla zaman geçirdiğim pek olmazdı. Beni olduğum gibi kabul eden biriyle olmak benim açımdan o kadar yeni bir şeydi ki, orada olmam gerektiğini hissetmiyordum. Ama o ne istediğini biliyordu, bense bilmiyordum ve olacağına varsın deyip bıraktım.

Bodrum kattaki o stüdyo tipi evde yatmak, duvardaki Manila Bay posterini seyretmek ve yanımda uyuyan o kadının kokusunu almak öyle garipti ki, o, alışık olduğum ve kemiklerine kadar vücudunun her parçasını tanıdığım kadından öyle farklıydı ki, ağlamaya başladım.

Bu da ne demek oluyordu? Acımın ve mücadelemin zulmünden kurtulmak ve bir koca olmak ve bilmemek, günden güne kopmak, işime nasıl devam edebileceğimi bilmemek? Bir de utanç tabii. Samimiyetten bu kadar korkan bir adamın, geceyi daha önce birlikte olduğu hiç kimseye benzemeyen bir kadınla geçirmesi ne anlama geliyordu, bilemiyordum. Şimdi bile olup bitenden utanmalı mıyım, yoksa memnun mu olmalıyım, bilmiyorum. Düşünüyorum da, belki de arzularını anlaşılma ihtiyacını göz önüne alarak serbest bırakan adamlardan biriyim ben. Çünkü Miranda'da bu vardı, hem de gizemli bir şekilde, anlayış doluydu, sessizliğin lütfû, özenli, dikkatli anlayış. Neden bu kadarı yetmiyordu bana? Neden fazlasını istiyordum? Kolunu göğsüme atan, böylesine korumasız ve güvenilir bu çıplak beden neden yanımda yatıyordu?

Bir süre sonra bu duygular da yok oldu, sadece yatıyordum, çıplak, soğuk; çocukları, bir işi ve sorumlulukları olan bir yetişkin bir erkeğin anne babasını kaybetmesi ve bu konuda hiçbir şey yapamaması, tuhaf bir kadının yatıp ağlamaktan başka elinden bir şey gelmemesi çok komik geliyordu bana.

* * *

Eğer isteseydim, karımın öğrenmesini engellemenin bin bir yolu vardı. Bunun pek bir önemi olmadığına karar verebilirdim. Bir sır saklayabilirdim. Ama doğruculukla yıkıcılık arasında öyle bir kargaşaya saplanmıştım ki, üç hafta sonra ona her şeyi anlattım ve bu kadar kolay olmasına kendim bile şaşırdım.

"Bir saat içinde pılını pırtını toplayıp gitmeni istiyorum," dedi.

Ona çocuklara kendim açıklamak istediğimi söyledim, ama yüzüme baktı ve başını iki yana salladı. Eşyalarımı öfkeyle çantaya doldururken, bir gün hikâyeyi benim ağzımdan dinleme fırsatları olacağını düşünüyordum.

Ailenizi terk edebilir, gecenin karanlığına dalıp yapılabilecek en onurlu şeyi yaptığınızı düşünebilirsiniz. En azından benim için böyle oldu. Bir saat bile sürmedi evi terk etmem, elimde bavulum, çocuklarımı yukarıda, yataklarında uyurken terk ettim; karım bana arkasını dönmüştü, yüzüme bile bakmadı, sigara üstüne sigara içiyordu, dışarı üflediği her nefesin ardından külünü lavaboya döküyordu.

Huzurevinin karşısındaki parkın yanında, altı katlı bir apartmanın en üst katında stüdyo tipi mobilyalı bir daireye taşındım; ahı gitmiş vahı kalmış bir somya, parka bakan kirli bir pencere, inanılmaz bir gürültü yaptığından fişini çekmek zorunda kaldığım bir buzdolabı ve evin benden önceki sakininin kan kaybından öldüğü izlenimini veren, kırmızı lekelerle dolu bir halı. Ama öyle bir uçmuştum ki, hiçbir şeyi önemsemedim. Miranda'nın evine yirmi dakika, huzurevine iki adım uzaklıkta bir daireydi. Pencereden baktığımda, parkın karşı tarafında ağaçların arasında annemin penceresini görebiliyordum.

Bir insanın anlaşılmak için yapmayacağı şey yoktur. Hatta insan, anlaşılmayan şey -tıpkı bir yara gibi- sonunda görülebilsin diye, gerektiğinde hayatını mahvetmeyi bile göze alabilir. Hissettiğim buydu.

Karımın, neden annemle olmam gerektiğini, neden onu her gün görmem gerektiğini, neden kendimi ihtiyaç duyduğu her şeyi sağlamakla yükümlü hissettiğimi anlayamadığını kabul ettim, sanki bu, karımın beni asla anlayamadığının kanıtıymış gibi.

Aynı zamanda içimde bir yerlerde, karımın asla kabul edemediği, daha doğrusu kabullenmediği bir düşkünlüğüm olduğuna inanıyordum. Babamın ölümünden beri, sadece bir hayatın yasını tutmuyordum ben. Çiftlikteki tüm varlığımız söz konusuydu, şimdi tüm dünyam hastalık tarafından darmadağın edilmiş durumdaydı. Karım neden bunun yasını tutmama izin vermiyordu, anlamıyordum. Eğer yas tutmama izin vermeyecektiyse, gidip başka yerde yas tutmaktan başka şansım yoktu.

İlk gece, evde dikilip kaldım, bu pis daireye getirdiğim çiftliği ve patikayı düşündüm. Karımı bir duvar olarak görüyordum -koca koca taşlardan yapılmış, çiftliğin batı sınırını belirleyen o sağlam duvardan biri. O duvarları toprağı temizleyen ilk çiftçiler dikmişti oraya. Taşları topraklarından toplamışlardı. Toprağın kütüklerle dolu, ekinlerin ince ve işe yaramaz olduğu günlerde tarlalarının sınırlarını çizmek için taş taş üstüne koymuşlardı. Taş duvarların ömrü hem o adamların hem de o adamların kurduğu çiftliklerin ömründen daha uzun olmuştu. Kar demez yağmur demez, sonsuza dek orada sapasağlam durabilirlerdi, tabii kasten birkaç taşı yerinden çıkarmadığınız sürece, o zaman çöküverirdi duvarlar. Benim hayatıma olan buydu işte. Kendi ellerimle yıkmıştım duvarı. Şimdi tek bir ışık vardı, annemin odasının penceresinin ışığı.

Bir sonbahar günü, etrafı temizlemekte bana yardım etsinler diye çocuklarımı da yanıma alıp, yakında satılığa çıkaracağımız çiftliğe gittim. Açık alanda otlar ıslaktı ve diz boyuydu, taşların arasından yabani otlar fışkırıyordu. Evin içi soğuk ve nemliydi. Pencere kenarlarında ölü sinekler birikmişti, karanlıkta yüzümüze örümcek ağları değiyordu ve evdeki tüm eşyalara -koltuklara, masalara, kanepeye- cenaze evinde tabut seyretmeye gelen insanların soluduğu sessiz, acı dolu hava sinmişti. Çocuklarıma, burayı hatırlamaları için, anı olarak istedikleri bir şey varsa alabileceklerini söyledim. Jack hiçbir şeye dokunmak istemedi.

"Ama neden?"

"İstemiyorum işte."

"Hadi, Jack, bana söyleyebilirsin."

Her şeyin sorumlusu olarak beni görüyordu. Benden hiçbir şey almak istemiyordu. "Bana bak, hiçbirinin benimle bir alakası yok. Bunlar büyükannenle büyükbabanın eşyaları ve eminim senin de anı olarak bir şey almanı isterlerdi." Yine de al-

madı, dışarı çıktı ve çimenlikte yürüdü, tepeyi tırmandı ve oturdu, peşimde Sally evde dolanırken, etrafı toplayıp arabanın bagajını doldururken oturduğu yerden seyretti beni. Sally peşimdeydi ama bana yardım etmeye pek niyeti yoktu, benim hâlâ güvenilir bir insan olup olmadığımı merak ettiğini görebiliyordum.

Televizyonu arabaya taşıyordum, arka tarafa yerleşirecektim, "Neden bunu yapmamız gerekiyor?" diye sordu Sally. Televizyonu yerleştirdim ve onunla birlikte eve yürüdüm, mutfak masasının yanına oturduk. "Burada bir şeyler son buldu," dedim. "Keşke öyle olmasaydı, ama oldu ve şimdi evi satıp hayatımıza devam etmemiz gerekiyor, tabii yapabilirsek." Sözlerimi can kulağıyla dinledi ama anlamadı; doğrusunu söylemek gerekirse, ben de anlamamıştım.

Garaja gittim ve seyyar merdivene tırmandım, tüfeği kancasından çıkardım, vidalarla çiviler arasında bir torba mermi buldum ve tepenin yolunu tuttum. Yürürken tüfeği doldurdum, yukarı, Jack'in yanına vardığımda tüfeği uzatıp ona verdim. "Silahlardan hoşlanmıyor, sen de biliyorsun."

"Annenin ne düşündüğünü biliyorum, yine de bunu almanı istiyorum. Bir zamanlar benimdi, artık senin."

Jack kambur duruyordu, ellerini dizlerine koymuş, aşağıya, eve bakıyordu.

"Şehirde bir tüfekle ne yapacağım ki ben?" diye sordu.

Oğluma yalvaracak halim yoktu, hem herkes kırgınken bana hiçbir şey olmamış gibi davranacak da değildim, arkamı döndüm ve ağaçlara doğru birkaç el ateş ettim. Jack olduğu yerde sıçradı. Sonra garaja geri döndüm ve tüfeği kancasına astım.

Eve girdim yeniden, kapıyı kapattım. Araba dolmuştu ve alabileceğim kadar eşya almıştım, kendi portremi ve Antigo Burnu resmini de almıştım. Karım, eşyaların bazılarını bodrumda saklamama izin vermişti, geri kalanı da ağabeyime gönderecek ya da satacaktım. Stüdyo tipi dairemde hiç yer yoktu

eşyalar için. Oda oda gezdim bir süre, ısıtmayı kapatıp ışıkları söndürdüm ve bir an durdum, karanlıklaşan, soğuyan evi, ısı kaybeden radyatörlerin çatırtılarını dinledim.

Kızım peşimde, veranda basamaklarından aşağıya inerken, o zayıf çıtırtıları hâlâ duyabiliyordum. Arkamı döndüm ve kızımın elinde annemin kolyesinden kalan boncukların durduğu kâseyi gördüm.

Şehre geri dönerken yolda, kucağında kâsesi, uyuyakaldı; karımın evine vardığımızda onu yukarı taşımak zorunda kaldım ve kızımı karımın kucağına bıraktım; kâsesini de karıma verdim. Tek söz etmeden aldı ikisini de.

O kış, telefonun her çalışında, ya ahizeyi kaldırmadan kimin aradığını tahmin ediyor ya da hiç cevap vermiyordum. Perşembe geceleri Miranda arıyordu, nöbet değişiminden sonra. Pazar sabahlarıysa koşudan yeni dönen ağabeyim arıyordu, benim ve annemin halini hatrını soruyordu. Bunun dışında zaten çok az çalıyordu. İşimi sürdürmeyi başarmıştım, ama okuldan kimse benimle konuşmuyordu. Zor zamanlar etrafınızda soğuk bir kordon yaratır çoğu zaman, birçok akşam, huzurevinden döndükten sonra telefon hiç çalmadı. Şubat ortalarında bir perşembe akşamı üç kez çaldı, ama sonra sustu. Kimin aradığını biliyordum. Evin içinde yarım saat boyunca dört döndüm, onu arasam mı aramasam mı diye düşünüyor-

dum. Özlem bir fayda etmedi, zamanımın yarısını neden harekete geçmediğimi düşünerek geçirdim.

Sonraki bahar, eski evimizin yakınlarında bir süpermarkette, koridorlardan birinin sonunda onu gördüm; saçlarına yeni bir şekil vermiş, yüzünü açmıştı, sanki beni hiç tanımamış, bana hiç ihtiyaç duymamış gibi görünüyordu. Kendimi nasıl dışarı attığımı bilmiyorum, huzurevine gittim, bir saat boyunca annemin yanında oturdum, tek söz etmedim, tıpkı annesiyle babasınınki gibi bir yuva kurmak isteyen, tıpkı annesi ve babası gibi dürüst ve doğru bir hayat yaşamak isteyen bir adamın, nasıl olup da kendi hayatını böyle mahvedebildiğini, böyle kaybolabildiğini ve nasıl kendisine bile bir yabancı olabildiğini düşünüp durdum.

Annemin yanından ayrıldığımda, karımın hâlâ eskisi gibi olduğunu, evine kök salıp dönüşümü beklediğini zannediyordum herhalde. Beni beklemeyeceği aklımın ucundan bile geçmemişti, dışarı çıkacağını ve onu mahrum ettiğim hayatı yaşamaya başlayacağını düşünememiştim.

Her sabah kalkıp okula gidiyor, günün sonunda saat altı gibi huzurevine geliyor ve annemin akşam yemeğini yemesine yardım ediyordum. Onunla olmak için iyi bir zamandı, her masaya dört tabak koyuyorlardı, kendi başına yapamadığı zamanlar anneme yemeğini kaşıkla ben yediriyordum, ama çoğu zaman elinde çatal bıçak, kendi başının çaresine bakıyordu ve ben de seyrediyordum, gitgide kötüleşiyordu ve ben seyrediyordum; gitgide yemeği bırakıp uzaklara bakıyor, dalıp gidiyordu, ta ki biri elindeki çatalla bıçağı alana kadar. Yemek faslından sonra eve gidiyor, kendime bir konserve kutusu açıp ısıtıyordum. Miranda cuma geceleri çalışmıyordu, ben de zamanımı onun yerinde geçiriyordum, dışarıdan yiyecek bir şeyler getirtiyor, televizyon seyrediyorduk. Şimdi geriye baktığımda, bunun bir yaşam olmadığını görüyorum, yine de kendine özgü bir anlamı vardı. Miranda olup biteni biraz zamana ihtiyacım olduğum şeklinde yorumluyordu. Ne için zaman? Me-

rak ediyordum. Sonsuza kadar onunla birlikte mi olacaktık? Bilemiyordum. Daha önce hiç böyle yaşamamıştım. Tüm hayatım boyunca -yirmi dört yaşında evlenmiştim- az çok görülebilen bir gelecekle yaşamıştım, çocuklarım büyüyordu, işim, karım ve ben birlikte büyüyorduk, annemle babam yaşlanıyordu. Bir anda bundan sonra neyin geleceğini kestiremez olmuştum. Miranda'yla geçirdiğim bazı geceler, sevinçten başka bir şey olmuyordu içimde; bazı gecelerse bir sonraki beş dakikayı nasıl geçireceğimi düşünüp duruyordum. Nadiren konuşan, kanepede benim yanımda oturup televizyon seyreden, sanki orada ovarak indirebileceği bir şiş varmış gibi bileğimi okşayıp duran bu kadınla ne yaptığımı anlayamıyordum. Her zamanki gibi, beni anladığını ifade eden bir bakış vardı yüzünde ve beni orada tutan da buydu; bu da acım hakkında bir önseziye sahip olmasına bağlıydı..

* * *

Baharda çiftlikle ilgili bir teklif geldi. İstediğimize yakın bir teklifti, ben de ağabeyime telefon açtım ve gelip bu meseleyi halletmekte bana yardım etmesi gerektiğini söyledim.

Onu havaalanından aldık ve üçümüzün hemen eve gitmemiz gerektiğini söyledim, ağabeyim park yerinde beni bir köşeye çekti. Miranda'nın bizimle gelmesinin pek de iyi bir fikir olmadığını söyledi. "Bu bir aile meselesi," dedi başını yerden kaldırmadan, rahatsız olmuş ve onu anlamadığım için bana öfkelenmişti.

Lafını bile edemeyeceğini söylemekle yetindim. "O olmasaydı kışı atlatamazdım." Yüzüme baktı ve başını salladı, arabada Miranda'ya katıldık.

Üçümüz havaalanından çiftliğe gittik ve oraya vardığımızda ağabeyim için evi açtım, odalarda gezinsin diye ona biraz zaman tanıdım, istediği şeyi alabileceğini söyledim; ben de dışarıda, alçak duvarda oturup onu bekledim. Çiçekler anlam-

sızca büyümüştü, yerden otlar fışkırıyordu, tam işe koyulup onları temizleyecektim ki Mercedes'leriyle müşterilerimiz çıkageldi.

Kırklarına yeni girmiş, çocuksuz bir çiftti gelenler. Adam bir hukuk bürosunun ortağıydı, kadınsa antikacı gibi bir şeydi, burayı kır evi olarak kullanmayı tasarlıyorlardı. Yüzme havuzunu nereye yaptıracaklarını ve içeriyi nasıl dekore edeceklerini duymak istemiyordum, sadece belgeleri çıkardım ve avukatımın her şeyi hazırladığını, ağabeyimin içeride evi son bir kez gezdiğini, geri dönünce imzaları atıp işi bitirebileceğimizi söyledim. Bunları söylerken Miranda'nın elini tutuyordum, yanımda olmasından memnundum, yeni hayatımda ondan başka bir şeyim yoktu.

Ağabeyim verandada belirdiğinde, annemin üç figür resmini koltuğunun altına almıştı. Adamla kadın onu görünce şaşırdılar, çünkü televizyondan hatırlıyorlardı bu yüzü, beyin fonksiyonları üzerine konuştuğu bir programdan biliyorlardı ağabeyimi; ama doğrusu ağabeyimin bu yaygaraya ayıracak zamanı yoktu.

"İşimizi görelim," dedi ve bunun üzerine, soluk sözleşmeleri ön verandada, soluk Nisan güneşinde açtık önümüze. Miranda bizim şahidimizdi, ikimiz birden bastık imzayı. "İçeride bir şeyler bulacaksınız," dedim anahtarları teslim ederken, garajdaki kancada asılı duran tüfeği düşünüyordum, "istediğinizi yapabilirsiniz onlarla." Evin yeni sahipleri içeri girip onlarla birer içki içmemizi teklif ettiler, ama ağabeyim başını salladı.

Yola koyulduğumuzda ne ağabeyim dönüp baktı arkasına ne de ben, ta şehre kadar tek söz etmedik ikimiz de. Miranda önde, ikimizin arasında oturuyordu, yol boyunca bir elim onun elindeydi, tek elimle kullanıyordum arabayı. Ağabeyimse sadece camdan dışarı bakıyor, yolun iki yanındaki tarlaları seyrediyordu; kimileri için bir şeyler ifade eden yerler.

Huzurevinin önüne sürdüm arabayı, kontağı kapattım ve bir süre arabanın içinde oturduk. İlk konuşan ağabeyim oldu. Miranda onu seyrediyordu, "Bizi anlamadığın için seni suçlamıyorum, yemin ederim suçlamıyorum." Rahatsız olmuş gibi görünüyordu, çünkü ağabeyim karşılık vermemişti.

İkimiz de anlayamamıştık ne kusur işlediğimizi, gerçi anlaşılmayacak pek bir şey de yoktu; sebepler ortadaydı. Paraya annemi huzurevinde tutmak için ihtiyacımız vardı. Benim bakacak iki evim vardı, bir klinikçi olarak bir servet kazanan ağabeyimse kendini araştırmalarına vermişti. Başka sebepler de vardı. Çiftlikte yaşadığımız hayat artık sona ermişti. Evliliğim bitmişti. Evi satmamızın sebepleri ortadaydı, ama o an, huzurevinin önünde arabanın içinde otururken, hiçbiri yeterli gelmiyordu bana.

"Ne yapalım, biliyor musunuz?" dedi ağabeyim arabadan inerken, "Ona bir sürpriz yapalım." Nasıl bir sürpriz olacağını söylemedi, ama annemi hazırlamak için yukarı çıktı, bense arabada kaldım, neden bu kadar neşeli olduğunu merak ediyordum.

"Ağabeyin çok tuhaf bir adam," dedi Miranda aşağıda arabada beklerken.

"Ben de çok tuhaf hissediyorum kendimi," diye karşılık verdim.

Uzanıp direksiyondaki elimi kavradı sıkıca. Yine de hâlâ ağabeyimi düşünüyordu.

"Çok katı bir adam." Başımı salladım. "Katı mı, hayır. Sadece insanlara benim gibi muamele etmiyor. Keşke ben de biraz daha katı olabilseydim."

Annemi arabaya bindirirken ağabeyim birden, "Kim hatırlıyor bakalım *Saray Soytarısı*'nı?" dedi. "Hadi, nasıl unutursunuz?"

Şimdi hep birlikte Alton Broadview'daydık, komik bir sahne gelmişti ve babam kendi dizlerini değil, bizim dizlerimizi dövüyordu, annem kahkahalara boğulmuştu, sonunda baba-

mın kulağına fısıldamaya başlamıştı, "Dur, dur, dur." Danny Kaye babamın en sevdiği oyuncuydu ve her zaman Glynis Johns'la evlenmiş olmayı istediğini söylerdi; çok küçük bir rolü vardı o filmde, belki de figürandı. "Bu onun sesi, anlıyor musun," dedi, annem de şöyle karşılık vermişti babamın sözlerine, "Hay, olmaz olsun," Glynis Johns'un o dar pantolon ve kazakla nasıl göründüğünü düşünüyordu.

Saray Soytarısı'nın olay örgüsünün en can alıcı noktası, Danny'nin hayati bir anda bir bilmece hatırlamasıydı. Tepside üç tane kadeh vardı ve kadehlerden ikisi zehirliydi.

"Kaptaki seni kapar götürür," diye başladı ağabeyim.

"Sürahiden içer mi suyunu süvari," diye ekledim.

İkimiz de hatırlayamıyorduk üçüncü mısrayı. "Hadi ama," dedi ağabeyim, sesindeki kaygıyı sezebiliyordum -hiçbir şey unutulmamalı, hiçbir şey- diyordu söze dökemese de. "Hadi lütfen, biri üçüncü mısrayı söylesin."

Arka koltuktan kısık bir ses geldi, başta tam olarak duyamadım, yanlış anladığımı düşündüm, annem diyordu ki, "Sarayda kalaycı zor görülür."

Bir kahkaha koyverdim, ağabeyim annemi yanağından öptü ve utangaç, kısık sesiyle o da tekrarladı. "Sarayda kalaycı zor görülür, kalaycı, işte bu doğrusu."

O an hepimiz Broadview'a geri dönmüş, gözlerimizden yaşlar gelene kadar gülmüştük, Danny'yi o komik pantolonun içinde seyretmiştik; kale surlarının önünde bir ipin ucunda bir o yana, bir bu yana sallanıyordu, elindeki tepsiyi sağlam tutmaya çalışıyordu, tepside üç kadeh vardı ve o bağırıyordu, "Kaptaki seni kapar götürür, sürahiden içer mi suyunu süvari, sarayda kalaycı zor görülür!" Bir türlü hatırlayamıyordu bilmecenin cevabını.

Cineplex'e vardığımızda, Miranda ve ben bir Amerikan filmi seyretmek istedik, ama ağabeyim bir Fransız filmine gitmek istiyordu, Provence'da çekilen ve içinde Miou-Miou diye birinin olduğu bir film, berbat bir şey olduğundan şüphem yoktu,

ama oraya annem için gitmiştik ve bir tatsızlık çıkmasını istemiyordum, biletlerimizi ön taraftan aldık, annem ağabeyimle benim aramıza oturdu. Elini tuttum eski günlerdeki gibi. Filmin adı *Okuyucu*'ydu ve bir ev görüntüsüyle başladı; sonra kamera yavaş yavaş pencereye yaklaştı ve sonra da bir kadına, sıcak bir ortamda kitap okuyan bir kadın, her şey bir insanın asla göremeyeceği biçimde görünüyordu, sanki bir insan değil de Tanrı bakıyordu kadına.

Kadının görüntüsü büyüdü de büyüdü. Annem elimi sıktı ve kulağıma fısıldadı: "Ben bundan hiç hoşlanmadım."

"Neler oluyor?" diye fısıldadı ağabeyim Miranda'nın kulağına ve Miranda, "Anneniz biraz korktu sanırım," dedi.

"Gitmek istiyor musun?"

"Ah, evet," diye cevapladı annem.

"Ama neden?"

"Neden olduğunu bilmiyorum."

Onu oturduğu yerden kaldırdım ve el yordamıyla çıkış yolunu bulduk, karanlıktı belki ama, insanların dizleri ne güne duruyordu? Sinemalarda geçirdiğimiz o güzel günlerin artık geride kaldığını düşünüyordum yürürken; Charlie Chaplin, Buster Keaton ve Mack Sennett, *Brief Encounter*, Bette Davis, Bogart ve Danny Kaye'i seyretmek, kocanız ve çocuklarınızla; şimdi annem için bu macera Odeon Cineplex'te son buluyordu, iki dakikadan uzun kalamamıştı içeride ve çocuklarının yanında olması bile yaşadığı dehşete engel olamamıştı.

Yeniden günışığına çıktık ve arabayı huzurevine doğru sürdüm, bu onu son kez dışarı çıkarışımızdı.

"Televizyon seyretmeyi seviyor," dedi ağabeyim, üçümüz şimdi bir Çin restorantındaydık, "Peki, neden film seyredemiyor?"

Televizyon odasında bütün gün açık duran televizyonun karşısından istediği her an ayrılabileceği gerçeğiyle bir ilgisi olabileceğini düşündüm, sinema farklıydı ne de olsa, sinemada tüm dikkatinizi beyazperdeye vermek zorundaydınız.

"Bence filmin başlangıcı, görüntünün gökten ağır çekimle eve doğru inmesi ve yavaş yavaş kadının kitap okuduğu odaya yaklaşması, içeri girmesi, sanırım buydu onu korkutan."

Bunlarla annemin tepkisi arasında nasıl bir bağ kurduğunu anlayamadım, ama ağabeyim bir antropologun 1920'lerde ilkel kabilelere film seyrettirme deneyimleriyle ilgili birkaç şey okuduğunu söyledi. Yani eğer daha önce hiç film seyretmemiş bir Zulu ya da Eskimo'ysanız, şöyle düşünecektiniz: Altın saçlı kız mı hareket ediyor yoksa ben mi hareket ediyorum? Bir Zulu'ysanız sizden bundan fazlası beklenemez. Keçileri kaçırdığınızda da benzer bir durumla karşılaşacağınız ortada.

"Anlamıyor musun?" diye soruyor ağabeyim. "Sinema gramerini unutmuş, nasıl olur da gidip karanlık bir yere oturursun ve gitgide büyüyen altın saçlı bir kadın seyredersin, her şey Tanrı'nın gözünden görünüyormuş gibi? Korktuğundan hiç şüphe yok."

"Ama," dedim, "sarayda zor görülür kalaycıyı hatırlıyor."

"Çünkü nerede ve kiminle olduğunu hatırlıyor," diye karşılık verdi ağabeyim. "Hatırlayamadığı şeyse yeni imgelerle arasındaki ilişki. Burada koltuğumda oturuyorum, bu sadece bir film, diyemiyor. Hastalık iyice ilerlemiş."

Çocuklarım küçükken, karımla birlikte onları sinemaya götürdüğümüz günleri hatırladım o an, ekranda üstlerine doğru sıçrayan bir kurt görmüşlerdi ve tüyleri diken diken olmuştu, başlarını kucaklarımıza gömmüşlerdi. Çocuklarımı kıskandığımı hatırlıyorum, hayal dünyasının onları böylesine kolayca içine alması beni kıskandırmıştı.

Hastalık annemi çocuklarımın yaşadığı o döneme geri götürmüştü. Ekranla kendisi arasında bir sınır, en ufak bir uzaklık bile yoktu. Annem de, tıpkı çocuklarım gibi, kurdun karşısında savunmasızdı.

"Sinemada olan şey, hafıza imgelerine olan şeyle aynı olabilir." dedi ağabeyim. "Kendi zihninin sinema salonunda oturuyor ve karşısındaki imgelerin ne olduğunu ya da o imgeler-

le kendisi arasında nasıl bir bağ olması gerektiğini bilemiyor. Lanet şeyler birbiri ardına geliyor yalnızca."

İnsanın hatıralarından yoksun kalmasının ne kadar çılgınca bir şey olduğunu düşünüyordum: Evin arkasındaki otlakta çıkan yangın, is kokusu ve üstünde mayosu elinde bir hortum sağa sola bağıran bir adam; hiçbirinin bir anlamı olmazdı artık, çünkü size ait olmazlardı, çünkü artık orada olmazdınız, çünkü tüm bu imgelerin zihninizin beyazperdesinde görünmesinin sebenini bilmezdiniz.

"En azından çıkıp gitmek istediği kesin," dedim; annemi, kendi zihninin beyazperdesinden kurtulmak için karanlıkta çıkış yolunu ararken düşünüyordum.

"Bence bu büyüleyici," dedi ağabeyim durup dururken. Çin çayından bir yudum aldı, Miranda'nın bardağına biraz daha çay doldurdu ve sonra da, kendi kendine konuşur gibi, "Yalnızca bana ilginç gelen insanlara sevgi duyabiliyorum ben."

"Anneniz için de geçerli mi aynı şey?" diye sordu Miranda.

Ağabeyim başını salladı, "Labaratuvardaki deneylerden biri gibi..."

"Nasıl bir deney?"

"İnsanın kendini ne kadar kaybedebileceği ve ne kadar insan kalabileceğiyle ilgili bir deney," dedi çabuk çabuk, sanki bunu anlayabilecekmişim gibi bana bakarak konuşmuştu. Miranda ikimizi dinledi, yemeğine dokunmadı. Sonra kalktı ve kapıya doğru yürümeye başladı, "Sizi biraz baş başa bırakayım. Yarın yine görüşürüz." Ben de kalktım ve peşinden gittim, ama geri dönmedi, neye bozulduğunu da söylemedi.

Miranda gittikten sonra, "Benden pek hoşlanmadı galiba," dedi ağabeyim.

"Annem hakkında böyle konuşmamızdan hoşlanmadı."

"Haklı."

Aramızda onun bir yeri olmadığını hissetmişti, Çin restoranının dar mekânında oturup acımayla sevgiyi birbirinden ayıran sınır hakkında konuşan ağabeyimle benim yanımızda

onun yeri yoktu. Her gününü bu sınırda geçiriyordu o, bu konuda tartışmak istemiyordu.

Gittikten sonra, en azından o gece, peşinden gidemeyeceğimi, onu bir daha göremeyeceğimi biliyordum. Ağabeyim bir sigara yaktı ve sazan balıklarıyla dolu o koca akvaryumu seyretti ve ben, hayatımda hiç hissetmediğim kadar yalnız hissettim kendimi. Ağabeyim geri dönmek zorunda olduğunu söyledi, onu havaalanına bıraktım; kontroller sırasında onunla gidip birkaç günlüğüne onun yanında kalıp kalamayacağımı sordum.

"Şimdi mi gelmek istiyorsun?"

"Evet, şimdi."

"Bu kadar kötü mü?"

O kadar kötü olduğunu söyledim.

Uçakta, bana döndü ve, "Neden kendimi iyi hissettiğimi biliyor musun?" diye sordu. En ufak bir fikrim yoktu. "Annem beni tanıdı," dedi ve viskisinden bir yudum aldı. "Beni hâlâ tanıyabiliyor. Elli yaşında koskocaman bir adamım ve benim için en önemli şey, beni gerçekten var olduğuma inandıran tek şey, bir huzurevindeki yaşlı bir kadının benim gibi lanet olası bir adamın kim olduğunu bilmesi. Buna ne diyeceksin bakalım?" Gülümsedi, içkisini dikip bitirdi ve bir parça buz aldı ağzına, dişlerinin arasında kırdı.

Ağabeyim kirada oturmuyordu. Charles Nehri'ne bakan dairesi, bir gökdelenin on altıncı katındaydı ve pencerelerinden, aşağıdaki parkta, nehir boyunda bir yılan gibi uzanan kızıl renk ışıklar görünüyordu. Uyumak için fazla sıcaktı hava, bir iki saat balkonda oturduk ve bira içtik, karıma geri dönmeyi ne kadar çok istediğimi, çocuklarımın beni affetmesi için her şeyimi feda etmeye hazır olduğumu anlattım ona.

Karısı ya da çocukları olmayan ağabeyimin tepkileri, doğaldır ki, beni anlamadığını gösteriyordu; ağabeyimin beni dinlerken ne hissettiğini bilememem de beni biraz kaygılandırdı. Ama hiç kesmedi sözümü, yargılamadığını, sadece dinlediğini fark ettim böylece. Saatlerce konuşmuş olmalıyım, o koca pen-

cerelere sessiz bir karanlık çökmüş, gecenin bir yarısı olmuştu.

Sonunda, "Yarın hastanede olmam gerekiyor," dedi. Esnedi ve gerindi, kanepe için yastık çarşaf getirmek için kalkıp gitti. Sonra da yatak odasına çekilip kapısını kapattı. Şafak sökmek üzereydi, oturma odasında tüm Boston ve nehir ayaklarımın altındaydı ve benim daha uykum gelmemişti. Daha önce aklımın ucundan bile geçmeyen birkaç şey söylemiştim ağabeyime, şimdi kendimi daha iyi hissediyordum.

"Ona rahat batıyor olmalı," deyip gülen karım geldi gözlerimin önüne, annemden ve çiftlikten bahsediyordu. Doğru da söylüyordu. Çiftlikte rahat rahat uzanabileceğiniz ya da yatabileceğiniz, yastıklı minderli tek bir somya, tek bir kanepe yoktu, oturacak en rahat yer şöminenin etrafındaki o koltuklardı ve sert olduklarından orada da sırtınızı dayayamıyordunuz. Babam çalışırken bile sırtını iki dakika dayayamayacağı bir ahşap sandalyede otururdu, rahat etmek için minder de koymazdı, ne altına ne de arkasına. Bunun gelenek görenekle de bir alakası yoktu aslına bakılırsa. Sırf düşüncesizlik, başka bir şey değil.

Bu daireye daha önce hiç gelmemiştim, onu uyandırmamaya özen göstererek, gerçekte nasıl bir yaşam sürdüğü hakkında birkaç ipucu bulabilme umuduyla, şöyle bir bakındım etrafa. Gelen misafirlerin ağırlandığı yer -şehir manzaralı oturma odası- çok şık ve işlevsel görünüyordu, aynı zamanda -karımın da söyleyeceği gibi- aptalca bir rahatlık kaygısıyla dekore edildiği açıktı. Pek fazla insanın girmediği iç odalar ise karmakarışıktı. Çalışma odasının duvarında çerçevelenmiş diplomaların arasında Nettie'nin kızıl ipek kumaşı asılıydı duvarda; annemin yarım bıraktığı üç figür resmi, ağabeyimin önceki gece havaalanından geldiğimizde koyduğu yerde, masanın dibindeki duvara dayalı duruyordu. Masasının arkasındaki panonun bir köşesine ikimizin daha önce hiç görmediğm bir fotoğrafını iliştirmişti. Duvarlarında onu seyreden bu kadar çok fotoğraf varken nasıl

çalışabiliyordu, anlayamamıştım bir an; ama masasının üzerinde darmadağın duran faksları, çıkışları, iş arkadaşlarının kartlarını, gazete yazılarını, tebrik kartlarını, dosyaları, ataşları, tükenmezleri ve dolmakalem kutularını görünce, anladım.

Kapı tarafındaki duvara dayalı iki hafif kutu vardı ve açtığımda iki tane beyin taraması çıktı içlerinden, kafatası ve omur açık sarı renkteydi, beynin kısımlarıysa mavi. Çenenin soluk görüntüsü bana, deniz kıyısında uçaktan görünen bir kayalığı hatırlattı; sizi alıp denizin dibine çekecekmiş gibi.

Elimdeki tarama sonuçlarına göz atıyordum, içeri girdiğini duydum.

"Hiç ipucu bulabildin mi?" diye sordu. Arkamı döndüm, rahatsız olmuştum. Dairesi bana onun hakkında hiçbir şey anlatmamıştı, sadece şehre tepeden bakan bu hücrede ne kadar sessiz ve yalnız bir hayat sürdüğünü düşündürmüştü.

"İzleri silmişsin," dedim. "Nedir bunlar?"

"Nükleer magnetik rezonans görüntüsü, sağ ön ve paryetal loblarda protein sentezi durumunu görmek için izotop metionini izleri."

Karanlık bir noktayı işaret etti. "Şurası," sonra da bir diğer noktayı, "ve şurası. Farkı görüyor musun?"

İşaret ettiği yerde içsel küçülmeyi gördüm, yok oluşu, tüm bu kaybediş görüntülerinin ortasında nasıl olup da bu kadar rahat, böylesine bilinçli bir hayat sürebildiğini düşündüm kendi kendime.

Bana yaptığı işi göstermekten hoşlandığı kesindi, çünkü kahvaltıdan sonra beni ders verdiği üniversite hastanesindeki laboratuvarına götürdü. Bana bir öğrencilerinden biriymişim gibi davranması ne kadar hoşuma gitti, ne kadar sevindim, anlatamam.

Yan yana duruyoruz ve bir elektron mikroskobunun deliğinden bakıyorum. Cam slaytta altı yüz kat büyütülmüş olan

hücreler, altmışlarındaki bir hastanın temporal lobundan alınmış. Nöronlar, aksonlar ve dendritler, yani beynin temel mimarisi, belirgin biçimde görülebilsin diye hücreler boyanmış. Soluk kahverengi dörtgenler normal nöronlar. Uzun ve kıvrımlı kuyruklarıyla koyu kırmızı lekelereyse nörofibriler düğümler deniyor. Görüntünün ortasında, yoğun ve karanlık bir bölge var, bir iltihap halkası çevirmiş etrafını. Bu amiloyit protein göstergesi, bu hastanın beyninde ileri bir safhada olan bir tür skar doku biçimi. Mikroskobun altında bir bir galaksi fırtınasına benziyor, sönen bir evrenden gelen yıldız yağmuru. Güzel göründüğü söylüyorum ve ağabeyim yeteri kadar yaklaşırsak her şeyin güzel görünebileceği karşılığını veriyor.

Şimdi, şuna bir bak, diyor ağabeyim; titrek bir ışıkla parlayan iki görüntü var önümde, insan beyninin görüntüsü, duvardaki negatoskopa asılmışlar. Kafatasının koruyucu kemiği mor renkle belirlenmiş, korteks açık mavi, ön loblar kırmızı ve sarı. Bu pozitron emisyon tomografisi, diye açıklıyor ağabeyim, nörologların beyin fonksiyonlarını gerçek zamanla inceleyebilmelerini sağlıyor. Madde radyoaktif glükozla enjekte ediliyordu. Beyin glükozu tüketiyordu; beynin ne kadar büyük bir kısmı aktifse, o kadar çok glükoz tüketiliyordu. Sol taraftaki negatoskopta sağlıklı beynin nöronlarında normal metabolik aktivite, sol ve sağ beyin loblarında simetrik bir kırmızı alanlar dizisi yaratıyor. Sağ taraftaki negatoskoptaysa düzensiz ve eğri büğrü, yer yer açık turuncuya çalan koyu bir kızıl renk var.

Şuraya bak, diyor ağabeyim, bir DNA taraması çıkarıyor, siyah ve gri yatay barlardan oluşan sütunlarla dolu, röntgene benzeyen bir slayt. Bu dizilerden biri, aynı hastanın bir damla kanıyla belirlenen genetik parmak izi. Farkı görüyor musun? diye soruyor ağabeyim, altıncı diziyi gösteriyor. Hiçbir fark göremiyorum. Ya sen? İşte, diyor, yirmi birinci kromozomun ortasındaki eksiği işaret ediyor. Yıkım burada başlıyor, diyor.

Ağabeyimin kullandığı bu yıkım sözcüğünün şu an için onun dilinde tek bir anlamı var, patolojik etkiler dizisi; oysa

benim için onun ürkütücü bir çağrışımı var. Üzerinde boya izleriyle kara bir plakaya dönüşen bir beden görüyorum. Bana baktığını fark ediyorum. Beni kendime getirmek için sesini yükseltiyor.

"Yıkım protein sentezlerini yöneten genetik mesajın çok fazla protein üretimine ya da proteini kesecek enzimlerin başarısızlığına sebep olmasıyla başlıyor. Takip edebiliyor musun?"

Takip edemiyordum, yine de onaylar biçimde başımı salladım.

"Protein skara benzeyen bu yataklara birikiyor, ki onlar da bitişik beyin dokularına zarar veriyor ve slaytta mat, koyu renk kıvrımlar, düğümler ortaya çıkarıyor." Ağabeyimin metodik, yansız sesi yüzünden -derslerinde kullandığı ses tonu buonu bir yabancı gibi görüyorum.

Bir nöropatalojist olmanın bilardo oynamaya benzediğini söylüyor; oyunun ortasında giriyorsun, toplar masanın üzerinde dört bir yana saçılmış durumda ve sen ilk vuruştan sonra topların nasıl bir konumda olduğunu bulmak zorundasın. Bir kez daha genetik parmak izine dokunuyor. "İlk vuruşu işte böyle buluyoruz."

"Öyleyse artık biliyoruz," diyorum.

"Hayır, daha yeni başlıyoruz."

Olup bitenle ilişkili başka genetik sorunlar da olmak zorundaydı ve doktorlar bugüne kadar bu sorunların yalnızca birkaç tanesini bulabilmişti. Her şey genetikle ilgili olamazdı. Çevre koşullarından ne haber, diye soruyorum, öylesine teslimiyetçi bir ses tonuyla konuşuyorum ki kendim bile rahatsız oluyorum. Genetik, hastalıkla tanışıklık kurmamızı sağlar. DNA belli bir tür yaşam sürdüğümüz takdirde işin içine girecektir.

"Ne tür bir yaşam?"

"Keşke bilebilseydik," diyor.

Bilmediği şeyler ağabeyimin keyfini kaçırmıyor. Cevaplar zaman içindeki ilerlemelerle kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Ağabeyimin biliminde beni bir yandan kıskandıran, diğer yandan mutsuz kılan bir dinginlik var. "Keşke hayatımı nasıl değiştireceğimi bilseydim," diyorum.

Sözlerimi duymamazlıktan geliyor ve birer birer, bilimin günün birinde bu tür hastalar için yapabileceği şeyleri sayıyor: Genetik eksikliği gidermek için DNA implantasyonu; protein üretimini düzenleyecek ya da enzimlerin proteini parçalamasına ve taşımasına yardım edecek kimyasallar; nörotransmiter fonksiyonu geliştirecek başka kimyasallar. Trajedi böylece tahammül edilebilir bir hal alıyor.

"Oraya da varacağız," diyor.

"Zamanla?"

Elini omzuma atıyor ve beni kapıya doğru götürüyor; ışıkları söndürüyor.

"İki yıl içinde ilaç denemelerine başlayacağız. On, on beş yıl içinde ilaçlar kullanılmaya başlanacak." Yani umut var, ama bu hasta için değil.

İşte o an aklım başıma geliyor, anlıyorum o hastanın kim olduğunu. Bunu engelleyen kurallar olmalı, ama o kuralları koyanlar da doktorların kendileri değil mi?

"Anneme böyle bakılmasından hiç hoşlanmıyorum," diyorum, çok ileri gitmişiz, terbiye sınırlarını aşmışız gibi hissediyorum. Ağabeyim bu konuda konuşmak istemiyor. Laboratuvardaki negatoskopları da söndürüyor ve dışarı çıkıyoruz.

Tanışmamı istediği biri olduğunu söyledi. Sabah çevre yolundaki trafik keşmekeşine dalarken, "Bir öğretmen," dedi. "Senin gibi."

Hasta, adalelerinde ve eklemlerinde acı ve dermansızlık şikayetiyle gelmişti. Tam beş yıl önce. Birtakım testlerden geçirilmişti, ama sadece emin olmak için. Hastaneye gelirken kendisi de hastalığının ne olduğunu biliyordu.

"Asıl adıyla söyleyecek olursak, ALS."

Ağabeyim benim için açıkladı. "Amiyotrofik leteral sclerosis, motor nöron hastalığı olarak da bilinir."

"Stephen Hawking'in hastalığı değil mi o?"

Ağabeyim onayladığını ifade eder biçimde başını salladı.

"Kas ve otonomi fonksiyonlarından sorumlu sinir sistemlerinin dönüşü olmayan, şaşırtıcı çöküşü."

Daha önce ağabeyimin insanlara öleceklerini söylemek zorunda kalan biri olduğunu hiç düşünmemiştim.

"Ona nasıl söyledin?"

Ağabeyim sağ sinyali yaktı ve çevreyolundaki rampada Charlestown çıkışına saptı, "Ben insanlara daima iyi haberler veririm. Bu arada, adı Moe'dur."

St. Mary Özel Bakım Merkezi'nin lobisinde tekerlekli sandalyeler duvarın kenarına dizilmişti; hastaların bazıları inliyordu, bazıları kendi kendilerine mırıldanıyordu, bazıları ağızları açık, uyuyordu, bazılarıyla çimenliğin ötesindeki sıcak parıltıyı seyrediyordu. Moe'nun odası lobinin hemen yanındaydı ve kapısı açıktı.

Moe ağabeyimin yanında yatağında yatıyor, karşısında bir bilgisayar ve yanında bir yazıcı var, yastığının kenarından bağlı olduğu hortum görünüyor. Ağabeyim onu selamlamak için kolunu okşuyor, Moe da karşılık olarak derin bir hırıltı koyveriyor. Moe'nun beni görebileceği bir yere gidiyor ve merhaba diyorum. İri yapılı bir adam, güçlü göğsü kıvır kıvır siyah kıllarla dolu. Belinden aşağısı iyice zayıflamış, beyaz pikesi belinden aşağısını örtüyor. Hortumu tuttuğu dudakları büzülüyor ve yanaklarının hava dolduğunu, alnının kırıştığını görüyorum; çok güç harcıyor. Sözcükler bilgisayar ekranında belirmeye başlıyor yavaş yavaş: "Ne iyi ettiniz de geldiniz." Moe'nun okulunun bilgisayar departmanı bilgisayarı getirmiş, hastanenin teknik servisiyse o çubuğu ve klavyeyi. Moe konuşamıyor ya da hareket edemiyor ama klavyeyi kontrol etmek için üflediği bir hortum aracılığıyla dünyayla iletişim kurabiliyor hâlâ.

Duvarlarda karısının ve çocuklarının fotoğrafları, okulda yaptığı bazı çizimler, bir Rum Ortodoks ikonası posteri ve bir

de tabela asılı, üzerinde şöyle yazıyor, "Nükleer Serbest Bölge: Klisma Kesinlikle Yasaktır", bir yazı daha var: "Öksürük ya da Tıkanma Durumlarında, Lütfen Beni Düz Oturtunuz."

Ona doktoru hakkında ne düşündüğünü soruyorum, Moe yine büzüyor dudaklarını ve ekrana bir mesaj daha gönderiyor.

"Ona ne söylersem onu yapıyor."

İkisi de sırıtıyor. "Sorun var mı?" diye soruyor ağabeyim ve hemşire hastanın yatak yaralarıyla ilgili birtakım sorunlar çıktığını anlatıyor. Moe hortumuna üflüyor. "Ah," gibilerden bir ünlem geliyor ekrana.

Kendinden emin ve bir uzmana yaraşır biçimde, nazik bir hamleyle kaldırıyor ağabeyim pikeyi ve Moe'yu ters çeviriyor. Kalçası ve sağ omzu, vücudunun ağırlığı buralara binip bu bölgeleri yatağa bastırdığı için kızarmış ve kabarmış. Bacakları insanın tüylerini diken diken ediyor; bir deri bir kemik. Ağabeyim hemşireye kullanılan merhemin değiştirilmesi doğrultusunda direktifler verirken Moe bana göz kırpıyor.

Ağabeyim başka bir hastayla ilgilenmek için beni yalnız bırakıyor, orada kalıp Moe'yla biraz sohbet etmenin benim de hoşuma gideceğini söylüyorum. Moe benim çok tuhaf bir ziyaretçi olduğumu düşünmüştür herhalde, çünkü birden fazla samimi oldum ve izin bile istemeden yatağının ayakucuna oturdum, sonra da dosdoğru sordum, "Acı var mı?" Sözler birer birer belirdi ekranda:

> "oturamıyorum çünkü kafamı düz tutamıyorum, destek alarak düz tutmaya çalıştığımda tıkanıyorum.
>
> bu yüzden günlerimi yan gelip yatarak geçiriyorum.
>
> doğrudan als ile ilişkilendirilebilecek bir acı söz konusu değil fakat omurilik soğanında vücut ısısını dengeleyen organdaki zedelenme ve gittikçe sıklaşan öksürük nöbetleri bana çok zor anlar yaşatıyor. yemek yemek bile tehlike arz etmeye başladı benim için. böyle yata yata kalçalarımda da yaralar çıkıp duruyor.

neler olduğunu anlamak için konsantre olup düşünmeye bol bol zamanım var. hemen her gün yazıyorum.
elim en son dört sene önce kalem tutmuştu."

Sözlerinin ekranda görünmesi için uzunca bir süre çaba harcaması gerekiyor, bitirdiğindeyse kendini serbest bırakıp dinlenmek zorunda. Bu adam için sözlerin önemi var. Bir ekranı sözcüklerle doldurmak koca bir gün boyunca sınıfta ders vermeye bedel benim için.

Bilmek istediğim şey, neden öfkeli olmadığı.

Sözler harf harf beliriyor ekranda:

"yaklaşık üç yıl boyunca çok öfkeliydim. kendi kendimi yedim. sonra vazgeçtim o öfkeden. şimdi isa mesihe dua ediyorum."

Buna karşı çıkmaya hakkım yok, ama tutamıyorum kendimi; tepkim sert. Ona bu kadar acı çektiren birine dua etmemin asla mümkün olmadığını söylüyorum. Fırıl fırıl dönen gözlerindeki alaycılık kaybolmuyor. Harf harf başka sözcükler beliriyor ekranda.

"burada yatıyorum, hareket edemiyorum; fakat dinleyebiliyorum, düşünebiliyorum, dua edebiliyorum. nasıl oluyor da sevgiye benzer bir şey hissedebiliyorum? hem nereden geliyor bu sevgi?"

Onun yatağının üzerinde oturuyordum, garip ama elimi omzuna atmıştım ve elimi orada hissedip hissetmediğini düşünüyordum.

Bunca yol katedip onu bir dinsize çevirmeye kalkmanın benim haddim olmadığını söylüyorum. Gülümsüyor ve gözleriyle su şişesini işaret ediyor. Bir başka hortumun yardımıyla suyunu içmesine yardım ediyorum. Sonra bir anda uykuya dalıyor, ağzı açık, yorgunluğu yüzünden okunuyor.

Karısı da geliyor, Moe uyurken, ben karısıyla birlikte koridorda sandviç yiyorum; o da tam gün çalışan bir hemşire ve doyurması gereken üç çocuğu var, yine de her gün buraya gelip kocasını ziyaret etmeye zaman bulabiliyor. Hastalıkla birlikte geçirdiği beş yıl sonunda güzel yüzüne bir ağırlık çökmüş; dingin bir ifadesi var.

"Ağabeyiniz Moe'ya çok iyi davranıyor," diyor. "Diğer doktorlara hiç benzemiyor."

"Moe, ağabeyimin, ne söylerse onu yaptığını söylüyor."

"Başlangıçta böyle değildi, sizi temin ederim. Ağabeyiniz Moe'nun şunu ya da bunu yapmasını söyleyip duruyordu, elinden gelen her şeyi yapmasını, savaşı asla terk etmemesini söylüyordu, Moe da bir süre gayret etti, ama sonunda dedim ki, Çılgınlık bu, bilirsiniz işte. Burada bir hastalıktan söz ediyoruz, bir spor müsabakasından değil, kazanabileceğiniz, gösteri yapabileceğiniz ya da seyircilere hava atabileceğiniz bir yarış değil bu. Sanırım Moe'nun aklını başına getiren buydu. Artık öyle davranmıyor."

"Ağabeyim de öyle değil artık," diyorum.

"Sanırım Moe'nun etkisinde kaldı. Olayları kabulleniyor." Gitmesi gerekiyor ve bana Moe uyanana kadar odasında bekleyebileceğimi söylüyor. Moe uyandıktan sonra elimi omzuna atıyorum ve gitme zamanımın geldiğini söylüyorum. Yine hırıltıya benzer bir ses çıkarıyor ve hortumu dudaklarının arasına yerleştirmemi istediğini anlıyorum. Bir söz beliriyor ekranda.

"kal."

Hemşireler sondayla süngeri değiştirip onu yıkadıktan sonra, ona gelecek hakkında ne hissettiğini soruyorum. Sorum canını sıkmış gibi görünmüyor. Hortumu dudaklarının arasına yerleştiriyor ve arkasına geçip yavaş yavaş ekranda belirmeye başlayan sözleri takip ediyorum.

"şimdi bu kadar yorulmuşken bile yaşamaya devam etmeyi tercih etmem gerektiğini hissediyorum bunu yaptı-

ğımda benim yanımda olacağına inanıyorum korkuyorum ve kaygılanıyorum olaylar gelişirken bilinçli olmayı umut ediyorum."

"Olaylar gelişirken bilinçli olmak." Kelimeler ekranda beliriyor ve ben başta ne demek istediğini anlamıyorum. Moe ekranın yanı başında yatıyor, soluk yeşil ekranın ışığı yüzüne yansıyor, gözleri kapalı, hortum açık duran ağzında.

Sonra anlıyorum ne demek istediğini. Her şeyi görmek istiyor, her şeyi hissetmek istiyor, son ana kadar yaşam bilincini korumayı umuyor; onun için bu bilinç hali -ne kadar yalnız olursa olsun- son ana kadar savaşmaya değer. İnsanın sıradan bilinç haline bu kadar değer veren bir kimseyle karşılaşmamıştım daha önce.

Hava kararıyor ve florasan lambalar yakılıyor hastanede. Bir hemşire geliyor odaya ve Moe'nun başına bir kasket geçiriyor, böylece hem ışıktan rahatsız olması engellenecek hem de bilgisayar ekranını daha iyi görmesi sağlanacak. Ona bir gangster filminde kâğıt oynayan uyuşturucu satıcılarına benzediğini söyledim.

Sonra annemin hastalığı hakkında ne düşünmem gerektiğini sordum ona, belki de bu soruyu bir rahibe sormam gerekiyordu, ama etrafımdan hiç yoktu onlardan. Bir süre gözleri kapalı kaldı, sonra hortumu dudaklarının arasında sıkı sıkı tuttu ve sözler yirmi dakikayı aşkın bir süre sonra, harf harf, hece hece belirmeye başladı ekranda.

"şimdi şunları bir düşün

I) hastalık. sonun başlangıcı değil, başlangıcın BAŞLANGICI. doğrusunu söylemek gerekirse altı ay öncesine kadar ben de böyle HİSSETMİyordum. yine de teşhisten bugüne geçirdiğim her günü, fiziksel yorgunluğun, hastalığın çok daha hızlı ilerlemesine sebep olacağını bile bile yaşadım. buna rağmen oturmak, ailemle ve arkadaşlarımla geçirdiğim zamandan çalmak olacaktı.

yani, devam ediyorum. ancak şimdi hissediyorum, bir stoacı ya da savaşçı olsaydım eğer, şimdiye çoktan gitmiş olurdum. bunun yerine her günü bir duayla karşılıyorum. mesih her ne getirirse getirsin kabul etmeye hazırlıyorum kendimi."

"Stoacı" sözcüğünü duyunca beni bir yerlerden okuduğunu düşündüm. Gayet mantıklı görünüyordu. Konuşmamın bir kopyasını ağabeyime göndermiştim, gerçi ağabeyim yazdıklarımı nasıl bulduğu hakkında hiçbir şey söylememişti bana. Moe yine dinleniyordu, hemşirelerden biriyle konuştum, bir gün ağabeyimin elinde bazı kâğıtlarla odaya daldığını, Moe elinde hiçbir şey tutamadığından, ağabeyimin kâğıtları duvarlara yapıştırdığını anlattı. Hemşireye Moe'nun yatağının yerini belli aralıklarla değiştirmesini emretmişti, böylece Moe her defasında farklı bir sayfanın önüne gelecek, konuşmamın tamamını okuyabilecekti. Çok komik ama, bu keyfimi yerine getirdi; o konuşmayla ilgili duyduğum utanç sanki bir anda kaybolup gitmişti.

Moe uyandığında, ona konuşmamın karımı ne kadar sinirlendirdiğini anlatıyorum. Sözler ekranda beliriyor,

"öfke zaman kaybıdır."

Bir arkadaşımın bana insanın büyüdüğü zaman daha zeki ya da daha kurnaz olmadığını söylediğini anlatıyorum. Olup biten klişeleşmiş deyişlerin anlamlarını tam anlamıyla kavramandan ibaret. Mesela, "gelen gideni aratır." Ya da "her şeyin başı sağlık." Ya da öfkeyle ilgili olarak, "sabrın sonu selamet."

"öyleyse sabret."

Konuşmam hakkında ne düşündüğünü soruyorum ona. Cevabının ekranda belirmesi yirmi dakika alıyor. Gittikçe daha sık durup nefes alması gerekiyor.

"tecrübe edip bilmek uzak kalmak ve gerçek hakkında en ufak bir ipucuna bile sahip olamamaktan daha iyi. stoacılık. güdülerle pek ilgisi olduğunu sanmıyorum. belki de insanın maneviyatını aramasının dile gelmeyen sebebi."

"Güdülerle pek ilgisi yok." Derslerimde ya da konuşmamda ne söylemiş olursam olayım, benim de stoacılığı çok iyi bilmediğim gibi bir şey çıkıyor ortaya. Sanırım ağzıma geleni söylemiştim; çok öfkeliydim. Bunu ona da söylüyorum ve bana göz kırpıyor.

Omzuna vuruyorum ve dilim varmıyor ama ona, annemden ve ondan, tamamen soyunduğumuzda, yani hastalık bizi yeniden özümüze indirgediğinde, sözden oluşan yaratıklara dönüştüğümüzü öğrendiğimi söylemek istiyorum. Bizi sözden başka, hastalığın derin karanlıklarından gönderdiğimiz mesajlardan başka kurtaracak bir şey yok.

Harfler birer birer, yavaş yavaş beliriyor ekranda.

"söze inan."

Babam annemin bizden uzaklara bir yere gittiğini söylemişti, hepimizin onun peşinden gitmeyi derinden arzuladığı dönemler olmuştu; bunları anlattım ona. Annem bunun nasıl bir şey olduğunu açıklayamıyordu, diyorum, ama sen yapabilirsin.

"bir yolculuk, evet."

Sözlerini ekrana geçirmesi gittikçe daha uzun zaman alıyor, gerçekten zorlanıyor, yüzü ter içinde. Onu böyle seyretmeye dayanamıyorum.

"bedenimden uzağa, ailemden uzağa, bildiğim dünyadan uzağa yaptığım bir yolculuk."

Odada bir aşağı bir yukarı gidip geliyorum, ona bakmamaya çalışıyorum, hareket etmek veya konuşmak için, belki de hiç çaba harcamıyor olmam bana utanç veriyor onun karşısında; o, karanlık bir odada bir pikenin altından, bilinmeyen diyarlardan bana bir şeyler anlatmaya çalışırken, ben utanıyorum:

"hayatın tam ortasına."

Ondan daha fazlasını isteyemem. Sessizce yatıyor, şapkasının altında gözleri kapalı, terliyor, tükeniyor; çok yorgun. Ona teşekkür etmek istiyorum, ama böyle bir nezaket, onun benim için yaptıklarının yanında çok hafif kalırmış gibime geliyor; sanki buraya ondan tavsiye almaya gelmişim gibi, böylece, hoşça kal diyorum ve hareketsiz koluna dokunuyorum bir kez daha, "seninle işimiz daha bitmedi," diye de ekliyorum, aptalca bir şey söylediğim düşüncesiyle. İnce, yorgun ve acı dolu bir ses çıkıyor boğazından.

Bir hemşire geliyor ve bilgisayardan yazıcıya bir komut göndererek, konuşmanın ona ait olan kısmının çıkışını alıyor. Çıkarken arkamı dönüyorum. Bilgisayar ekranı daha bir yeşil ve bomboş. Önündeki pikenin altında ezik büzük bir şey var, hasta yatağının iki yanındaki metal korkulukların arasında sinmiş kalmış. Yeşil kasketin gölgesi hâlâ yüzünde ama o artık uyuyor.

Taksiyle ağabeyimin evine dönerken, yolda, bilgisayardan alınan çıkışa bakıyorum ve bana söylediği sözlerin altında bir de kendi yazdığı şiiri görüyorum; hemşire benim için onu da basmış kâğıda:

5NO
neler oluyor?
kafamın içinde sessizce bir o yana
bir bu yana çarpan bu kıvılcımlar da neyin nesi?

gökteki korların sönük tılsımları
bilinmeyen patikaya düşecek
bir çocuk bağırıyor, baba, daha nereye kadar gidecek?

Ağabeyimin evine geri döndüğümde, apaydınlık odasının ortasındaki masaya sofrayı kurmuş, yemek yiyordu. Şehrin parıltıları ufkun ötesine geçmişti ve onların da üzerinde gökyüzü yıldızlarla doluydu. Eşofman ve tişörtünün üzerine bir robdöşambr giymişti, ışık havuzunun içinde yapayalnız bir ihtiyar gibi görünüyordu; bir dağ tepesindeki bir manastırın başrahibi gibi desem yeridir. "Sana biraz ayırdım," dedi, eve getirdiği Hint yemeğinden kalanlardan atıştırdık beraberce. Bütün günümü Moe'yla geçirdiğimi söylediğimde, "Ben de öyle tahmin etmiştim zaten," dedi. Moe'nun ne kadar zamanı kaldığını sordum ona.

"Üç ay, başka bir yere giderse, belki dört."

"Biliyor mu?"

"Tabii ki."

Bir doktorla bir hasta arasındaki dostluğun nasıl bir şey olduğunu merak ettim; her an ölümün nasıl bir şey olduğunu öğrenme yolunda ilerleyen bir adamla, ölüm hakkında -hücrelerin bozuluşunun moleküler yapısına kadar- insana ne hissettirdiği dışında her şeyi bilen bir adam arasındaki dostluk. Annemin taramalarının karanlık bölgelerinin anlamını biliyordu, anneme yapılan testlerin sonuçlarındaki sayı dizilişlerinin gizli mantığını da. Tek bilmediği onun gibi olmanın neye benzeyeceğiydi. İşte o an ağabeyimin biliminin, onun en iyi bildiği sevgi biçimi olduğunu kavradım.

Ben bunları düşünüyordum ki, "ALS sen hareket ettikçe ilerler; eğer sessiz sakin durursan yavaşlar. Moe yaptığı her hareketle, yazdığı her sözcükle durumunu daha da kötüleştiriyor. Moe'ya da her zaman söylediğim gibi, merhametli bir ya-

ratıcı olduğunun başka bir delili bu, tabii delillere ihtiyaç varsa."

"Peki, Moe ne karşılık veriyor?"

"Sen lanet olası işini yap, diyor."

Ağabeyim sandalyesini masadan uzaklaştırdı. "Moe'yu tıbbi etik derslerimde kullanıyorum. Bir nörologun, bir ALS hastasına bilgisayar kullanma izni vermeye hakkı olup olmadığını soruyorum onlara; bilgisayarın hastanın ömrünü kısaltacağını bilen bir nörologun, buna hakkı var mıdır?"

"Sen niye izin verdin öyleyse?"

Ağabeyim bıyık altından güldü. "Öğrencilerim doktorun böyle bir hakkı olmadığını söylüyor her zaman. Ben de onları Moe'ya götürüyorum. Yarım saat içinde hepsinin aklını çeliyor Moe. Ne sonuç çıkardık bakalım? diye soruyorum."

"Söz, hayatın kendisinden bile daha önemli olabilir," dedim.

"Kesinlikle," dedi ağabeyim ve bir sigara yaktı. "Söz. Söze güven."

Ağabeyim sofradaki kutuları ve poşetleri alıp götürdü ve dolaptan iki bira getirdi.

"Sınıfa bir de düşünce deneyi veriyorum. Eğer seçim yapmak zorunda kalsaydınız, hangisi seçerdiniz: Aklınızı kaybedip bedeninizi kurtarmayı mı, yoksa bedeninizi kaybedip aklınızı kurtarmayı mı?"

"Ben böyle oyunları sevmiyorum."

"Düşünce deneyleri."

"O lanet şeylere ne dendiği umrumda bile değil."

Beni duymamazlıktan geldi. "Bu soruyu sormak insanların benlik bilincine biçtiği değeri keşfe çıkmak anlamına geliyor."

"Bu röntgencilik gibi bir şey!"

"Hadi ama," dedi, "hepimiz ahlâklı turistleriz. Hastalık yabancı bir ülke. Hiçbirimizin orası hakkında bir fikri yok. Düşünce deneyleri bunun için. Bütün öğrencilerim kendilerinden emin görünüyorlar; ta ki Moe'yla karşılışana kadar."

"Peki, ya sonra?"

"Onlara öksürük nöbetlerinden ya da bacaklarının çürüyüp gitmesini seyrettiğinden bahsediyor ve sonra," ağabeyim tebessüm etti, "birden akılları karışıyor. Öğrenciler karşısında bir harika."

"Allah'ın belası bir takım yaparsın onlarla artık," dedim.

Ağabeyim kalktı gitti, kanepeye oturdu. "Annem yalnızca acı çekebilir. Deneyimine herhangi bir anlam yükleyemez. Onun için en kötüsü bu."

Neden bundan bu kadar emin olduğunu anlayamamıştım, ama devam etmesine izin verdim.

"Gelgelelim, Moe deneyimini şekillendirebiliyor. Onu Hıristiyanca bir ışıkta görüyor -ki buna tahammülüm yok- ama onu ayakta tutan bu. İki kez sınırdan döndü, ona kadar saymaya başlamıştım, neredeyse nakavt olacaktı. Solunum yolu enfeksiyonları. Her defasında uçurumun eşiğinden dönüyor."

."Olumlu zihinsel tavır," dedim. Moe'nun kaderini reddetmesine sebep olan bu vahşete ne isim vereceğimi bilemiyordum; ismi ne olursa olsun, umutsuzluk bile denebilirdi belki, ama hayatın ta kendisiydi bu ve benim "stoacılığım" teslimiyetçilikten başka bir şey değildi.

Ağabeyim şimdi kararan odanın bir ucundan diğer ucuna yürüdü ve pencereden dışarıyı, Logan'daki uçak pistinin mavi ışıklarını seyretmeye başladı. "Annem yüzünden olsa gerek, bilinçsizlik halinin dünya üzerindeki en güzel şey olduğunu düşünüyordum, unutma denen şeyinse her yönüyle karşı gelinmesi gereken bir şey olduğu kanısındaydım. Ama şimdi emin değilim. Şimdi Moe'nun geçirdiği evreyi görüyorum, kendi dilsel gücünün ayrışımını seyretmesini, bir bilgisayar ekranında çözülen kendi sözlerini ve cümlelerini seyretmesini. Buna katlanabileceğimden emin değilim."

Bunlara bana neden anlattığını bilmiyordum, yine de böyle davranması hoşuma gitmişti. Sonunda dedi ki, "Tüm mesele, insanoğlunun bilinç haline ne kadar katlanabileceği meselesi."

Pencere kenarından beni şöyle bir süzdü. "Ne düşündüğünü biliyorum, ama inan bana, annemin olup biteni bilmesi onun için çok daha iyi."

"Hâlâ acı çekiyor. Bitmiş değil ki. Hâlâ neler olduğunun farkında."

"Emin misin?"

"Emin olmak," diye küçümsedim söze başlarken. "Sonuçta seni hâlâ tanıyabiliyor. Bunu yapabildiği sürece, acı da çekebileceği ortada."

Ağabeyime, karanlıkta annemin yanında yattığım, uyurken onu seyrettiğim o geceyi anlatmak istedim, ağzı açık sırt üstü yatıyordu, o içinden geçenleri, yastığı kapıp yüzüne kapatıvermeyi ne kadar çok istediğimi anlatmak istedim. Duyduğum utanç yüzünden, bunu birine itiraf etmeye mecbur hissediyordum kendimi, hatırasından uzak olacak, içimde barınan öfkeden kurtulacaktım. O hisler zihnimde yeniden canlanmaya başlamıştı, birden deli şaçması gibi göründüler gözüme. Neden böyle bir şey yapmak geçmişti ki aklımdan? Bilinci, o hasar görmüş kırılgan şey, birden güzel görünmeye başlamıştı gözüme; kırmam gereken boyalı bir yumurta gibi, bu kez onu olduğu gibi görebiliyordum.

Hiçbirinden bahsetmedim ağabeyime. Bunun yerine birkaç gün önce annemin odasında, oturup pencerenin karşısındaki otobüs durağında yağmur altında bekleyen insanları seyrederek geçirdiğimiz akşamı anlattım, kaybolmuş gibi, çürümüş gibi, yok oluyormuş gibi görünüyordu ve ona Boston'a ağabeyimi ziyarete gitmek istediğimi söylemiştim. Odanın sessizliğinde, "Ben onu görüyorum," demişti.

"Ne görüyorsun?"

Uzun bir bekleyiş. Gözlerimin içine baktı sonra.

"Onu gerçeğin kapısının eşiğinde görebiliyorum."

Ağabeyim birden sessizleşti. Kendisini annemin onu gördüğü gibi gördüğünü biliyordum: küçük bir çocuk, iki yıkık sütun arasından göğe uzanıyor, alevler, duman ve müthiş bir yı-

kım içimde; sütunların ağırlığı altında donakalmış bir çocuk, hareket edemiyor, gerçeğin kapısının eşiğinde hareketsiz. Ağabeyimin annemi gördüğünü biliyordum -benim gördüğüm gibi- kapının öbür tarafında dikiliyor, ikimizi çağırıyor, onu takip edelim diye.

Boston'dan geri dönerken uçakta, aklıma karıma anlatmak istediğim şeyler geldi ve bekleme salonundan ona telefon ettiğimde, evimizin mutfağında, buzdolabının önünde dikilip beni dinleyeceğini hayal ettim; sırtında buzdolabının serinliği, bir elinde sigara, diğer eli saçlarının arasında dolaşmakta. Ama altı aydır konuşmuyorduk, nasıl olduğu ya da neler düşündüğü hakkında en ufak bir fikrim yoktu.

"Selam, benim."

Sesimi duydu ve nazikçe sordu, "Niçin arıyorsun?"

Kimi aradığımı bilemediğim ama niçin aradığımı bildiğim gibi acayip bir düşünceye kapıldım. Uzun bir süredir düşünmekte olduğumu, Boston'da ağabeyimin yanında kaldığımı ve

mümkünse şimdi onunla görüşmek istediğimi anlatmayı denedim.

Sigarasından çektiği nefesi üfledi.

"Neredesin? Çok gürültü var. İyi misin?"

"Ben iyiyim. Seninle konuşmak istiyorum."

"Niçin?"

"Sadece neler olacağını görmek için."

Konuyu değiştirdi: "Anneni görmeye gittim."

"Neden?" diye sordum.

"Anneni severdim."

"Neden söylüyorsun bunu bana?"

"Beni tanımadı."

"Hadi canım!"

"Öyle işte." Sonra dedi ki, "Neler hissettiğini biliyorum."

Sanırım bu, kendisinin de düşünmekte olduğunu söyleme biçimiydi; bana karşı tavırlarını gözden geçirmişti. Böyle bir telefon konuşması daha önce de çok şeyi değiştirebilirdi. Onu bir an önce görmek istediğimi söyledim.

"Belki de görüşmemeliyiz."

"Neden?"

"Emin değilim, sadece, bana öyle geliyor işte."

"Neler geçiyor aklından?"

"İşler buraya kadar geldikten sonra, ne olur bilemiyorum."

"Her şey bize bağlı."

"Ama baksana, neler neler yaşadık," dedi. "Hâlâ bir anlam veremiyorum olup bitene."

"Ben de," dedim, bunun ikimizi de güldüreceği umuduyla.

"Sen bir anlam veremeyeceksin de kim verecek?"

"Ama yapamıyorum işte. Olup biteni anlayacak biri varsa o da benim, yine de tüm sebepleri gözümün önüne getiremiyorum."

"Bence biraz daha düşünmelisin."

Şimdi, kafamın içinde, belki de ellinci kez tekrarlarken bu konuşmayı, düşünüyorum da sözler her şeyi yoluna sokabilir-

di aslında. Ama o zaman, havaalanındaki telefonun ucunda, doğru dürüst söz yoktu aklımda. Ben de konuyu değiştirdim. Kızımı huzurevine götürmek istediğimi söyledim, çünkü annemin onu hâlâ hatırladığını düşünüyordum. Karım beni dinledi, sonra da bunun iyi bir fikir olmadığını söyledi.

Birkaç dakika daha konuşup onu her şeyi yeni baştan düşünmeye ikna edebilirdim, ama bunu istemiyordum. Telefonu kapattım.

Karımın bakış açısına göre asıl sorunun benim varlığım olduğunun bilincindeydim; benim şu çılgınca fedakârlığım, huzurevinde geçirdiğim her gün ve gece. Hatta bu bakış açısına sempati duymaya başladığımı bile söyleyebilirim. Kim çocuklarını böyle bir şeye bulaştırmak isterdi ki? Kızımı göremedim ama onun yerine huzurevine gidip annemi ziyaret ettim, aşağı kattaki çalışma odasında, kocaman renkli kâğıtların ve boya kalemlerinin arasında, ilkokul çocukları gibi resim yaparak geçirdik günümüzü. Ben bir ev çizdim, bacasında duman tüten bir ev, her zaman istediğim gibi bir ev, dört de insan vardı resmimde, pencerelerden göğü seyrediyorlardı kaygıyla, sanki düşman uçaklarını beklermiş gibi. Her şey bir deneyimimin doğasıyla özdeşti. Babam öldüğünden beri o yıl içinde yaptığım tek adam akıllı iş, Willem de Kooning olayı hakkında bir deneme yazmaya başlamak olmuştu. Davayı özel sanat dergilerinden takip ediyordum. Hayatının son döneminde iyice bunayan Kooning, hiç kimseyi tanıyamamasına, tek kelime konuşamamasına rağmen, resim yapmaya devam etmişti. Soru şuydu: Bu resimler sanat eseri olarak tanınmayı hak ediyor muydu?

WİLLEM KOONING OLAYI

... de Kooning'in bunadıktan sonra yaptığı resimler eleştirmenleri ikiye bölmüştü. Bazı eleştirmenler sanatçının bu döneminin eserlerinin, daha önceki dönemlerde -genelde sar-

hoşken- yaptığı resimlerden daha emin çizgiler ve daha derin bir renk anlayışı taşıdığını iddia ediyordu. Yeni resimlerde renkler girdap gibi dönüyordu; öylesine dünya dışı, öylesine doğa üstü görünüyorlardı ki, bilinçli bir tavırdan öylesine uzaktılar ki, kimi eleştirmenler de sanatsal bir değer taşıyamayacaklarını, ancak nörologların ya da klinikçilerin ilgisini çekebileceklerini iddia ediyordu. Gelgelelim sanatı, bilince hâkim bir tavrın ortaya koyduğu eserler bütünü olarak tanımlayıp sınırlamakla hiç kuşkusuz hata ettiler. Yirminci yüzyıl sanatının temel yönelimi bilinç hâkimiyetinden uzaklaşma ve içten geleni serbest bırakma, yaratıcı gücün çocuksu bilinçaltı kaynaklarını temel alma olmuştur...

De Kooning'in eserleri sanatın, sanatçı olmadan da var olabilmesinin olanağını sağlıyor bizlere; resmi yapacak bir kişi olmasa bile resmin yapılabilmesine. Belki de hastalık sadece, beynin düşünsel, benlik bilincine sahip zihinsel güçlerinin kabuğunu soyuyor, arkasında hayatın ilk dönemlerinde edinilen ya da genetik yollarla devralınan, renk ve çizginin temel geometrisine duyarlı olmayı sürdüren derin yapılar bırakıyordur. Eğer bu doğruysa, de Kooning'in fırçası artık bir öz bilinciyle bağdaştırılamaz, fırçayı yaratıcılığının ilham kaynağının derin yapısı ele alır. Öyleyse de Kooning'le ilgili argüman sadece hastalık ile esin arasındaki ilişkinin sorgulandığı bir argüman değildir. Sanatın kendi doğasıyla ilgili çok daha eski bir argümanın yeniden gün ışığına çıkması olarak açıklanabilir. Bir tarafta romantizmin yaratıcılık anlayışı, yani çiğ, dönüşmemiş duygunun eseri. Diğer taraftaysa klasizmin açıklaması, yani sanatsal yaratıcılığı beynin düşünsel ve bilinç hâkimiyeti esaslı bölümleriyle ilişkilendirilmesi...

De Kooning olayı, kafa karıştırıcı başka bir soruyu da gündeme getiriyor: ressamın, aklı başındayken, de Kooning'in ruh halini olduğu gibi kabullenip kabullenmeyeceği sorusu -kayıp ve çılgın; hatta denebilir ki, Kooning'in araya araya sonunda istediğini bulup bulmadığı sorusu. Eğer De Kooning, şanının

doruklarıydayken bile, tüm sanat hayatının, benliğin bilinçli, kendine hâkim dünyasından sanatsal esinin ilk ve temel güdülerine dönmek için verilen uzun bir savaş olduğunu vurgulamasaydı bu hipotez tuhaf görünebilirdi 1950'lerde, yani ününün doruğunda olduğu dönemde yaptığı şu açıklamaları bir düşünelim:

> "Gerçek dünyayı bilirsiniz, gerçek denen şu dünyayı, bu sizin, herkes gibi, katlanmak zorunda olduğunuz bir şeydir. Ben bu dünyadan bir an olsun uzaklaşınca kendi özümü buluyorum; sonra gerçek dünyadayım -spotlar üzerime çevrilmiş. Çünkü ben düşerken her yolunda gidiyor; yani ben uyurken diyorum ki, hey bu çok ilginç! Uyanık olduğum zamanlar rahatsız hissediyorum kendimi; keyfim olmuyor, sert oluyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse, zamanımın çoğunu uyuyarak geçiriyorum, bir anlık bir görüntü için. Uyurken gören biriyim ben."

O zaman De Kooning'le ilgili bir şeyler yazabiliyordum tabii ki, ama annem hakkında tek söz yazamıyordum. İnşaatçıların terk edilmiş ve yıkılmak üzere olan bir binanın etrafına yaptıkları bir iskeletin gördüğü işlevi görüyordu benim için yazı; çöküp darmadağın olmamı engelliyordu.

Annem, Kooning'in 1950'lerin başlarındaki çalışmalarına daima hayranlık duymuştur. Annemle birlikte bir De Kooning sergisine gittiğimizi hatırlıyorum, o vahşice, çocuksu çizgilerde ne gördüğünü merak ediyordum annemin. Ama yakından baktığınız zaman Rembrandt'ın kendi portreleri gibi dikkatle, özenle düzenlenmiş eserlerle karşılaşıyordunuz. Annemi resimlerin etrafında yoğun, melankolik bir saygıyla gezinirken seyrede seyrede ben de öğrenmiştim De Kooning'e saygı duymasını. O zaman resim yapmayı çoktan bırakmıştı, sanki neyi

terk etmek zorunda kaldığının -ki hepimizi terk ediyordu, belki kendisini de- farkına varıyormuş gibi bakıyordu annem tuvallere; De Kooning'in yere göğe sığdırılamayan, vahşi başarısına ulaşmayı istermiş gibi bir hali vardı.

Yaptığım ev resmini çalışma odasında, annemin yanında otururken bitirdim, onu yapmak istediğim şeyin ritmine çekebilmeyi umut ediyordum. O da bir ev yapmıştı, benimkine benzer bir ev, duvarları biraz daha yamuktu ama yine de bir evdi, bacasından duman tütüyordu ve iki yanında iki kırmızı çiçek vardı. Bitirdikten sonra, başka biri tarafından yapılmış gibi baktı resme.

"Anne, benim resmimi yapar mısın?"

Kalemi eline tutuşturdum ve önüne boş bir kâğıt koydum, sonra sağ elini tuttum, kımıldamadan beklemeye başladım. Ondan ne istendiğini anlaması için poz veriyordum.

Bir an için hareketsiz kaldı, ne kaleme ne de kâğıda bakıyordu, sadece belli belirsiz bir tebessüm vardı yüzünde. Derken, sanki parmaklarının arasına yerleştirilen kalem ve benim talepkâr yüz ifadem, unutulmuş bir güce, unutulmuş bir görüntüye can vermiş gibi, çizmeye başladı. İlk kara çizgi belirdi. Kaşlarımın çenemin ve kafamın şeklini görmek için başını kaldırdı. Boştaki elini havaya kaldırıp yüzümün hizasına getirdi, uzaklık, oran ve şekil arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışırmış gibi. Ben sessizce oturdum, gözlerden kortekse akan ve orada, beyinde el ve göz koordinasyonunu sağlayan merkezlere ve annemin, o bembeyaz kâğıt üzerine yüzümün çizgilerini çıkaran sol eline hükmeden kaslara gitmeden önce, nörokimyasal patikalardan geçmesi gereken simgeler kimyasına dönüşen ışığı düşündüm. Görme mucizesiyle karşı karşıyaydım, erkekle kadının, yetilerini sorgulamaya başladıkları ilk günden beri merak uyandıran o mucizeyle; henüz bir açığa kavuşturulamamış o gizle karşı karşıyaydım, orada, önümde olup biti-

yordu o sırada. Sanki annem bir anda transparan bir figüre dönüşmüştü ve onda sanatın gizli kimyasını, ona resim yeteğini veren nörolojik dürtüleri daha önce hiç kimsenin göremediği netlikte görüyordum; gözlerimin önünde benim gerçek bir benzerim. Huzurevinin çalışma odasında, sıraların üstünde otururken dizleri dizlerime değiyordu; insanı daha iyiye götüren kayıplar olduğuna inandım o an, geçen zamanı geri getirme çabalarının bazen başarılı olabileceğini de; tabii insanın yeterince güçlü bir iradesi varsa.

Annem başladığı anki gibi sessizdi bıraktığında. Kalem elinde duruyordu, son çizginin üzerinde kalakalmıştı, ama artık devam edemiyordu. Kurulan bağ bir kez daha kopmuştu ve annem boşluğa bakıyordu. Kalemi elinden aldım ve ona teşekkür ettim. Hiçbir şey söylemedi bana.

Bana çok benzetmişti annem. Uzun ince bir yüz, koca kulaklar ve bana bakan bir çift kararsız göz. Çizgiler sert, düzgün ve çok başarılı. En önemli yeteği, asıl dili tüm bu yıkımdan kurtulmayı başarmıştı.

Yine de kalem tutan eli bilinçten ve duygulardan bağımsızdı. Çizim sanki bir makine tarafından yapılmış gibiydi. Resmi çizilen kişinin bir oğul, çizeninse öz annesi olduğuna dair en ufak bir ipucu yoktu. Onunla benim aramda bir kopukluk olduğu gibi, eliyle kendisi arasında da bir kopukluk vardı. Asıl dili, yani gözlerinin ve elinin dili hâlâ sapasağlamdı ama kafasının içinde bir yerlerde, akıntıya kapılmış dolaşıp durmaktaydı, boşlukta yörüngesinde dönüp duran bir uydu gibi. Kalemi bana verdi ve elleri kucağına düştü.

"Şimdi eve git," dedi bana.

Sanat nereden gelir? Bilinçli benlikten mi yoksa primal benlikten mi? Willem de Kooning hayatının, artık konuşamadığı, düşünemediği ya da yakınlarını tanıyamadığı son döneminde bile resim yapmaya devam etti. Romantik sanat ressamın fır-

çasının primal benliğin elinde olduğunu savunur; klasik sanatsa bilinçli benliğin elinde olduğunu. Peki, insan bunlardan birini kaybedince, neler olur?

Miranda'ya onun hatası olmadığını söyledim, yine de onunla birlikte olduğum için kendimden utanıyordum. Onunla ilgili değildi bu utanç, kendimle ilgiliydi. Karım dışında herhangi biriyle birlikte olmak bana utanç vermeliydi. Ben kendimi boğulmak üzere olan bir adam gibi hissediyordum ve o beni sudan çıkarmıştı, bu yüzden ona daima minnettar olacaktım ama devam edemezdik. Bana iyi davrandı, yine de bu, utancımın üstesinden gelmeme yetmedi, olup bitenin karşısında tek başıma ayakta kalamamış olmak düşüncesi beni yedi bitirdi. Bana yardım edememişti ve bu gerçeği kendisi de biliyordu bu gerçeği -ki aslında kişiliğinin en iyi yönüydü bu-, ama şimdi kendi yolumu kendim bulmak zorundaydım; yanımda yeri yoktu.

"Sana yardım edemiyordum," dedi. "Sana yardım etmeye çalışmadım bile."

"Biliyorum."

"Seninleydim. Hepsi o kadar. Sadece seninleydim."

"Biliyorum."

"Neden anlamıyorsun?"

Onun dolabınrda sakladığım öte beriyi toplamaya başladım. Bir çocuk gibi, kaybolup gitmek istiyordum, arkamda benden iz bile kalmasın istiyordum; sanki hiç orada olmamışım gibi.

Bana ellerinden kayıp gittiğimi hissettiğini söyledi, bense ne karşılık vereceğimi bilemedim. Boston'a ağabeyimi ziyarete gittiğimde hissetmişti bunu ilk kez, o zaman anlamıştı beni kaybettiğini.

"Peki neden?"

Sebebini bilmediğimi söyledim. Kendi kendini arıtmıştı aramızdaki şey, yine de bu kadar açık seçik, bu kadar rahat konuşuyor olmak çok tuhaf gelmişti bana; yüzüm donuk, sesim

renksizdi konuşurken. Bana aynı şirket tarafından işletilen başka bir huzurevine tayinini isteyeceğini söyledi, ben de bunun iyi bir fikir olduğu karşılığını verdim.

Sonra, ilk kez, bana duyduğu öfkeyi hissettim, yardım ettiği insanın ona karşılık olarak çok az, ama gerçekten çok az şey vermesi yüzünden duyduğu pişmanlığı hissettim, onda görüp takdir ettiğim anlayışın çok daha azını göstermiştim ona. Bana sırtını döndü ve pencereye doğru yürüdü, sonra da, "Mindanao'da senin gibi adama şey derler..." dedi.

"Ne derler?" diye sordum.

"Hiç, hiçbir şey." Kollarını birbirine doladı ve ben kapıyı kapatana kadar dönüp yüzüme bir kez bile bakmadı. Benim gibilere Mindanao'da ne dendiğini asla öğrenemedim.

Şimdi her sabah, okula gidip dersimi vermeden önce annemle zaman geçiriyorum, artık tekerlekli sandalyede ve ne söylediğini benden başka anlayan yok.

"Hosttonneye git o."

"Gerçekten mi? Bunu bilmiyordum. Kim gitti hastaneye?"

"Hostona Shirley."

"Ama sen Shirley'i son gördüğünde daha küçük bir kız değil miydin?"

Gülüyordu, kurnazca, sinsice bir gülümseme. "Shirley göğneyi kaybetti."

"Ben pek sanmıyorum."

"Evet, Shirley..."

"Shirley'e ne olmuş?"

Uzun bir bekleyiş. "Kim?"

"O... boskon..."

"Kim nereye gitmiş?"

"Boskon," diye tekrarlıyordu, sanki ben hiçbir şey anlamamışım gibi.

"Boston. Ağabeyim Boston'da."

Başını iki yana sallıyor, şöyle der gibi, "Hiç kulak asmıyorsun sözlerime."

"Pekâlâ. Öyle olsun, Boskon, Boston değil. Peki, Boskon kim?"

"Hayır, hayır, hayır..." Başını iki yana sallıyor. Bir faydası yok. "O vazalda şimdi."

Varsın öyle olsun dedirtiyor insana. Nereye isterse oraya götürsün.

"Demek öyle?"

"Evet," diye cevaplıyor, o zaman babamla ilgili bir şeyler söylediğini anlıyorsunuz.

"Babam öldü."

Onaylıyor sözlerimi. "Çakıllar," diyebiliyor ancak.

Evet, çakıllar vardı. Yusyuvarlak çakıllar ve nemli kara toprakla örtmüşlerdi babamın tabutunun üstünü. Evet, anne, çakıllar, çakıl taşları.

Şimdi başını iki yana sallıyor. Hayır, hayır, öyle değil.

"Ben oğlumu istiyorum."

"Ben senin oğlunum."

"Neden bir oğul gitti?"

"Gitmedi, burada, yani başında."

"Oğul git, git, git, gitti. Gidiyor, gidiyor, gidiyor..."

"Gitti." Kahkaha.

"Buna katlanamıyorum." Gülümsüyor, neredeyse yine kahkaha atacak.

"Anne?"

"Buna kat.....lanamıyorum."

"Ben de katlanamıyorum." Başımı omzuna yaslıyorum ve atardamarında kalbinin atışlarını hissediyorum.

Saatlerce süren bir deli saçması, annem yüzüme bakıyor, sanki, "Bir şey anlıyor musun?" der gibi. Bense onu konuşmaya teşvik ediyorum, her ne kadar neden bahsettiğini bilmesem de. Sözleri bana televizyonda seyrettiğim, çölde kaybolan ve elindeki kırık ayna parçası yardımıyla, güneş ışığını yansıtıp, geçen uçaklardan yardım istemeye çalışan yolcuyla ilgili o filmi hatırlatıyor.

"Ben kahkulum."

"Mahkûm musun?"

"Kahkul."

"Aaa, hayır, değilsin."

"Kaçacağım."

"Hayır bence yapmamalısın."

"Yola."

"Hayır."

"Tarlalara."

"Hayır."

"Şeye..."

"Nereye?"

"Toprağa." Gülümsüyor ve gözlerinde kıvılcımlar çakıyor o an.

Önce cümle yapısı ve sözdizimi, sonra da sözlerin kendileri -heceler, harfler ve duraklar- hepsi parçalanıp yok oluyor, eski bir binanın rüzgârda dağılan kumtaşı süsleri gibi.

"Gel, bir yürüyüşe çıkalım."

"Nereye?"

"Holün sonuna kadar gideriz."

"Kim gidecekmiş kim?"

"Biz gideceğiz."

"Neden biz?"

"Bizden başkası var mı?"

Bir hafta sonu ağabeyim geldi, oturdu ve anneme yemeğini yedirmemi seyretti; her seferinde bir lokma tavuk, beyaz etin-

den, sonra her seferinde bir kaşık et suyu, bardağı ağzına yakın tutuyorum ki ağzındaki boynuna asılı yeşil önlüğüne dökülmesin. Öylesine kambur, öylesine çelimsizdi ki şimdi, kaşığı ağzına sokmak bile zor oluyordu, çiğnenecek şeyler de veremiyorduk çünkü ağzındaki protez alınmıştı ve bazen unutup ağzını oynatsa bile hiçbir şey çiğneyemiyordu. Onu öpmenize izin verirdi, elini de tutabilirdiniz, ama o boynu o kadar büktü ki önündeki sandalyenin yanına diz çöküp ona yanaşmazsanız, sizi göremezdi. Ağabeyim onu ve beni seyretti durdu; tek söz etmedi.

Hemşireler annemi alıp yukarı geri götürdükten sonra, ağabeyimle eve gitmek istemedim, bu yüzden küçük kiliseye gittik birlikte. Orada da eski hastaların anısına ayin yapılıyordu; ağabeyim birden, "Ne anlamı var bunun?" diye sordu.

"Neyin?"

"Buraya gelmenin."

"Neden gelmeyecekmişiz?"

"Bir şey kaldı mı geriye?"

"Ziyarete gelmene değmesi için ondan ne kadar kalmalıydı geriye?"

"Bir şey lazım bana."

"Pekâlâ, baştan alalım. Sorduğun soru şöyle bir şey: 'Bu bir insan mı yoksa bir bitki mi?'"

"Hadi ama, öyle demek istemedim."

"Onun bir insan olduğunu söylerdim. Kesinlikle. Hâlâ insanlık var içinde. Normal bir insanınki gibi alışkanlıkları var. Eğer kahve sözcüğünü ağzına alırsan, 'Kaave,' diyor, Alton'daki Peg Lawson'ı taklit ediyor. Bu bir insanın alışkanlığı. Dünya üzerindeki başka herhangi bir insanın taklidini yaptığı zaman ikisi arasındaki farkı anlıyorsun. Birincisi bu. İçinde hâlâ insanlık var."

"Gel unutalım, tartışmayalım."

"Hayır, bu güzel bir soru: Biz burada tam olarak ne yapıyoruz? Öyleyse, gel bir düşünelim. Miranda derdi ki, 'Bir karak-

teri olduğundan hiç şüphe yok.' Bunun anlamı, nedir biliyor musun? Bunun anlamı eğer orada yatan kadının kazağını onun izni olmadan çıkartmaya kalkarsan, sana elinin tersiyle vuracaktır."

Ağabeyim oturdu ve yüzünde beni çileden çıkaran bir acıma ifadesiyle dinlemeye başladı, ben de arkamı dönüp yürüdüm gittim.

"Son zamanlarda ellerine baktın mı hiç? Tabii ki bakmadın. Sol elinin başparmağının iç tarafı ve işaret parmağının kenarı nasır tutmuş. Nereden çıktı, biliyor musun? Düşene kadar, tekerlekli sandalyeye mahkûm olana kadar her gün altı saat yürüyordu, hemşire odasından arka bahçeye bakan camekânın oraya kadar; bir aşağı bir yukarı, ta ki tutunduğu o trabzan elinde kalana kadar. Düzenli yürüyüşlerinde izlediği güzergâhı bir düşünsene. Ona neye mal olduğunu bir düşün. Ben ancak böylesine insan derim. Ben böylesine karakter sahibi derim. Siz ne düşünüyorsunuz, doktor bey? Buna ne dememiz gerekiyor? Volta atmak desek nasıl olur?"

Ağabeyim hiçbir şey söylemedi.

"Olanlardan böyle anlamlar çıkarabilirsin. Hemşire odasından aşağıdaki yangın çıkışına kadar yürümenin, günde belki de yüz kere aynı yolu gidip gelmenin kasıtlı olarak, bir amaç güdülerek yapılan bir şey olduğunu iddia edebilirsin. Ama aynı zamanda bunların hiçbir anlamı olmadığını da söyleyebilirsin. Sihirli düşünceler mi kafamdakiler? Devam edebilmek için kendi kendime uydurduğum bir yalan mı bu? Hadi, hadi söyle bana."

"Buna bir son versek iyi olacak," dedi ağabeyim.

Ama artık hiçbir şey durduramazdı beni. "Belki de sadece disinhibisyondur, ne dersin? Belki sırf kendini hiçbir şeyden men edemediği için yapıyordur bunları. Belki de otomatik pilota bağlıyızdır şu anda."

"Ben böyle söylemedim."

Onu duymamazlıktan geldim. "Bazen kahkahalara boğuluyor. Bazen haplar havalarda uçuyor, ya da patates püresi, sof-

rada tam karşısında oturan Jackie Tatham'ın suratına yapışıyor ya da Mrs. Yang banyo yaparken birden işemeye başlıyor, annem tüm bunları görüyor ve tek yaptığı gülmek. Ben de gülüyorum onunla. Çünkü burada olup bitenler gerçekten çok komik, hepimiz komik duruma düşüyoruz. Gerçekten komik."

Yüzüme bakıyordu, artık durmamı istiyordu, ama benim durmaya niyetim yoktu daha. "Bir benliği var mı? Bilmek istediğin şey bu değil mi? Öğrencilerim de bilmek istiyor sorunun cevabını. Bu konuda bir kitap bile yazabilirim. Düşünceleriyle ilgili düşünceleri var mı? İkincil nitelikli arzuları var mı?"

"Tanrı aşkına, böyle konuşmayı bırak. Söylemez olaydım, ben bir şey söyledim, sense çılgına döndün."

"Ahh, hayır, dönmedim. Sadece otur orada ve sözüm bitinceye kadar ağzını açma." Oturdu, ellerine bakıyordu.

"Ne tür bir benlikten söz ediyoruz biz? Birkaç ay önce odasındaydım, yatakta onun yanında yatıyordum ve sordum, 'Hiç üzülüyor musun?' Bir an bile düşünmeden karşılık verdi bana tavanı seyrederken, 'Evet, tabii,' dedi."

"Bu ikincil nitelikte bir düşünce. Her gün buraya geliyorum ve birinin daha gitiğini görüyorum. Üç ay önce yürüyebiliyordu. Üç ay önce kendi yemeğini kendi yiyebiliyordu. Sohbet edebiliyordu. Şimdi sözler kayboluyor, bir çocuğun yağmur altında bırakılan defterindeki sözler gibi eriyip gidiyorlar.

"Geçen hafta bir gün yine buraya geldim, yerde oturuyordu, yüzü gözü kan olmuştu ve elinde bir diş vardı, o dişin kendi dişi olduğunu bile bilmiyordu. Bacağı öyle bir bükülmüştü ki olduğu yerde, anlatmama imkân yok; yine de o farkında değildi. İşte şimdi buradayız. Sana da ilginç gelmiyor mu?"

Ağabeyim ayağa kalktı ve bana iyice yaklaştı.

"O benliğini geride bıraktı. Onunla oturuyorum, birlikte binanın yanındaki Kore Vaftiz Kilisesi'nin penceresine bakıyoruz ve dakikalar ilerliyor, şöyle düşünüyorum: Bir benliğe sahip olmanın neresi iyi? Ona neden ihtiyacımız var ki? Tramvayın vagonları ne kadar da uzakta. Bak anne, parktaki bankta

oturan şu adama bak, o başka bir gezegende. Bak, anne, çatıdaki su birikintilerinden su içen serçelere bak. Bak..."

Bundan sonrasını ben de takip edemedim, kendimi kaybetmişim. Tüm hatırladığım orada, şapelin ortasında dikilmekte olduğum, ağabeyimin kollarında olduğumu hatırlıyorum; bu işe alışık olmayan erkeklerin her zaman yaptığı gibi, içime dışıma çıkarmak istercesine, çok sıkı tutmuştu beni, sert davranıyordu, sıkıyordu ki artık durayım, sıkıyordu ki daha da ileri gitmeyeyim, kendime geleyim.

Tam o dönemlerde, "Felsefe ve Shakespeare" konulu bir ders veriyordum, neredeyse tamamen *Kral Lear*'a ayrılmış bir ders. Tema ve felsefi argümanlara gelmeden önce eserin tamamını satır satır okutmam öğrencilerimi çok şaşırttı. Hatta, sanki hâlâ lisedelermiş gibi, önemli yerleri ezberlettim onlara. Şimdi düşünüyorum da, ne kadar öfkeliydim ders anlatırken; hem öğrencilerimin hem de benim yetersiz, yüzeysel bilgimiz çileden çıkarmıştı beni. Şöyle düşünmüştüm: Hayatınızda bir kez, size öyle bir şey gösterilecek ki, diliniz tutulacak ve o zaman söze saygı göstermeyi öğreneceksiniz, söz kutsalmışcasına. Bu sahneleri parçalara ayıracağız ve sonunda, nasıl yapıldığını bile anlamayacaksınız. Tabii bu deneyle yapmak istedi-

ğim şey kötü bir şeydi. Onların hesap vermelerini istediğimi söyleyebilirim; ama bunun mümkün olduğuna da inanmıyordum.

Yanında doktoruyla deli kralın, Cordelia'nın çadırında yavaş yavaş kendine gelip kızını ve çok güvendiği Kent Dükü'nü karşısında bulduğu IV. Perde'ye geldik. Denebilir ki, bir insanın simasını hatırlamak gibi, görünüşte gayet basit bir olayın içinde, nasıl da karmaşık süreçler olduğunu bu kadar gerçekçi, bu kadar ustaca anlatan başka bir şey yazılmadı edebiyat tarihinde. Kendine gelen kral şöyle fısıldıyordu:

> Tanrı aşkına, tefe koymayın beni:
> Ben çok aptal, çok saf bir ihtiyarım,
> Kendimdeyim, ayaktayım.
> Ama bir saat bile sürmeyecek;
> Açık konuşmak gerekirse,
> Korkarım aklım başımda değil benim.
> Bana öyle geliyor ki, seni ve bu adamı tanımalıyım;
> Fakat emin olamıyorum: çünkü doğrusu bilmiyorum
> Buranın neresi olduğunu ve benim şu zavallı aklım
> Hatırlamıyor bu kıyafetleri; ne de doğrusu,
> Dün nerede gecelediğimi biliyorum. Gülmeyin bana;
> Çünkü, adım gibi biliyorum ki şu hanımefendi
> Benim çocuğum...

Bana öyle geliyor ki seni ve bu adamı hatırlamalıyım.

İnsanlar durmadan soruyordu bana: Annen seni tanıyabiliyor mu? Sanki tanımak bir evet ya da hayır kadar basit bir şeymiş gibi. Gerçekten de bazen, aynı zamanda hem beni tanıması gerektiğinin bilincinde oluyor hem de beni tanıyamıyordu. Bu da gösteriyor ki, diye anlatıyordum öğrencilerime, görsel korteks, süreç dahilindeki merkezlerin tanıyamadığı mesajlar göndermekte. Görme ve tanıma farklı yetiler olmalı, düşünme ve bilme gibi.

Şu aşamada kafasının içinde parça parçaydım ben; isim, yüz, cildimin yumuşaklığı, gözlerimin şekli, hepsi birden kafasındaki karanlığın içinde bir o yana bir bu yana savruluyordu. Sırası geldikçe, kim olduğumu hatırlayabilmek için, kırık aynanın bir parçasını eline alıyor, uzun bir süre bakıyordu ona. Derken yakaladığı şey elinden kayıp düşüyor ve gölgelerin içine batıyordu; beni tanıdığına dair en ufak bir işaret olmuyordu o zamanlar.

Bazen kurnaz kurnaz, her şeyi bilirmiş gibi bakıyordu. Unutmadığını düşündürüyordu bana. Sadece bir kenara itiyordu beni. Beni dışarı çıkarıp kapıları kilitlemişti. Kasten yapıyordu. Dışarı çıkıp beni içeri çağırması umuduyla, karımın evinin sarı sıcak penceresinin altında beklemek gibiydi bu.

Ağabeyim şöyle söylemişti bir keresinde: Eğer seni tanıyamadıysa, sen artık yoksun. Artık onun oğlu değilsin, herhangi biri bile değilsin. Var olduğumu kabul et. Öz oğlunu kabul et.

Öyle yaptı. En sonunda yaptı. Görmeyle tanıma arasında bir gecikme olmuştu. Ağabeyime bu olayı anlattım ve bana süreç dahilindeki merkezlerin bizi bulmasının gittikçe daha uzun zaman almaya başladığı açıklamasını yaptı. Orada olduğumuzu biliyordu, ama nerede olduğumuzu bilmiyordu. Beyin, dedi ağabeyim, kendi kendini onarma yetisine sahiptir, işlevleri zedelenmiş bölgelerden sağlıklı bölgelere taşıma yetisi. Beynin her yeri faal değil; görünüşte boş olan yerler aslında acil durumlar için bir kenarda bekletilmekte. Hastalığın onları bulamaması umuduyla, benimle ilgili hatıraları beynin o bölümlerine saklamıştı; adım bir yerdeydi, yüzümün hatırası başka bir yerde, sesimin hatırası ise koridorun sonundaki dolabın içinde. Hastalık sınır tanımıyordu. Hafızasının izlerini oda oda takip etti, bulduğu her sinoptik kıvılcımı söndürerek.

Oğullarını tanıması şöyle dursun, kendisini bile tanıyamıyordu. Başka bir deyişle, ancak kendini annemiz olarak tanıyabildiği zaman bizi ve oğullarını tanıyabilecekti.

Bakın, diyorum sınıfa, deli kral başta kızını tanıyamıyor, çünkü kendisini de tanıyamıyor. O güne kadar, insanın kendisini kaybetmesiyle etrafındakileri kaybetmesi arasındaki ilişkiyi böyle ifade etmeyi başarabilen tek bir performans görmemiştim. Öğrencilerim için sınıfın ortasında kendim oynamam gerekti o sahneyi: Kralın kendi vücudunu nasıl okşadığını göstermeliydim, elinin ona giydirilen hasta kıyafetlerinin üzerinde nasıl dolaştığını. Üniversite öğrencileriyle dolu o sınıfta, eski tüvit ceketimi okşamalı, sanki bir başkasının kollarıymış gibi kollarıma dokunmalıydım, o zaman onları, beni seyrederken görecektim, evliliğimin son buluşundan sonra çocuklarımın baktığı gibi bakacaklardı bana; soran gözlerle: Kim bu adam? Neden böyle bu adam?

Kimim ben? diye meraklanır. Ayılırken, bu tarafa geçişinden kurtarabildiği tek şey bir sanal benlik, flaş patladıktan sonra gözden bir türlü kaybolmayan ışığa benzeyen, bir tür sonralık imgesi.

Benim şu zavallı aklım hatırlamıyor bu kıyafetleri.

Benlik giysilerde, diye anlattım sınıfıma; bir kralın hükümdarlığında, izlerini hatırladığı ve alnında belli belirsiz hâlâ hissedebildiği tacında.

Yavaş yavaş kendine gelir. Artık hatırlamaktadır. O bir kraldır. Yanındaki kadınsa kızı.

Annem adımı söyleyemiyordu, onun oğlu olup olmadığımı da bilemiyordu ama benim kim olduğumu biliyordu. Biliyordum. Elimi tut. Avucuma bak. Çizgilere bak. Bak, nasıl da birbirinin aynı. Bak, ellerimiz nasıl da benzer oldu birbirine. Bir erkeğin eliyle, bir kadının elinin zamanla benzer hale gelmesi. Hiç yüzük yok şimdi, nikâh hatırası da yok, paylaştığımız şeylerden başka hiçbir şey yok. Zaman ikimizin de ellerine sahip çıkıyor. Annem ellerine bakıyor ve düşünüyor. Kimin elleri bunlar?

Kral elini kızına doğru uzatır. Düşünün, diyorum sınıfıma, düşünün bakalım, bebekler onlara uzatılan parmakları nasıl

da yakalayıverir. Bu, işlevin ilk teşhisidir: uzanılıp tutulabilecek bir başkalığın ön bilinci.

Annem sonunda tanıdı beni, yani bir bebeğin annesini tanıması gibi. Artık konuşamadığı, yatalak olduğu zamanlarda, parmağımı yaklaştırıyordum eline doğru, elini uzatıp tutuyordu parmağımı.

Sonra bir gün, akşam olunca, tıpkı ondan önceki binlerce akşam olduğu gibi, odaya girdim ve onu yatağında gördüm, elleri örtüsünün üzerindeydi ve ihtiyar yüzünü yatağın başucundaki lamba aydınlatıyordu; ayak seslerimi duyunca kafasını bana çevirdi ve baktı. Olduğum yerde sessiz, dikildim kaldım, gözlerini ayırmadı; temiz gözler, yoğunlaşabilen, tamamen farklı gözler. Sonra başını başka yöne çevirdi. O zaman emin oldum; ne tanıyordu beni ne de kim olduğumu umursuyordu. Kapının önünde durdum, annem başka bir tarafa bakıyordu ve ben karımla birlikte tepedeki çimenlikte uzandığımız, uzaktan çiftliği Andrea Doria'ya benzettiğimiz o geceyi hatırladım, karanlığın içinde parlayan ışıklarıyla birlikte okyanusun dibine doğru yol alan o gemi. Görmeyen gözler, hatırlamayan gözler, ölü gözler. Ta baştan belli olan, kendimi umutsuzca hazırladığım, annemin kendinden öteye geçmek için son adımını atacağı, gözleri açık, ölüler dünyasına dalacağı o an gelip çatmıştı.

Yaşarken, sözlerden uzak bu diyarda, bize onun neye benzediğini öğretmeyi başarmıştı. Korkuyu içimizden atmamız için yapması gerekeni yapmıştı, onu üstüne almıştı, almıştı ki sıra bize geldiğinde ödümüz patlamasın. Sanki her zaman şöyle söylüyordu bizlere: Bakın, hepsi bu, hepsi bu. Ben oraya gittim. Hepsi bu.

Hastalık ona bir parça olsun merhamet göstermedi, bir an için de olsa kendisi olmasına izin vermedi. Çünkü sonunda, ona ölüm getiren, yorgun bedenini tüketen titreme nöbetleriyle epilepsi oldu; dilini ısırıp kanatmasına sebep olan nöbetler,

onu yorup bitiren, varlığının diplerinden, can çekişerek, derin derin soluklar almasına sebep olan nöbetler. Bugün bile duyuyorum soluğunun sesini.

Annem uykuya daldıktan sonra ağabeyimle baş başa kalıp konuşmaya başladık yatağının başucunda, acaba bir daha uyanacak mı diye ihtiyar yüzüne bakıp meraklanıyorduk. O zaman ağabeyim, ağzı açık uyuyan anneme bakarak şöyle söyledi arkasından: "Hep merak etmişimdir resim yapmayı neden bıraktığını. Bırakmamalıydı. Belki resim onu kurtarabilirdi."

Ona sırrımızı açmak artık bir ihanet sayılmazdı herhalde. O zamanlar kolejde, evden uzaktaydı, babamsa bir toplantıya gitmişti ve evde annemle yalnız kalmıştık.

Yine sadece resim yaparken giydiği giysileri var üzerinde; bu kılık onu her zaman olduğundan çok daha genç gösteriyor, sanki hâlâ güzel sanatlar fakültesinde öğrenciymiş, hayatın onun için hazırladığı şeylerden çok uzaktaymış gibi. Atölyesinde çalışıyordu, bir ara mutfağa geldi ve kendine bir kahve hazırlayıp verandaya çıktı. Şimdi verandadaki yeşil sandalyelerden birinde oturuyor ve uzaktaki sisli tepeleri seyrediyor. Sonra birden doğruluyor ve diyor ki, "Benimle atölyeye gel bakalım."

Duvarlarda, sayamadım ama en az on beş tane tuvali var; birkaç tane de içlerinde çizimlerini sakladığı hareli mukavva kutu. Boyaları karıştırmaya başlıyor ve beni de ona katılmaya davet ediyor. Önce bir Windsor Newton tüpü, sonra bir diğeri, bir diğeri, hepsi sıkılıyor paletin üzerine.

"Bunu yapmamı istiyor musun gerçekten?" diye soruyorum, korktuğum izlenimini vermesin diye ses tonuma dikkat ederek.

Başını sallıyor ve kendi kendine bir şeyler mırıldanıyor, beni seyrediyor, ta ki bütün boya tüpleri boşalana, delil niteliğindeki boş boya tüpleri yere dağılana kadar.

"Şimdi hepsini karıştır," diyor ve en kalın fırçasını tutuşturuyor elime. Mavi ve yeşil, kırmızı, kiremit, sarı, beyaz, kobalt

mavisi, Prusya mavisi, gece karası, hepsi birbirine giriyor, vıcık vıcık oluyor, macun kıvamında kendilerini kaybediyorlar; umutsuzluğun rengi.

Sessizce, bütün tuvallerin yüzünü çeviriyor birer birer.

"Şimdi hepsini boya," diyor.

O koca fırça elimde şimdi, ucundaysa karıştırdığım renk var; ne yapmam gerektiğini kestiremiyorum.

"Söylediğimi yap," diye bağırıyor. Kalıp seyretmiyor yaptığımı. Meyve bahçesine doğru çıkıp gidiyor ve beni tek başıma bırakıyor. Başka şansım olmadığını biliyorum.

Önce bir peyzaj. Sonra Alton girişi. Sonra alacakaranlıkta bir akçaağaç. Evimizin dört cepheden dört resmi. Yarım kalmış bir dağ çizimi. Babamın yarım kalmış bir portresi. Üç devedikeni çalışması.

Duvarlardaki tüm tuvaller kısa zamanda o renkle kaplandı. Yarım saat içinde, hayatı boyunca ürettiği her şeyin üstünü örtmüştüm.

"İşte," diyor, çünkü ben son resmi boyarken atölyeye geri dönmüş, "işte hepsi bu kadar."

Sadece tek bir resim, şövaledeki bir kenara koyuldu zarar görmesin diye: ön taraftaki üçüncüyü yanlarına çağırıyormuş gibi görünen iki figür çalışması.

Kapıyı kilitleyip ellerini terementiyle yıkıyor, boya malzemelerini atıyor ve hayatının geri kalanında bir daha hiç resim yapmıyor.

Hikâyemi bitirince, "Nasıl yapabildin bunu?" diye soruyor ağabeyim.

Annemin elini tuttum, kemikleri ve siyah damarları kuruyup sararan cildinin altında belirgin.

Bir yas sahnesine tanıklık etmiştim, dulların kendi kıyafetlerini kesip parçaladığı ve acı içinde şakaklarını dövdüğü ülkelerden birindeki sabah ayini gibiydi.

Tek fark, annemin kendi işini kendi başına yapamamasıydı, bu yüzden onun için benim yapmamı istemişti. Sözünü dinlemiştim. Ben doğru olanı yapmıştım. Bana söyleneni yapmıştım.

"Neden?" diye fısıldadı ağabeyim.

O kadar sakin, o kadar rahattı ki. Öfke yok, nefret yok, hiçbir şey yok, sadece o tuhaf, çılgın mırıldanması, sadece kendisinin duyabildiği içinden gelen o şarkı.

Eğer bu bir tür yassa, onu yasa iten neydi? Bir anda mağlubiyetinin bilincine mi varmış, hedefine ulaşmasını sağlayacak son soluğa sahip olmadığını bilen, kendinden emin bir kadının, eserine baktığı an mıydı onu yasa iten? İkinci sınıf olmaktan hoşlanmıyordu, tüm bahanesi buydu.

"Bizimleyken nasıl olduğunu hatırlıyor musun? Yanlış yaptığımız zaman bize şefkatle yaklaşırdı, yine de yaptığımız şeyin hata olduğunda ısrar ederdi."

"Kendini koyvermesine dayanamıyorum. Dayanamıyorum işte."

"Kendini koyverdiği yok, oluruna bırakıyor sadece," dedim. "Moe'nun söylediği gibi."

"Ama oradaydı. Her şey onun elindeydi, öyle bir mutluluk. O iyiydi. Neden kendi elinde olduğunu bilemedi?" Ağabeyim sanki hayatında o günden sonra yapacağı her şey annemin neden resmi bıraktığı sorusunun cevabına bağlıymış gibi konuşuyordu, sanki annemin bu son hamlesinin, bir gün onun da yakasına yapışacak kader olmasından korkarmış gibi.

Ben böyle görmüyordum olayları. Bence ruhunun derinliklerine bakıyordu ve bir yaz sabahı, bir anda, ihtiyaç duyduğu şeye asla sahip olamayacağını fark etti. Şimdi ben de onun bunları gördüğü yaştayım; hayatta kalmanın, oluruna bırakmak ile pes etmek arasındaki farkı bilmenin cesaret istediğini görüyorum.

"Ben hep son resmin onun bakış açısını yansıttığını düşünmüştüm, onu bekleyen şeyi böyle görüyordu. Buna dayanama-

dı ve durmasının sebebi de buydu. Onu yanlarına çağıran iki figür," dedi ağabeyim.

Belki de annemin, hepimizin içinde hücrelerimizde ta baştan beri var olan ölüme teslim olma biçimiydi bu. Belki onunla erken bir barış yapmak istemişti; nasıl öleceğini değilse bile, hayatı boyunca yaptığı tüm resimlerin hafızasından silineceğini bildiğini göz önüne alırsak, böyle bir sonuç çıkar.

Onu görebiliyorum, stüdyosunda yalınayak bir aşağı bir yukarı gidip geliyor, üstünde kot pantolonu ve göbeğini gösterecek biçimde bağladığı beyaz tişörtü, elinde dudaklarına yakın tuttuğu bira şişesi var. Sessizce mırıldanıyor kendi kendine:

Hep aynı eski hikâye bizimki.
Savaşırız aşk ve şöhret için
Ya alırız ya da ölürüz...

İkimiz de yanındaydık şimdi, yatağın bir yanında ben, bir yanında ağabeyim, ellerini tutmuştuk, gözleri kapalıydı, can çekişiyordu ve soluğu çok yavaş, hırıltılıydı, yanakları dişetlerine yapışmıştı iyiden iyiye.

Kafamı toplayıp da herhangi bir şey düşünebildiğim zamanlarda, tüm bu olup bitenle ilgili basit gerçeklerin asla açık ve net olmadığını düşünüyordum: Hastalığı ne zaman başlamıştı, hasta olduğunu ilk ne zaman fark etmişti; annemin hastalıkla mücadele etme biçimi hastalığın herhangi bir biçimde ilerlemesine mi yoksa durmasına mı sebep olmuştu; annemin kendine karşı takındığı tutum ve çevre bilincini korumak için verdiği savaş, hastalığın beyindeki hareketinin yavaşlamasına yardım edebilmiş miydi; hafızayla mı yoksa benlikle mi ilgili bir hastalıktı bu? Basit açıklamalar bir fayda etmiyordu. Hiçbir açıklama gerektiği kadar uygun görünmüyordu.

Her yeni yıl arifesinde bir ateş yakardık, kiraz bahçesinin sınırını çizen kütüklerin orada. Elinde bir bardak kırmızı şa-

rapla görebiliyorum onu, bir yudum alıyor ve biraz yan yatıyor, alevleri seyrediyor. Hepimizin sırtı üşüyor. Alçak tepeler arkamızda karanlığın içinde. Yüzümüz yanıyor. Annem ateşin leylak rengi kalbine bakıyor.

Annem alevlerden çok, küllerin güzelliğine bayılırdı, her şey -çalılar, dikenler, ağaçlar, yapraklar, sarmaşıklar, otlar-, bunca çeşitlilik içinde her şey nasıl da havada süzüle süzüle, sonunda ayakkabılarının derilerine gelip konan tek bir gri maddeye dönüşebiliyordu. Külü seviyordu, son közlerin ısısını korumasını seviyordu külün.

* * *

Artık hiç kimse neyin söylenmesi neyin söylenmemesi gerektiğini bilmiyor, neyin saygıyla, sessizce karşılanması gerektiğini kestiremiyor. Hiç kimse bir insanın ölümüne ne gibi nitelikler yükleneceğini bilemiyor artık. Kuşkusuz, onun öldüğü yerde hiçbir niteliğin farkına varılamadı. Nöbetleri sona ermek üzere olan hemşireler, ellerinde sigaralarıyla bir aşağı bir yukarı yürüyüp durdular. Yan taraftaki yatakta, yeşil bir perdenin arkasında başka bir hasta öksürüp iç çekiyordu. Hatta bir tür komedi bile yaşandı; genç ve heyecanlı bir stajyer doktor odaya girdi ve biraz morfin vermenin uygun olup olmayacağını sordu; her nasılsa ağabeyimin yüzünde kuru, anlayışlı bir tebessüm belirebildi, "Sanırım annem biraz önce öldü," dedi.

Dilini ısırdığını, ağzından gelen kanın ağabeyimin sürekli silmeye çalıştığı dudaklarından aktığını söylemek, ona sadık olduğumun bir delili mi olur, yoksa asla elden bırakmadığı dinginliğine ihanet mi, bilemiyorum. Ne olursa olsun söyleyeceğim ama, bedeninin titreme nöbetleriyle sarsıldığını ve inanılamayacak kadar derin, dehşet verici soluklar aldığını ve hatta bu soluklanmanın, insana bu kadar gücü nereden bulduğunu düşündürecek kadar uzun bir süre devam ettiğini söylemeye hakkım var mı, bilemiyorum. Olay anında düşündüğü-

müz gibi, alnında ve yanaklarında ellerimizi hissediyor muydu, ya da ölmek için ikimizin birden yanında olmamızı mı beklemişti gerçekten, onu da bilmiyorum.

"Buradayım," demedim. Hiçbir şey söylemedim. Açabildiği kadar açmıştı ağzını, tıpkı Francis Bacon'ın, parmaklıkların ardında, son safhadaki acılarıyla mahkûm portreleri gibi. Durup seyrettim ve soluklarının insanı çileden çıkaran, hırıltılı ve boğuk sesini dinledim; ihtiyar bedeninin sakladığı onca güce ve bu kadar şeyden sonra hâlâ katlanması gereken bunca vahşete şaşıp kalmıştım. Başımı kaldırıp sanki bilebilirmiş gibi ağabeyime baktım, sanki o devam etmek için ne kadar gücü kaldığını anlayabilirmiş gibi. Ağabeyim annemin alnını okşuyordu, sessizce bir şeyler fısıldıyordu kulağına, şu zor anda bile duvarın arkasına ulaşmaya, annemi bulmaya çalışıyordu.

Eğer orada olduğumuzu bildiğine inanıyorsanız, ben emin olamıyorum ama eğer siz annemin o an oğullarının neye ihtiyaç duyduğunu anladığına inanıyorsanız, şunu bilmelisiniz, kapalı gözleri -ki böylesi, onun kesinlikle ulaşamayacağımız bir yerde olduğunu düşünmeye itiyordu bizi- birden açıldı. Mavi gri gözler, iriste bir de sarının izleri vardı, şimdi artık görmeyen o mavi gri gözler, oğullarının başlarının ardındaki tavana dalıp gitmişti, yukarı bakıyordu, hiç bakmadığı kadar yukarı; sahile güç bela varan, tükenmiş bir yüzücü gibi, donuk. Sonra gözleri kapandı ve en derin, en vahşi soluğunu aldı ve ağabeyimle ben seyrettik, durup bekledik, birbirimize baktık, nabzına baktık ve saniyeler dakikalara dönüşürken, artık bir daha asla soluk alamayacağını anladık.

Bunu size anlatmamın, size bu sahneyi sunmamın tek bir sebebi var. Gerçekleşen şeyin asla önceden kestirilemeyeceğini söylemek. Olan şey, onun hakkında söyleyebileceğiniz her şeyin ötesinde. Olanla ölene çare yok. Olduğu gibi olmasının önüne geçmenin imkânı yok. Bu gerçeği reddeder gibi, kaderimize boyun eğmeyiz de onu biz kendimiz yaratırız der gibi, bir takım hikâyeler uydurup duruyoruz. Ama gerçekte hiçbir şey

yapmıyoruz. Yaşıyoruz ve hayatı şekillendiremiyoruz. O bize bir boy büyük geliyor, sözlerimiz ona yetmiyor. Bir yazar buna inanmayı reddetmeli, söylenemeyecek hiçbir bir şey olmadığına inancını koruyabilmeli. Yine de orada onun huzurunda, o sessizliğin sonsuz katları açılırken birer birer -ki doğrusunu söylemek gerekirse açıla açıla bitmedi, bugün bile devam etmekte katlar açılmaya ve ben hâlâ yeni bir solukla son bulacağını umuyorum saf saf-, tüm sözlerimin boş olduğunu, korktuğum ve hakkında tahminlerde bulunduğum şeyin ancak ve ancak "yaşanabileceğini" biliyordum; hem de kimsenin yardımı olmaksızın, ne annemin ne de bir başkasının.

Vaktiyle bir adam tanımıştım, ben kolejde okurken aynı yurtta kalıyorduk, Oxford'tan bir burs kazanarak mezun olmuştu. Evinden ayrılmıştı, sözde İngiltere'ye gidiyordu, ama Oxford'ta onu gören olmadı. Altı hafta sonra, İtalya'da olduğunu söylediği bir kart yolladı evine. Sonra, hiçbir şey. Aylardan ekimdi. Noel zamanı üç devletin kolluk kuvvetleri onu aramayı bırakmıştı artık. Ailesi İngiliz ve İtalyan gazetelerine ilanlar verdi, bildirilen tarihte Roma'da bir kafede olmasını isteyen. Sonra da ailecek Roma'ya uçtular.

Soğuk bir ocak günü. Kafede oturuyorlar ve günün saatleri hiç bitmeyecekmiş gibi geliyor onlara. Annesi koyu camlı bir gözlük takmış. Kız kardeşi de öyle. Babası ikide bir saatine ba-

kıyor. Birbirlerinin yüzüne bakmaya dayanamıyorlar. Günün sonunda garsonlar sandalyeleri masaların üzerine toplamaya başlıyor, ama aile hâlâ orada, bekliyorlar. Hiç kimse ilk kalkan olmak istemiyor. Kafe kapatmak zorunda. Kafenin sahibi gelip özür diliyor ama...

Hayatlarının geri kalanı boyunca anne ve baba düşünüyor: Hangisini tercih etmeliler, ölmüş olmasını mı yoksa yaşıyor olmasını mı? Doğal olarak, ilk seçeneği tercih ediyorlar. Oğullarının bir yerlerde yaşıyor olduğunu düşünmek, onlar için çok daha zor.

Okul arkadaşlarından bazıları onun çıldırdığını düşündüler. Bazılarıysa bir cinayete kurban gittiğini. O zamanlar benim ne düşündüğümü hatırlamıyorum şimdi. Bugünse sadece ortadan yok olmak istediğini düşünüyorum.

Böyle düşünmenin bir fayda etmeyeceğini kabul ediyorum, anne babasının ve kardeşinin aksine; öte yandan Roma'da ya da Londra'da yaşıyor olması ihtimali çok daha çekici görünüyor bana; yeni bir isim ve yeni bir varlıkla, bir hatıralar yükünün altında, yine de hayatın elverdiği ölçüde, en radikal biçimde onlardan bağımsız. Bu tabii ki çok zalimce bir düşünce. Ama, öyle ya, yok olmak -tıpkı intiharda olduğu gibi- bilinçli bir zalimlik olmadan yapılacak bir şey değil.

Annemin ölümünü izleyen aylarda, aşina olduğum bu fikirle meşgul oldum. Başka kaybolma vakalarıyla ilgili bilgiler topladım; önce gazetelerden, sonra da edebiyattan.

Ortadan kaybolan, kendi hayatlarından çıkıp giden insanlar bende bir takıntı haline gelmişti. Bir kitap yazmaya başladım ve bunu yavaş yavaş hayata döndüğümün bir işareti olarak aldım. Müsveddeme verdiğim isim şuydu:

BENLİKSİZLİK

Ekim 1910'da sabah ayazında, seksen iki yaşında, bir köylü gibi giyinmiş, ancak cebinde otuz dokuz ruble olan

bir adam, kırk sekiz yıllık karısını bırakıp çocukluğundan beri yaşadığı evden çıktı; bir el fenerinin yardımıyla, bilinmeyen bir yere doğru hareket etmeye hazırlanan bir trene bindi. Kızlarının ve öğrencilerinin yardımıyla, peşinde karısı ve oğulları, evinden yüz elli mil uzağa Astapovo diye bilinen bir kasabanın tren istasyonuna kadar gidebildi. Leo Tolstoy orada, istasyon şefinin evinde, düşüp öldü. Bilincini kaybetmeden önce oğlu Sergey'e, "Bir türlü uyuyamıyorum. Durmadan beste yapıyorum. Yazıyorum ve yazdıklarım, tıpkı müzikte olduğu gibi, birbirine bağlanıyor," demişti.

Onun bu sözleri sakin, mutlu bir fısıltıyla sarf ettiğini düşünemiyorum. Aksine uykusuzluk hastalığına tutulmuş birinin acı dolu umutsuzluğunu duyuyorum bu sözlerde, zihnine durması ve onu uykuya terk etmesi için yakaran bir ses.

Astapovo ve sözcük anlamı, biyografi yazarları arasında ayrılıklara sebep oldu. Bazıları Tolstoy'un ailesinden ya da ayrıcalıklı bir insan olarak yaşadığı hayatından kaçmaya çalıştığını savunuyordu. Diğerleriyse yazacak bir yer bulmak için kaçtığı görüşündeydi.

Ben bu açıklamaları inandırıcı bulmuyorum. O ailesinden kaçmıyordu, ailesinin ortaya çıkardığı biri olarak kendisinden kaçıyordu. Yazmak için kaçtığı doğru değil. Bir yazar olmaktan kaçıyordu.

O kendisinden kaçıyordu. Bu sandığınız kadar çelişkilerle dolu ya da imkânsız bir eylem değildir. Eğer karınızdan, çocuklarınızdan, evinizden -ki bunlar sizi siz yapan şeylerin en az yarısısıdır- kaçabiliyorsanız, kendinizden de kaçabilirsiniz demektir.

Yaşlı bir adamı tüm hayatı boyunca yaşadığı evden dışarı iten nefretin volkanik gücünü bir düşünün; varlığının tam bir sürekliliğinden, bir şafak vakti, dışarı. Herhalde ancak Tolstoy bu kadar şiddetle arzulayabilirdi kendisinden

başka birisi olmayı. Yazma eyleminin gerektirdiği öz bilinci yazarın kendi hayatını mahvetmişti.

Tolstoy'un mektuplarını ve günlüklerini okumuş birisi olarak, Tolstoy'un fazlasıyla derinleşen dünya bilincinden ne kadar nefret ettiğini şimdi fark ediyorum Köylülere özeniyordu çünkü, onlar varoluştan ayrılmış değillerdi. Nasıl yaşanacağını ve nasıl ölüneceğini biliyorlardı, yazmak ona bunları öğretememişti ne yazık ki. Eğer Astapovo'ya kaçtıysa, bu yazmak için değil, kimsenin onu göremeyeceği bir koyun kürkünün içinde yatmak ve artık var olmayı reddetmek içindi.

Ama Pathe News oradaydı. Karısı oradaydı, gözyaşları içinde pencerenin camını okşamaktaydı. Öğrencileri oradaydı, son sözlerini not ediyorlardı. En kötüsü, kendisi de oradaydı, son ana kadar bilinci yerindeydi, her şeyi görüyor, her şeyi hissediyordu.

Sebebi hakkında en ufak fikre sahip olmaksızın, bir yazıyı böyle bir takıntı haline getirmek doğrusu tuhaf bir deneyimdi. Bir yere kadar, bir zamanlar huzurevinde geçirdiğim ama şimdi boş kalan zamanımı doldurduğumu biliyordum. Ama bir şeyleri telafi etmek ya da açığa çıkamamış bir duygu yüzünden masa başına geçmek gibi şeyler aklımın ucundan geçmiyordu. Çok bilinçli olarak hissettiğim şey, o çetin sınavı atlatmış olmanın getirdiği rahatlıktı. Birden tamamen yalnız olmak tuhaf bir neşe oldu benim için. Hararetle yazıyor, yargılayan, isteyen ve zarar veren benlikten yakasını kurtarmak için, kendinden kaçma arzusuna kapılan insan örnekleri topluyordum sürekli: Tüberkilozdan ölürken, sevdiği bir kadına, bir yazar olmaktansa Tel Aviv'de sahilde akşam yemeği için servis hazırlayan bir garson olmayı yeğleyeceğini söyleyen Kafka; şairliği bırakıp Horn Burnu'na köle ve silah tüccarlığı yapmaya giden Rimbaud. Şu sözleri yazan Rimbaud: *"Je est un autre"*, Ben bir başkasıdır; Paris, Texas'ta çöle doğru gözden kaybolan

Harry Dean Stanton; Burrant Inlet, Vancouner'deki kulübesinde bir okyanusu dolduracak kadar içki tüketen, *Under the Volcano*'yu, eserin kendisini yaratan özyıkımın öyküsünü bitirmeye çalışan Malcolm Lowry. Özyıkım mıydı acaba doğru sözcük? Dindar biri olarak içkiciliği beni çok şaşırtmıştı; denetleyen bilinci susturmak, benliği susturmak, karaciğerinden olma pahasına devam etmek, hatta akıl sağlından olma pahasına durmamak, devam etmek ve bir külüstürün içinde yatarken altını ıslatmak, saf varlığı bütünüyle hissetmek.

Doğrucu bir uyuşuklukla geçirdiğim bir hayatın sonunda, işte burada, ayyaşlar ve delilerle uğraşıyordum. Yazdım da yazdım, hiç tıraş olmadım, hiç dışarı çıkmadım, telefonlara cevap vermedim. Sonunda nasıl yaşanacağını öğrendiğimi hissediyordum. Sanki her gün, insanın içe kapanma arzusuyla ilgili yeni bir örnek çıkıyordu karşıma.

> Aziz Augustunus'u düşünün, daha bir aziz değilken, henüz Kartacalı, geç Romalı bir günahkârdan başka bir şey değilkenki halini; Tanrı'yla ilgili doğaüstü istekleri, içe kapanmaya yönelik doğaüstü bir gücü (ne kombinasyon ama!) var ve Milano'daki bahçede dizlerini dövüyor. Bizi ondan ayıran zamanın ötesinden haykırışlarını duymamız imkânsız: Çıkarın beni buradan! Bu ikilemden çıkarın beni, diye haykırıyor, öylesine yoğun ve öylesine vahşi ki; narsisizmiyle güzellik tutkusu arasında kalmış bir adam, peki sonuç ne? Tüm dillerin en büyük benlik tarihçesi: *İtiraflar*.
>
> Neyin itirafı? Ölümün bu tarafından, benlikten kaçış olmadığının. Teslim olabiliriz, utanma, tövbe etme de söz konusu olabilir, paçavralar da giyebiliriz, ama bunların hiçbiri bir adamı buradan çıkaramaz. Hiçbiri sizi gönderemez.

Aziz Augustinus'u kendinden ancak yüce Tanrımız kurtarabildi, ancak bu yolla saf itaat diyarına girebildi; dileklerin ve

isteklerin, acının ve arzuların ötesine gidebildi. Peki, ya günahkârların, inançsızların durumu? Peki, ya bana ne olacak? Augustinus'un *İtiraflar*'ını okumaya tam iki haftamı verdim, şimdi beni şaşkına çeviren şeyse, inançsızlığım yüzünden duyduğum bu komik öfke.

Annemin ölümü, kim bilir ne zamandır içimde taşıdığım o inanç tohumlarını tamamen yok etmişti. İçimdeki korku ve merakla karışık saygıyı hak eden tek şey vardı ve o da ölümün ta kendisiydi.

İçlerinde dini inanç kıvılcımları olmasa bile, doğalarında dindarlık olan o talihsiz insanlardan biri olduğum apaçık bir gerçekmiş gibi geliyordu bana. Dini öğretiler bana çok komik geliyordu ama dindar hayatın aşırılıkları beni derinden etkiliyordu. Okudukça, tüm dinlerin, Tanrı'ya teslim olmadan önce inananlara şart koştuğu oruç, pişmanlık ve arınmanın, benim temelde kabullendiğim bir fikri ifade ettiğinden emin olmaya başlamıştım: Benliğin, yeniden kendine gelebilmesi için, kendini kaybetmesi gerekiyordu.

> İnsanoğlu bedenle birlikte gelen bir benliğin varlığıyla doğal olarak barışık değildir. Benlik, doğruluğu hakkında tartışılamayacak bir insan doğası gerçeği değildir. Ondan kurtulmayı arzulayan insanlar olmuştur daima ve din böyle bir ihtiyacı karşılamak için varolagelmiştir. Bu ihtiyaç karşılanmalı mıdır yoksa karşılanmamalı mı, ikinci aşamaya ait bir soru. İnsanların varlıktan değil ama benlikten kurtulmayı düşündüğü gerçeği, içimizde, benlik ile varoluş arasındaki ayrımdan, biz ile dışsal dünya arasındaki ayrımdan kurtulmaya yönelik bir tür öncül istek olduğu düşüncesini beraberinde getirir.
>
> Bu benliksizlik arzusu, Batı bireyciliğinin devrimci karşı-geleneğidir. Batı özbilincinin uzun ve soylu tarihi boyunca, Sokrates'le başlayan ve Boethius, Montaigne, Pascal, Rousseau, Goethe, Nietzsche'yle devam edip dosdoğru

modern tanrılaştırmacı benliğe, tüm o aşırı ve "sanatsal" teşhirciliğiyle modern rock yıldızına kadar gelen, en ince detayına kadar düşünülmüş o özbilinç ve özayrıştırmacılık tasarısı boyunca, yani Batı'nın, ben arayışı ve ben reklamcılığında somutlanan o görkemli nehrin yanı başında akan bir de Lethe nehri var, öz-inkârı ve öz-aşkınlığı nehri, ayyaşlarla azizlerin, benliklerini bir kenara atmaktan başka hiçbir dileği olmayan tüm o insanların hac güzergâhı. Tek amaçlarıysa OLMAK.

Benliksizlik, başka bir deyişle, Batı bireyciliğinin karşıgeleneğidir ve o Benim! Benim! Benim!

Yaşamımı güç bela sürdürsem de, hastalığın beni hapsettiği hücreden kurtulduğumu hayal ettiğim o aylarda kaleme aldığım bu çılgın denemeyi elime alıp okumak, gerçekten çok şaşırtıcı bir deneyim. Ne olursa olsun bunları yırtıp atmak hata olurdu. Bu da en az bir partide sarhoşken ve kolunuz tanımadığınız birine dolanmışken çekilen, gözlerinizin belki içkiden, belki de patlayan flaş yüzünden kırmızı olduğu, çekenin işini bilmediğini her yönüyle belli eden ve sonradan bakıldığında insanı rahatsız eden fotoğraflar kadar aydınlatıcı.

O zamana kadar asla uykusuz yapamamış olan ben, yatağımda tüm gece boyunca yazıyordum; tam yatmışken birden yerimden fırlıyor, bir tümör gibi büyüyen elyazmama bir şeyler eklemek için masamın başına koşuyordum. Hatta uykusuzluğumun analizini bile yaptım. Uykusuzluğun insanı çılgına çevirmesinin sebebinin, gereğinden uzun, kesintiye uğramamış bir özbilinç süreci olduğunu fark etmek şok etkisi yaptı bende. Dışarı çıkmıyordum, yıkanmıyordum, dış dünyayı, başta tozluyken yağmurlardan sonra lekelenen şu camlardan seyrediyordum ve uykusuzluğun getirdiği çılgın bilinci, hezeyanı yaşıyordum.

Durmadan seksi ve bir anlık da olsa gerçek bir unutuşu elde etmeye yönelik acı dolu ve bilinçli çabalarımı düşünüyor-

dum. Seks hayatımın, ki hep yavan olmuştu, gitme, kendimden kaçma, bir başkasının bedeninde bir tatile çıkma uğraşlarımın umutsuz bütünün bir parçası olduğunu görmeye başlamıştım.

Şimdi artık hiç seks yoktu, kimseyle yaşayamıyordum bunu. Tüm yapabildiğim, dalgınlığımın hatırlanan anlarını dikkatle ele alıp açlığımın sebebini anlamaya çalışmaktı.

Dalgınlığın kendisine gelince, günlerimi televizyon seyrederek geçiriyordum. Sadece dizileri. Ve reklamları. Sadece onlar düşünceyi yok edebiliyorlardı, sadece onlar dolup taşan beynimi uykuya teslim ediyorlardı. Haberleri hiç seyretmiyordum. Haberler insanı düşündürebilirdi. Hava durumu hiç yoktan bir bilinç kasıntısı ortaya çıkarabilirdi. Spor haberleri bile bir derin düşünce sendromuna yol açabilirdi. Koca bir akşamüstünü, delice bir ilgiyle, Florida, Coral Gables'tan, Virginia Slims Grand Slam'in finalini seyrederek geçirdiğimi hatırlıyorum. Şu genç kadın tenisçiye bir bak, diyordum kendi kendime. Şu taze yüze bak, ona doğru gelen topu hedef alan, kurbanına kilitlenmiş bir köpekbalığının gözlerine benzeyen şu gözlere bir bak. Kendisiyle top arasına bir saliselik bile bir düşüncenin girmesine izin vermiyor. Nasıl da kıskanmıştım, o kadın tenisçinin kimliksiz saf vahşi halini.

Bak, nasıl da güzel hareket ediyor, nasıl da sıçrıyor bir sonraki vuruş için pozisyon almaya. Ekran karşısında, oturduğum yerde büyülenmiş gibi dondum kaldım. Bu insafsız zerafeti hangi söz anlatabilirdi acaba? Güzel. Peki, güzellik insanın kendisini unutması değildir de nedir?

Karım da böyle derdi herhalde, kollarımdan tutar, kendine doğru çekerdi beni; sadece dans, başka bir şey yok. Sadece dans. Ama ben asla... sadece... dans... edemedim.

Tabii ki depresyondaydım. Bunu biliyordum. Tabii ki hap kullanıyordum, anneden kalan yeşil küçük haplar, başka ne yapacaktım ki? İnsanı nasıl da dize getiriyorlardı, onları aldığınızda her şey nasıl da darmadağın oluyordu hiçlikte, bakar da

bakardı insan onlardan alınca, hiçbir şey hissetmez, dalgınlığının bile bilincinde olmazdı. Hapların hepsini bitirdim.

Yazmaya devam ettim, şimdi özbilincin çılgın anlarını depresyonun kendisine uygulamaya çalışıyordum. Kendi neşeme şaşıp kalmıştım, neden ruh halimden gurur duyuyordum böyle, neden dört elle sarılıyordum depresyona ve neden bir türlü yakamı sıyıramıyordum ondan. Depresyonun ortasında, onunla ilgili kitaplar okumaya başladım, onun hakkında yazdım durdum, ona teslim olup ondan kurtulmak değildi niyetim, depresyonun derinlerine inmek istiyordum, dibini görmek istiyordum, dehlizlerini, mağaralarını ve zindanlarını, en rutubetli, en karanlık yerlerini bulmak istiyordum.

> Melanie Klein depresyonun anne memesiyle kurulan birliği kaybetmeye yönelik bir özlem olarak görülmesi gerektiğini savunur. Öyleyse yetişkin hayatının ayrışımı, hiçbir benliğe sahip olmadığımız bir dönemin bilinç öncesi hafızasının etkisi altındadır. Benlik doğal olmayabilir, kendi başınayken kendisiyle uyumlu olmayabilir; depresyondaysa, dünya tarafından reddedilmiş olmak, bir başarı ya da başarısızlık, tikelleşme projesi içinde, bir tür başlangıca dönme arzusu biçiminde, hayati önem taşıyan bir hayal kırıklığına sebep olur. Depresif, bir mistiğe benzer ve depresyon, benliğin zindanlarında, kaybedilen cennet hayalidir.

Müsveddem bu kadar ilerleyebildi ve onu ağabeyime göndermeye karar verdim. Bir hafta sonra onu aradım ve ne düşündüğünü sordum.

"Bence Harry Dean Stanton yürümeye devam etmeliydi. O durunca tüm sahne berbat oldu."

"Ciddi ol."

"Ciddi olacaksak, bunlarla aslında kendini yazdığını söyleyebiliriz."

"Korkunun kendisinden başka korkacak bir şeyimiz yok."

"Bırak şimdi Roosevelt'i. Sen ne istiyorsun? Gelmemi mi istiyorsun, ya da buraya gelip biraz benimle kalmak mı?"

"İkisini de istemiyorum, gelmeye kalkma."

"Neler olduğunu anladım," dedi, beni küçümseyerek bana iyilik edeceğini düşünerek. "Tüm o ayrıcalıklı dostların. Kafka, Rimbaud, Tolstoy," dedi.

"Lanet olsun," diye karşılık verdim.

"Pekâlâ, sen kendi bakış açından görüyorsun olayları, bense benim bakış açımdan," diye cevapladı. Bana sabah koşusuna gitmesi gerektiğini söyledi, ben de, "İyi şanslar," dedim, "Bak," dedi, "biz yirmi dört saat açığız. Kapımız hiç kapanmaz. Bir telefon et, ilk uçağa atlayıp geleyim. Ama kendine bir iyilik yap. O kâğıtları bir an önce yak."

Onunla aramızdaki fark, benim, kendimi, bir yerlerde beni beklediğine inandığım kaderi karşılamaya hazırlayabileceğimi düşünmemdi. Ağabeyimse bunu bilimsel açıdan incelemekten, bir gerilla gibi düşmanı tanımaya çalışmaktan başka bir şey yapamayacağına inanıyordu; yetersiz olasılıklara karşı acıma, kurnazlık ve bilgi.

Bir keresinde, karımı Meksika'ya götürmüştüm; evliliğimizin başlarında, bir haftalığına baş başa kalmaya karar vermiştik. Orada yol kenarında küçük bir kiliseye rastladık -nerede olduğunu hatırlamıyorum-, günışığından kilisenin karanlığına girdiğimizde başımızın üzerindeki kubbelerde pırıl pırıl parlayan altın kanatlarıyla bir fresk görmek bizi şaşkına çevirmişti. Aynı zamanda korkmuştuk da, sanki karanlıkta üzerimize üzerimize gelen yarasalarla karşılaşmışız gibi. Gözlerimizi ovuşturduktan sonra doğru dürüst görmeye başladığımızda, bunların sadece birer resim olduklarını anlamıştık. Çatıdan akan su yüzünden zarar görmüşlerdi, zaman onları harap etmişti.

Durup dururken karımı ve Meksika'da geçirdiğimiz günleri düşünürken buldum kendimi; hele o melekler, hiç çıkmamış aklımdan, aralarından biri özellikle meşgul ediyor zihnimi; Meryem'e bir çocuk doğuracağı haberini getiren melek. Meryem'in İsa'dan haberdar edilmesinin -kutsal bir giz mi, her neyse işte-, insanoğlunun mutluluk arayışına verdiği ilk tepkinin hikâyesi olarak görülebileceğini düşünmemiştim daha önce.

Korkma.

Meleğin Meryem'e söylediği ilk şey bu. Sana çok sevinçli bir haber getirdim. Sevinç ve korku. Korku ve sevinç, ikisi birbirine karışmış durumda. Mutluluk bize o kadar yabancı ki, büyük bir mutluluk beklentisi insanı dehşete düşürüyor. Mutlu bir kader bile bizi korkutuyor. Melek anlıyor. Korkma, diyor.

Moe bana demişti ki, "Oluruna bırakmak ile pes etmek arasında ince ama temel bir ayrım var."

Sadece oluruna bırak. Bana bak, diyor sanki Moe. Konuşamıyorum, hareket edemiyorum, ama ruhum hayatın ne için olduğunu biliyor. Ben bir teftiş geçirdim. Sen de geçireceksin.

Orada, şövalenin yanındasın, o Antigo Burnu'nun resmini yaptığın kayaların arasında yengeç avlıyorsun. Ve ilk kez, hafızanın karmaşası ve kuşkusu dağılıyor, her şeyi açık ve net olarak görebiliyorsun: saçını arkadan bağladığı mavi kurdelesi, kırmızı şortu ve boyalı tırnakları, inciklerinde kısa kara kılların izleri, renkleri seçerken büktüğü dudakları, taburesinde otururkan öne doğru eğilmesi, sağ elinde paletiyle Antigo Burnu'na bakması, sonra gözlerini tuvale çevirmesi, zarif, özenli fırça darbeleriyle renkleri tuvale geçirmesi. Ara sıra bir şeyler mırıldanmaya başlıyor kendi kendine. Sonra duruyor ve birasından bir yudum almak için şişeye uzanıyor, kayaların arasında küçük bir su birikintisinin içinde bira şişeleri. Sana gülümsüyor, sonra tekrar tuvale çeviriyor gözlerini. Resim yavaş yavaş şekilleniyor, derken güneş kora dönüyor ve gün son bulu-

yor, ikiniz de hissediyorsunuz denizin soğukluğunu, şövalesini katlayıp onun için özel olarak yapılmış olan çantasına koyuyor, sonra elini tutuyor ve diğer elinizde yengeçlerle dolu bir sepet, kayalıktan aşağıya iniyorsunuz. Melek seni her zaman olmak istediğin yere geri götürecek ve orada bırakacak, sahilde, el ele. Melek seni başlangıca götürür. Gerçeğin kapısından öte tarafa geçene kadar sana eşlik ederken, anılarını kaybetmezsin. Bir anın olursun -son kez.

Diyelim ki gerçeğin kapısından çıkıp gitmeye çağırıyordu bizi. Diyelim ki bu bir kurtuluştu. Tüm o ayrıcalıklı dostları bir düşün: Kafka, Rimbaud, Tolstoy. Kendi annem. Benim biricik Astapovo'm.

Buna inandığım takdirde, bundan korkar mıydım hâlâ?

Aylarımı aldı, ama sayfa üzerine sayfa doldururken, neye inanmak istediğimi yavaş yavaş anlamaya başladım. Anlayınca da "Bensizliği" bıraktım. Dört yaşında, yazı tahtasına ismini yazan ve sonra da silen, kendi yok oluşunun deneyini yaparcasına bunu bıkıp usanmadan tekrarlayan oğlum Jack'e benzediğimi düşündüm.

Şimdi sadece ağabeyim ve ben kalmıştık. Karıma ve çocuklarıma dönebileceğimi umut ediyordum, ama karım, kendine has sakin ses tonuyla, "Ben senin kadar duygusal değilim," dedi bana.

Ben de duygusal değilim, diye karşılık verdim ona. Bu kez onunla birlikte olmak istememin sebebinin, geçmişimizle ya da bir zamanlar bizi birlikte olmaya iten şeyle bir ilgisi olmadığını anlattım.

"Öyleyse nedir?" diye sordu nazikçe, sanki cevabı gerçekten merak edermiş gibi.

"Şimdi daha iyiyim," dedim. "Ben iyileştim."

Beni anladığını biliyordum, ama kendi tarzında, aramızdaki bağın koptuğunu ve ihanete uğradığını, yok olanın yerine konmasının mümkün olmadığını itiraf etmenin daha dürüstçe olacağını düşünüyordu.

"Böyle varsaymak doğru görünmüyor bana," dedi karım, ben de cevapladım, "Kim varsayıyor ki?"

Yine sert, doğrucu havasına büründüğünü söyledim.

"Sadece gurur değil sorunumuz," dedi. "Sorun bizim mükemmel bir çift olmayışımız, bu yüzden bitti."

Ona ve doğrucu yanına saygı duyduğumu söyledim, yine de bunu bazen abartabiliyordu. Bu onu güldürdü, ama günün sonunda, yerinden oynamadı. O günden sonra ayda bir kez onunla yemek yemeye ve bir iki günde bir telefonda konuşmaya başladım. Böylece aklımdan geçenlerin çoğunu ona anlattım, ama hepsini değil. Bir daha asla bana tam olarak güvenmedi. Ayrı kaldığımız günleri onun nasıl geçirdiği hakkında hiçbir şey anlatmadı.

İşte tam o sıralarda, gazetelerin birinde Adkins olayıyla ilgili bir şey gördüm.

Olay, zaman içinde gerilere, *New York Times*'tan kesilen, aşınmış, sarı bir gazete kupürüne kadar gidiyordu.

> Doktor Kevorkian'ın intihar makinesi, içinde bir elektrik motoru olan bir metal kutu üzerinde üç küçük deney tüpünden yapılmıştı. Bir kere makineye bağlandıktan sonra, Mrs. Adkin'in tüm yapması gereken, bir düğmeye dokunmaktı; böylece başta zararsız tuz çözeltisi girecekti damarlarına, sonra bilinç kaybına neden olan tiyopental, sonra da kalbini durduracak olan potasyum klorür.
>
> Doktor Kevorkian birçok motel ve cenaze salonu sahibinden kullanacakları bir yer istediğini, ama hiç kimsenin bunu kabul etmediğini söyledi. Böylece Mrs. Adkins, Dok-

tor Kerkokian'ın 1964 model külüstür Volkswagen'inin arkasındaki karavanda hayata gözlerini yummak zorunda kaldı. Emekli patolog, hastasına bağladığı elektrokardiyograf kalp atışı sinyallerini kesince, hemen polisi aradı ve ölümü rapor etti.

Doktor, Mrs. Adkins'in makineyi kullanan ilk insan olduğunu söyledi.

Doktor Kerkokian icadını, geçen yıl ülkenin dört bir yanında yayınlanan röportajlarıyla duyurmuştu. Mrs. Adkins, Portland, Oregon'da yaşayan eski İngilizce öğretmeni, bu yayınlardan biri sayesinde Doktor Kerkokian'la ilişkiye geçti ve ölmeden iki gün önce Michagan'a uçup evinin yakınlarında bir restoranda doktoruyla buluştu.

Kocası Ronald ve üç oğlu Mrs. Adkins'in bir sene öncesinden ölmeye karar verdiğini söylediler. Sözcükleri nasıl heceleyeceğini ya da piyona veya flüt çalmak için ihtiyaç duyduğu notaları nasıl bulacağını unutsa bile, Mrs. Adkins ölmeden önce hâlâ kocasını tanıyabiliyor, tenis oynayabiliyor ve tutarlı biçimde sohbet edebiliyordu.

Mrs. Adkins bana, bir kış günü yolda, arabasında tek başına, yukarıdaki siyah dalları hissedebilen ve kardan bulanıklaşan yol ışıklarının yardımıyla, önünde uzanan yolu güç bela görebilen bir yolcuyu hatırlatmıştır. Tekerleklerin altındaki kaygan zemini fark ediyor ve yoldan çıkmaya karar veriyor. Makineyi öldürüyor. Ellerine bakıyor ardından. Elleri bembeyaz ve donuk.

Felsefeciler Mrs. Adkin'le çok ilgili. İnsanın kendi hayatına alternatif hayatların değerlendirmesinin sınırları konusunda özel bir çalışma konusu. Sordukları soru, Mrs. Adkins'in, onu bekleyen hayatla ilgili rasyonel bir tavra sahip olup olamaya-

cağı sorusu. Ben, olabileceğine inanıyorum. Flütte o notaları çalabiliyor ve daha önce onların doğru çalındığını da dinlemiş. Hâlâ biliyor seslerin nasıl çıkması gerektiğini; flütten bir daha asla öyle sesler çıkaramayacağını da biliyor. Ardından, ya doğrusunu çalacağım ya da hiç çalmayacağım, diyor.

Ne karar verirseniz verin -kararınız ister Mrs. Adkins'ine benzesin, ister benzemesin- önemli olan bunun bir seçim olduğunun bilincinde olmanız. Ölümü seçebilirsiniz, benliğin ötesindeki o hayatı, gerçeğin kapısının ötesindeki hayatı da seçebilirsiniz. Yapacağınız seçim, Moe'nun bana öğrettiği kadarıyla, özbilince ne değer biçtiğinizle yakından ilişkili. Kimse sizin yerinize alamaz o kararı. Hayatı ya da bilinci seçebilirsiniz, ama Mrs. Adkins'in de bildiği gibi, hastalık size bir seçim şansı tanımayacaktır. Eğer Mrs. Adkins'i örnek alıp ilk belirtilerle birlikte harekete geçmezseniz, hastalık sizde kesinlikle bir karar verecek dinginlik bırakmayacaktır.

Annemi, bir Kasım öğleden sonrası ağabeyimle birlikte babamın mezarının yanı başında bir yere, o ince ve çakıllı toprağa gömmüştük. Don yüzünden toprak sıkı ve sertti o zaman. Cenaze salonundan Fred Twomey'e yalnız kalmak istediğimizi söylemiştim, bunun yönetmeliklere aykırı olduğunu bile bile boynunu bükmüş, üzgün olduğunu söylemişti, tüm hayatı boyunca annemle babamın dostu olmuştu; adamları arabalarına geri gittiler, ikimizi, gökte yavaş yavaş kızıla dönen ışıkla, tepede yalnız bıraktılar.

Ayağımla çukurun içine biraz toprak ittim ve tabutun üstüne düşen taş toprağın çıkardığı sesi duydum, biraz daha ittim. Sonra diz çöküp toprağı tabutun üzerine avuçlarımla itmeye başladım, derken ağabeyim de bana katıldı ve karanlıkta ikimiz de dizlerimizin üzerinde uğraşa uğraşa, aramızdaki çukuru tamamen kapatmayı sonunda başardık. Sonunda soluk soluğa doğrulduğumuzda, tek görebildiğim ağabeyimin donuk

beyaz siması ve siyah takımının dizlerinde parlayan sulu çamurdu.

Mezarlıktan dönerken evin önünden geçmek zorunda kalacağımız aklımın ucundan bile geçmemişti. Ama geçtik; arkamı dönüp karanlık pencerelerine baktım, uzaklaşıyorduk ve yavaş yavaş gözden kayboluyorlardı, avuçlarımda ve dizlerimde topraktan kalan ıslaklıktan başka bir şey hissedemiyordum.

Ağabeyim arabayı bir anda durdurdu, geri geri gitti ve ev yoluna girdi. Arabadan indik, yokuşu tırmanmaya başladık; bir elimde tornavida, bir elimde annemle babamın diktiği çamları aydınlatan elfeneri vardı. Hava buz kesiyordu, eve çıkan yokuştaki tekerlek izlerinin çevresinde buz vardı ve nefes verirken ağzımızdan sanki duman çıkıyordu.

Evin yeni sahiplerinin yaptırmış olduğunu tahmin ettiğim alarm beni kaygılandırıyordu, aynı şey ağabeyimin de aklından geçiyor olacak ki güldü ve durup dururken, "N'olacakmış yani? Olsa olsa Fern Dunton sirenleri açıp gelecek, hepsi o kadar," dedi. Fern bizim okul arkadaşımızdı ve gelseydi, eminim, ona gecenin bir vakti eski evimizde ne yaptığımızı açıklamanın bir yolunu bulurduk; her ne kadar, o an, ne yaptığımızı kendi kendimize açıklayamasak da.

Evin yeni sahiplerinin mutfak kapısının sol tarafındaki dış pencerede sürgü olmadığını fark etmediğine hiç şüphe yoktu. Babam ihmalkârlığından değil, ev düzeninin yüksek menfaatleri gereği uygun görmüştü bu boşluğu -camlar tam otururdu yerine, tüm kilitler yağlanmış, sağlam, tüm pervazlar boyalı olurdu- anahtarımızı bir yerlerde unuttuğumuzda içeri girmenin bir yolunu bulabilmeliydik ne de olsa, hem babam anahtarların öyle herkesin koyduğu yere, kapının kenarındaki saksıya, paspasın altına ya da kapı çerçevesinin üstüne koyulmasından da hoşlanmazdı. Elfenerinin ışığında orada hâlâ sürgü olmadığını görmek, uzun süredir hissetmediğim kadar mutlu etmişti beni. Ev, sırrımızı saklamıştı. Öyleyse hâlâ bizim evimizdi orası.

Camı kırmak zorunda kalmamıştık böylece, tüm yaptığımız dış pencereyi itip tornavidayı cam çerçevesiyle dış çerçeve arasından sokmak ve dili geri itmek olmuştu. Bir an durup alarmın çalmasını bekledim, çalıp çalmaması pek de umrumda değildiyse de. Bir anlık sessizlikten sonra, pencereyi açtım ve peşimde ağabeyim mutfağa girdim, ucuz bir filmde iki soyguncu gibi parmak uçlarında yürüdük hole doğru. Neden parmak uçlarında? Sebep yok, sadece evham ve karanlık işte.

Mutfakta Alman yapımı yeni bir buzdolabı, kaplama kapının üzerinde soğuk mavi bir ışık vardı, ama masa hâlâ yerindeydi, bıraktığımız gibiydi. Annemle birlikte oturduğum, parmağıyla bir şeyler çizmesini seyrettiğim o masa; her şeyi bilmesine rağmen, ona nasıl anlatacağımı düşünüp durruyordum.

Evin yeni sahipleri babamın ön salona döşediği yeşil hareli muşambayı kaldırmıştı, ama ben onu hâlâ orada görebiliyordum, şortlarını giymişti, tutkal ve ter kokuyordu, elinde bir maket bıçağı, köşeleri ustaca kesip elinin tersiyle yerine yerleştiriyordu, işini bitirdikten sonra ellerini sırtına götürüp koyup sessizce kulunçlarını yoklayarak, gerindi.

Oturma odasındaki o sallanan sandalye, şöminenin önündeki yuvarlak kilim, soluk gri kanepe, babamın 1930'lardan kalma agronomi ve kimya ders kitapları ve anneme ait tüm diğer kitapların saklandığı kitaplık yok artık, o kitapların yerini kişiliksiz *Ev ve Bahçe Dekorasyonu* saçmalıkları almış. Ama yeni kanepenin bir önemi yoktu, çelik ve cam sehpanın da bir önemi yoktu, yerdeki pelüş yığınının da bizim için bir şey ifade edebileceği söylenemezdi. Değiştirilemeyecek olan şey, bu yerin doğası ve karanlıkta havada uçuşan hatıraların yoğunluğuydu. Yan yana durduk ağabeyimle ve salondaki camekândan bahçeyi seyrettik. Aklıma bir şey geldi.

"O kazada ben ne söylüyordum?" diye sordum birden. "Bir şey söylüyorum ve sen bana bakıyorsun, ama ne söylediğimi bilemiyorum işte!"

Ağabeyim bir süre sustu. "'Hepsi benim suçum,' diyordun, ayın şeyi tekrarlayıp durdun uzun süre."

"Neden?"

"Babam sana arka koltukta zıplamamanı söylemişti ama sen durmadın. Daha bir dakika geçmeden kaza oldu. O zaman her şeyin senin yüzünden olduğunu düşündün. Hâlâ öyle düşünüyorsun. Kendini asla affetmedin, hiçbir şey hatırlayamasan da." Belki de ilk defa, gerçekten olduğu gibi görüp duyuyorum, babamın savurduğu küfürden, annemin attığı çığlığa, arabanın yavaşça savrula savrula kaymasından, çarpma anına ve öncamın parçalanmasına, babamın direksiyona yapışmasına, annemin göstergelerin üstünden uçmasına ve ağabeyimin kaputa savrulmasına kadar her şeyi görüyorum. Çarpışma anından sonraki sessizliği duyuyorum, annemle babamın ön taraftaki hareketsiz bedenlerini ve ağabeyimin kaputun oradan çıkmaya çalışmasını, ellerini başına koymasını ve bana dönmesini, ellerinin arasından sızan kanı görüyorum ve kendimi duyuyorum, durmadan aynı şeyi tekrarlıyorum, hepsi benim suçum, hepsi benim suçum. Bu sözler zihnimde yeniden canlandığında, olduğum yere geri döndüm, bir zamanlar sahip olduğumuz çiftlik evinin oturma odasına, salondaki camekândan dışarı, babamın öldüğü bahçeye bakıyordum. Ağabeyim başını çevirmiş, bana bakıyor şimdi garip garip, çünkü gülmeye başladım ve bunu nasıl açıklayacağımı da bilmiyorum, tabii yetişkin bir adamın bunca zamandır, uzun yıllar önce unutulan küçücük bir şey yüzünden bu kadar sıkıntı çekmesinin çılgınca görünmesini bir yana bırakacak olursak.

Karanlık bir odada oturuyorum. Kalbim çarpıyor. Nerede olduğum hakkında en ufak bir fikrim yok. Telaşla giyinmeye başlıyorum. Odanın içinde dört dönüyorum, bir ayakkabıya çarpıyorum, onu alıp ayağıma geçiriyorum, bir sandalyeye çarpıyorum ve sandalyenin üzerinde bir pantolon buluyorum, pantolonu giyiyorum, sonra bir gömlek çıkıyor, sonra bir çift çorap ve şimdi bir ayağım havada dikiliyorum, çorabın teki elimde, kör edici bir ışık dolduruyor odayı.

Karşımdaki yatakta bir kadın oturuyor, eli yatağın başucundaki gece lambasının düğmesinde, yüzünü örten saçlarının arkasından bana bakıyor.

Ayaklarımdan birinde ayakkabı, öbürü çıplak, neden orada

öylece durduğum hakkında bir fikrim yok; elimde bir tek tek çorap, tek ayak üstünde. Kadına daha dikkatli bakıyorum. Her an telefona uzanıp polisi arayabilir. Bu kadının kim olduğunu gerçekten bilmiyorum. Ona seslenmek istiyorum. Ona durumu açıklamak istiyorum. Ama dilim düğümleniyor.

Sonra kadın, "Yatağa geri dön," diyor. O benim karım. Bu iki hafta önceydi, karımın bana anlattığı gibi anlatıyorum hikâyeyi. Çünkü ben sahneyi hiç hatırlamıyorum. Karım ona yanında kalıp kalamayacağımı sorduğumu söylüyor. Çocuklar yukarıda uyuyormuş ve o da, "Bu seferlik olur," demiş.

Yatağa geri döndüm, battaniyenin üstüne yattım ve karım alnımı okşadı. Ama ben ondan kayıp gittiğimi hissediyordum. Bunun gerçekleştiğini hissediyordum, böyle olmasını istemiyordum ama engellemek için yapabileceğim bir şey de yoktu; tıpkı yolda üstüne üstüne gelen arabanın farları yüzünden donup kalan bir hayvan gibi.

Ertesi sabah Dr. L.'den randevu aldım. O, ağabeyimi iyi tanır, hem liseden beri arkadaşızdır onunla. Testleri ve çalışmaları o ayarladı. İki hafta sonra tekrar yanına gittiğimde, oturdum ve birden orada, arkadaşımın muayenesinde oturmak ve "Kötü haberi almak" başlıklı zırvaya göz atıyor olmak çok komik geldi bana. O saçmalık bana nasıl bir rol biçiyordu ki? Ameliyat ihtimali olmayan bir kansere tutulduğunu duyduğunda, yazar Raymond Carver'ın yaptığı söylenen şeyi mi yapmalıydım, ayağa kalkıp Dr. L.'in elini mi sıkmalıydım? Yoksa şu büyük sinema gangsteri gibi mi davranmalıydım, muayeneden sonra gömleğinin düğmelerini iliklerken, doktora, "Söyle bakalım doktor efendi, ne kadar zamanım kaldı?" diye soran gangster gibi mi olmalıydım?

İşte böylece, gülmeye başladım ve "Yardımcı ol lütfen. Şu gangster, filmlerdeki. Neydi onun adı?" diye sordum.

Dr. L. bir an kendimi kaybettiğimi düşünmüş olmalı, çünkü hemen ardından sorduğum sorunun cevabını patlattım, "Edward G. Robinson!" Gerektiğinden fazla yükseltmiştim sesimi,

sanki Dr. L.'e, bu andan sonra gelecek her söze, her fikre isyan edeceğimi söylermiş gibi.

Çift odaklı gözlüklerinin üstünden baktı bana. "Beklediğin gibi değil."

Ona raporu okumasını, hiçbir ayrıntıyı atlamamasını söyledim. Bitirdikten sonra sordum, "Yani bir şey söylemek için henüz çok erken, öyle mi?" Başını iki sallamaya başladı ve "Sanki hayal kırıklığına uğramış gibisin," dedi.

Stüdyo tipi dairemde, parka bakan penceremin önündeyim. Ağaçların arasından huzurevini ve annemin odasını görebiliyorum, şimdi karanlık. Pencerem açık, saat çok geç ve şehir çoktan uykuya dalmış. Parktaki ağaçların birinden bir baykuş ötmeye başladı, çağırıyor. Çok çok gerilerden, çocukluğumdan, yük tirenlerinin çınlayan düdüklerinin sesleri geliyor. Çiftlik evindeki yatak odamda, ayaklarımın altında soğuk muşambayı hissedebiliyorum. Üzerine doğru eğildiğim radyatör aşağıdan pijamalarımı ısıtıyor; Chatham'a doğru yol alan yük vagonlarını seyrediyorum.

Pencere camındaki yansımada, okuma gözlüğümün çerçevesi parlıyor. Gözlerim kaybolmuş. Parıldayan lamba yanaklarımı aydınlatmış. Her zaman, gerçekte neye benzediğimi bilmediğim gibi bir düşünce oldu kafamda; başka herkesi, evet, biliyordum, ama kendimi, bilmiyordum. Ama şu an, karşımda düz camda, aksimin altında, çene, göz ve alın çizgilerimin ardında havada süzülen iki eski yüzün gölgelerini görüyorum. Şimdi sonunda, camdaki gece gölgelerine bakarken, annemi, babamı, ölülerin yüzlerini görüyorum.

Benim olan neydi? Kalıtımla ötesini ayıran sınır neredeydi? Karım hayatımı bu sorularla boşa harcadığımı düşünüyor. Ne kadarının bana ait olduğunu merak edecek kadar yaşamamıştım ki ben kendi hayatımı. Sadece yaşa, derdi hep, sadece ya-

şa, sanki bu, dünyanın en doğal şeyiymiş gibi. Doğuştan bir dansçı olmanın getirdiği avantajla, o öyle yaptı. Şimdi anestezi etkisini göstermeye başladığında, ben gittikçe küçülürken, o ağustos gecesi yıldızlara bakarken, bir kez daha söylüyor şu sözleri ve ben hiç acı çekmeden dinliyorum, "Onlara isim verip ne yapacaksın ki?"

Yüzümün camdaki aksi, gece göğüyle ağaç dallarının izleri üzerine resmedilmiş gibi sanki. O gri şeyi düzgünce kesip bir elektron mikroskobunun altına koyarsanız, o zaman beyin, gece göğü eşliğinde bir ağacın, birbiri üstüne binen kalabalık dallarına benzeyecektir gözünüzün önünde. Ama beynin bir ağaca benzetilmesi yanlış anlamalara yol açar. Bir iki dalı tutup kesin, ağaca iyi gelecektir böylesi. Neşteri alın elinize, gri şeyi şöyle bir yoklayın, karınızı şapkanız sanırsınız o zaman ve şapkanızı da karınız.

İnsanoğlunun kimliği nörokimyasaldır. İnsanoğlunun kimliği pikalitrelerle ölçülür. Sonsuz küçük miktarda nörotransmiter sıvı, mikroskobik seviyede elektrik sinyali benlik ile kaybolmuşluk arasındaki farkı doğurur.

Akıl sağlığı güzel iliştirilmiş. Kader pikalitrelerle ölçülüyor. Öte yandan, kader gerçekten güzel. Kara kanatlarının usul, yıkıcı inişini bir düşünün.

Artık metaforlardan kurtulmak istiyorum. Ta kendisini görmek istiyorum. Cepheden ve art kafadan hipocamposun derinlerini görmek istiyorum, aşağısını, omurilik soğanının kendisini, protein kalıntılarının biriktiği yerleri görmek istiyorum, bunlarla saniyenin binde birinde oluşan plakları ve düğümleri, nörotransmiterleri kapatan ve böylece unutuşa, günbegün biraz daha unutuşa yol açan görmek istiyorum.

Hiçbir şey bunu gerçekleşirken görmekten daha zevkli olamaz: Kendi ölümünüzün moleküler süreci. Tarama odasında sırt üstü yatın ve sizi seyreden kendi nöronlarınızı seyredin,

düşüncelerinizin düşüncelerini, siz olmayı, bir ekranda dijital kareler olarak kendi unutuşunuzu seyredin. İşte, işte orada! Ağabeyim ekranda bir noktayı işaret ediyor bana. İşte, tam buraya yapardık operasyonu, ah bir yapabilseydik.

Batı'nın bin beş yüz yıllık bilme arzusu ve heyecanı en heyecanlı noktasına tam orada varıyor: Televizyondan canlı olarak kendi ölümünüzün moleküler kimyasını seyretmek. "Kendini Bil" hakkında konuşmak. İnsanoğlu daima, tam olarak bunu istemiştir: sınırdakilerin bilgisi, beyaz bir odada bir monitörde bir uçuş görüntüsü olarak, zamanın ölümcül okunun silüeti. Hadi bakalım, doktor efendi, biraz daha netleştir şu görüntüyü.

Leonardo da Vinci'nin rahimdeki ceninin anatomik çizimlerini bir düşünün. Kadınların içi açılabilir balmumu heykellerini yapıp, bağırsakları görünür kılan on sekizinci yüzyıl Fransız anatomistini bir düşünün. Bu içi görünen beden hayali, insanın kendi içini görme hayali, her zaman için, benlik resmi tarihinin fantastik alt yapısı olmuştur.

1950'lerde, ben daha büyürken, Revell model şirketi yaklaşık birer metre boyunda iki plastik model pazarlamaya başladı; birinin adı Görünür Adam, diğerinin adı Görünür Kadın'dı. İkisinin de derisi, içi gösteren plastik deriydi, derinin altında her şeyi görebilirdiniz -böbrekler, ciğerler, kaburga kemikleri, atardamarlar ve bağırsakların tüm o uzun, dağınık kordonları. Her organı yerinden çıkarabilir, sonra doğru yere yerleştirmeyi öğrenebilirdiniz. Modeller inanılmaz biçimde gerçekçiydi, tabii cinsel organları saymazsak. Hatırlayın, 1950'lerden bahsediyoruz, kızlar hâlâ içetek giyiyor. Görünür Adam, Sokratesçi söyleme adanmıştı: Kendini Bil. Ama dönemin koyduğu bir de uyarı vardı: Ellerini oradan uzak tut.

Bizzat kendi Görünür Adam'ınız olduğunu bir düşünün. Orada yatarken, bizzat kendi kalbinizi görüyorsunuz.

Bir keresinde, otuz yıl kadar önce, karaciğerim iflas etmişti ve beni ameliyat masasına yatırdılar; ameliyatı lokal anes-

teziyle yaptılar, bir televizyon ekranına bağlıydım, cerrah karnımın alt tarafında küçük bir yarık açarken. Cerrahın başparmağını ve neşterin kestiği yerde etin iki yana açılışını, acı olmasa da, hissedebiliyordum. Basbayağı uyanıktım, cerrah açtığı yarıktan içeri soktuğu hortumu aortumun rehberliğinde sorunlu karaciğerime kadar götürürken, ben olup biteni karşımdaki ekranda seyrediyordum. Atardamarımın duvarlarını görüyordum, yerimi değiştirdiğimde kendi omurgamın dalgalanışını seyrediyordum. Kilitli bir arabanın kapısını elindeki levyeyle açan bir hırsızın hüneriyle, aortta bir köşeyi döndü ve karaciğerimin girişine vardı, hortumdan bir sıvı akıttı. Akıl almaz birkaç saniye boyunca, sanki kanım fokur fokur kaynıyordu.

Gözlerimi açtıktan sonra, tekrar monitöre, kendi bedenimin içine baktım, sanki suyun altında gözlerimi açmıştım, sanki suyun altında kendi organlarımla karşılaşmıştım; soluk gri gölgeler, benim omurum ve gelgitte bir anemon çiçeği gibi bir yükselip bir alçalan benim ciğerlerimdi. Kendim hakkında inandığım her şeyin yanlış olduğunu ve gerçekte işte böyle olduğumu düşünmüştüm, sadece dalga dalga atan bu nabız ve kemiklerin bu şekilleri, tabii bir de karaciğerimin iflas etmesine neden olan kader. Bunların hepsi birden televizyondan canlı yayında! Narsisizmin ta kendisiydi bu. Görünür Adam olmuştum artık ben.

Açık konuşmak gerekirse, ben onun kendisini görmek istiyorum. Kendi beynimin patikalarını görebilmek istiyorum. Ağabeyim haklı. Korkuya, bilgiden daha iyi bir panzehir yok.

Gerçekten de, işini bilen kalaycı sarayda aramalı emeğinin karşılığını. Kaderi belirlenebilir koşullara, bir trajediyiyse sıradan, göze batmayan bir şeye çevirmek, patalojik bir devrim olsa da standart bir bilimsel tavırla onaylanacak ve nasıl mümkün olduğu yine standart bir bilimsel tavırla açıklanacak. Kafka'nın da söylediği gibi, umut var, ama bizler için değil. O zaman benim için çok geç olacak.

Onu her ayrıntısıyla önceden bilebilmek istiyorum. Onu gözlerimin önünde canlandırabildiğim kadar canlandırmak istiyorum. Yoksa bir hayat başka neden sorgulanır? Onu anlamamı sağlayan tavrım, beni ezip geçmesine nasıl engel olabilir? Araştırılan hastalık, o araştırma çabası sayesinde, en ufak bir değişikliğe uğradı mı?

Göründüğü kadar uçuk bir düşünce değil bu. Herkes farklı biçimlerde yaşıyor işte. Hiç kimse aynı durumda olmuyor, saf bir konum yok. Belli seviyede bireysellik hepimize bahşedilmiş; kimi, sanki kendini, hâlâ var olduğuna inandırmaya çalışırmış gibi, ellerini vücudunda dolaştırıyor; kimi durmadan ona kurulan bir komplodan söz edip duruyor; annem gibilerse pencereden dışarı bakıp, sakin sakin, Kore Vaftiz Kilisesi'nin çatısındaki su birikintisinden su içen sığırcıkları seyrediyor. Herkes kendine özgü bir yol buluyor sönmek için.

Sir Walter Scott'ın son saatlerini grafomanyaya teslim olarak geçirdiğini okudum, anlamsız yazılarıyla sayfalar doldurmuş; dev dalgalar gibi akıp giden, önü kesilemeyen yazı. Duramamış, kimse de onu durduramamış, onu bulduklarında kalemi elindeymiş ve başı kâğıtlara gömülüymüş. Şuraya, oturma odasının köşesinde baksanıza. Karalanmış sayfalardan oluşan o yığından ayırmaya çalışmayın onu. Yalnız bırakın. Saatler saatleri, günler günleri izlerken o yazıyor da yazıyor, yazıyor da yazıyor, sayfaları dolduruyor, sonra silkinip yukarı doğru yazmaya başlıyor, sonra aşağı doğru, sonra çapraz, sonra yan yan, ta ki bütün sayfalar anlamsız milyonlarca sözle dolup taşana kadar.

Eğer önüne geçmenin imkânı yoksa, anlamak neye yarar ki? Mükemmel bir soru, hayat boyu bu soruya kafa yormak, bana bir cevap getirmedi.

Ona vuracak mıyım? Geldiğini gördüğümde yataktan fırlayıp odadan kaçacak mıyım? Bir yarım ona vurmak istiyor; diğer yarımsa şöyle söylemek istiyor: Gerçekten çok üzgünüm, affedin, o kendinde değil. Yarın tekrar gelin. Daha başlarken

peşin peşin, beni affetmesini istiyorum. Sanki böyle bir şey mümkünmüş gibi. Gittikçe daha duyarlı olmaya başlıyorum. Hayattaki biricik aşkımın, çok sevgili karımın da söyleyeceği gibi, zırvalamayı bırakmalıyım.

Bir kez daha telefon etti. Telesekreter, sesine bir tür yabancılık, bir tür uzaklık duygusu ekleyerek karımın sözlerini kaydediyor. Karım Dr. L.'le konuştuğunu söylüyor. Yemek pişirmiş ve akşam yemeği için onlara katılmak isteyip istemediğimi soruyor. Çocuklarım da aradı. Ağabeyim de. Miranda da. Nereden duyduğunu bilmiyorum. "Sadece şunu bilmeni istiyorum ki," diyor tatlı sesiyle ve tam o an telesekreterin kasedi bitiyor.

Dinlediğimden şüphelenerek konuşuyorlar. Bana uzaydan geliyormuş gibi gelen sesleri fazlasıyla dokunaklı.

Elimde, gömlek ambalajının içinden çıkan mukavva var ve üstünde bir şeyler yazılı. Harfler aşağı doğru kayıyor. Her harf, can çekişiyormuş gibi kıvrılıp bükülmüş, dolmakalemin durakladığı yerlerdeyse mürekkep lekeleri olmuş ve böylece sözcükler, yeri göğü sarsan volkanik bir patlamanın tam ortasında kaleme alınmış gibi görünüyor. Her şeye rağmen, patlamanın şiddetine, şimşeklere ve havada uçuşan toza toprağa kulak asmayan annem, güç bela yazıyor ismimi. Bu yazdığı son şey.

İşte şurda, benim fotoğrafım duruyor, altı yaşındayım ve ayaklarım çıplak, üstümde askılarla belimde duran bir kot pantolonum ve bir de çizgili tişörtüm var. Saçlarım rüzgârda uçuşuyor ve pürüzlü kalaslardan yapılmış iskelede, önümde açtığım olta takımım, dikiliyorum. Nerede olduğumu söyleyemem, fotoğrafı kimin çektiğini de hatırlamıyorum. Boş boş bakıyorum eski benliğime.

O resmi annemin yatağının baş ucundaki panoya asmak niyetindeydim. Hatta baksın diye onu anneme verdiğimde, üst tarafında ortalara bir yere raptiyeyi geçirmiştim bile. Bir süre elinde tuttu fotoğrafı, dikkatlice bir zamanlar oğlu olan o ço-

cuğun resmine bakıyordu. Sonra ani ve haşin bir hareketle raptiyeyi soktuğum yerden çıkardı ve resme bakırıp çıkarmaya başladı; iki gözümü birden oydu.

Yaptığı şeyin sebebi hakkında en ufak bir ipucu yoktu elimde, hiç anlayamamıştım. Kör etmeye çalışıyormuş gibime geldi. Şimdiyse sebebini anlıyorum tabii ki. Eğer fotoğrafı ışığa tutarsanız, gözlerden parlak mı parlak bir ışık saçılacaktır. Gerçeğin kapısının ötesindeki âlemden akıp gelen ışıktır bu.

Bilmediğim, ondan öğrendiğim şey, ölümün iki ayrı biçimi olduğuydu; tek bir ölüm yoktu bu dünyada. Bunlardan birinde, bizi dünyaya bağlayan her şey, sevdiğimiz her şey son ana kadar değerli kalacaktır bizim için. Her şey olduğu gibi devam edecektir sonuna kadar. Yüzler bizim için her zaman ne ifade ediyorlarsa, son anda da onu ifade edeceklerdir. Bu tür bir ölümde, hayat son ana kadar güzelliğini korur.

Bir de bize tanıdık olan her şeyin yabancılaştığı, bilinen her şeyin bilinmez, tüm doğruların yanlış olduğu, sevginin umursamazlığa dönüştüğü, acıma duygusunun yerini acımasızlığın aldığı, merhametin duygusunun yerini taş kadar sert bir kalbe bıraktığı ölüm biçimi vardır. Bu oda çok yakında bir hapishaneye dönüşecek. Kapılar kilitlenecek. Kapının koluna uzanacağım ama dışarı çıkmanın bir yolunu bulamayacağım. Karımın, çocuklarımın ve ağabeyimin yüzleri zihnimde eriyecek; ayrışacaklar ve sonra yeniden bir şekle girecekler, gardiyanların yüzleri olacaklar o andan sonra. Kendi ellerim, kendi yüzüm ve kendi düşüncelerim bana yabancılaşacak. Dudaklarımdan dökülen sözcüklerin, benim için bile bir anlamı olmayacak. Gözüm açık, gidiyor olacağım.

Ama bu ölümün ötesinde de bir yaşam olduğuna inanıyorum, bu zamanın ötesinde bir zaman. Biliyorum ki son saatim gelip çattığında, bildiğim her şey zihnimden silindiğinde, saf bir boşluk beni hâkimiyeti altına aldığında, işte o zaman apak

bir saflık gözlerimden içeri, zihnimin o bomboş ve aydınlık üc-ralarına akacak. O zaman, sonunda, canlı bir ruhun tasavvur edebileceğinin çok ötesinde saf ve merhametsiz olan gerçeklikle yüz yüze olacağım.

Baykuş ağaçların arasından beni çağırıyor. Onun için av zamanı yaklaştı. Ay, şehir semalarında dolanmakta ve beyaz ışık parkın sarmaşıklarla örtülü zeminine sızıyor. Çalışma masamda, benden artık doğrulmamı ve kendimi sokaklara atmamı isteyen hayatın beni çağırdığını duyuyorum. Gece sıcak. Yalınayağım ve kaldırımlar ayak parmaklarımın altında kuru ve sıcak olacak. Tren yolunun beni götürdüğü yere kadar, yolun sonuna kadar yürüyeceğim. Chatham katarlarını dinleyeceğim. Gece ayazını yüzümde hissedeceğim. Meyve bahçesinin arkasından anayolun seslerini dinleyeceğim. Alton'ın ışıklarını görecek, beni çağıran sesleri duyacağım. Arabaların gecenin karanlığından süzülen farlarını göreceğim. Hiç kimse durduramayacak şimdi beni. İyi kalpli Dr. L. yanıldı. Bütün testler hatalı. Hücreler görülemeyecek kadar küçük. Ama ben biliyorum. Onları içimde hissedebiliyorum. Kaderim benimle buluşmaya geldi. Yolculuğum işte şimdi başladı.

Her şey o kadar bildik ki: Anne, kendi ailesinden miras olarak aldığı ölümcül bir hastalığa yakalanmıştır, bu nörolojik bir hastalıktır ve öleceği bellidir. Üstelik bu hastalık sırasında hafızasını kaybeder, hareketlerini ve tepkilerini kontrol edemez, ama tuhaf bir şekilde direnmeye başlar. Hayatı boyunca en büyük tutkusu olan resim yapmayı bile bıraktığı için, bilincinin gidiş gelişleri içinde o da apayrı bir hayata tutunma mücadelesi verir.

Tabii her şey bununla sınırlı değildir. Oğul aynı zamanda bir felsefecidir. Ve erken yaşta bunayan annesinin uğradığı çöküntünün izinden giderek, kendi özüne; başka bir ifadeyle, Sokrates'ten başlayıp Montaigne, Pascal, Rousseau ve Goethe'ye uzanan bir özbilinç tarihine ulaşmaya çalışır. Dolayısıyla bu süreci, ağabeyinin sergilediği gibi, başarı uğruna apayrı sularda yelken açan iradenin tehlikeli sınırlarının zorlanmasını esas alan modern dünyaya karşı bir eleştirel sorgulamaya dönüştürür.

Yazar en can alıcı soruyu da bu noktada yöneltir: Gerçeğin insanı tükettiği bir çağda, hâlâ gerçeğe tutunmak ve "ben sevgisi"nden başka rehber tanınamamak ne kadar doğrudur? Modern çağ hayatının aileyi parçalayan, anne baba ile çocukları ayrı evlerde ve ayrı şehirlerde kendi kaderleriyle baş başa bırakıp, dayanışmayı ancak telefonla destek vermeye indiren bu bileşimi, bizi yüzyıllardır kıvrandıran "suçluluk" duygusundan ve "vicdani muhakeme"den yüz akıyla çıkarabilecek midir?

Işığa Sarılmak, hayatta hepimizin başına gelen, annelerimiz ve babalarımız hastalandığı ve yaşlandığı zaman onlarla ne kadar ilgilendiğimizi, onların bize verdiği sevgiyi ve şefkati, tam da en çok ihtiyaç duydukları zamanda bizim onlara ne kadar gösterdiğimizi sorgulayan bir roman. Aynı zamanda bir oğulun, yakalandığı ölümcül hastalık nedeniyle annesinin yatağı başında kendi vicdanı ve hayatla muhasebesini yaptığı bir roman.

ISBN 975-316-733-4